

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SADDAM HÜSEYİN SONRASI IRAK'TA YENİ
SİYASAL YAPI VE TÜRKMENLER**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan: **Oğuzhan TUFAN**

İstanbul, 2010

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

**SADDAM HÜSEYİN SONRASI İRAK'TA YENİ
SİYASAL YAPI VE TÜRKMENLER**
(Yüksek Lisans Tezi)

Tezi Hazırlayan:

Oğuzhan TUFAN

Öğrenci No:

060771202

Danışman:

Doç. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN

İstanbul, 2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta yeni siyasal yapı ve Türkmenler” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım./..../.....

Aday: Oğuzhan TUFAN

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

24/02/2010

Enstitümüz *Uluslararası İlişkiler* Anabilim dalı *Uluslararası İlişkiler* Bilim dalı yüksek lisans öğrencilerinden 060771202 numaralı *Oğuzhan Tufan*'ın "*Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim - Öğretim ve Sınav Yönetmeliği*"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "*SADDAM HÜSEYİN SONRASI İRAK'TA YENİ SİYASAL YAPI VE TÜRKMENLER*" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 19.02.2010 tarih ve 2010/06 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (60) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında ~~oyçokluğu/oybirliği~~ ile ~~Kabul/Red veya Düşülme~~ kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN
DOÇ.DR. GONCA BAYRAKTAR DURGUN

ÜYE
PROF.DR. MİTHAT BAYDUR

ÜYE
YRD.DOÇ.DR. MUZAFFER ÜREKLİ

SADDAM HÜSEYİN SONRASI IRAK'TA YENİ SİYASAL YAPI VE TÜRKMENLER

Tezi Hazırlayan: Oğuzhan TUFAN

Özet

Irak, dünya petrol rezervlerinin önemli bir oranına sahip, Türk soydaşlarımızın da sınırları içerisinde yaşadığı, içinde çok çeşitli unsurları barındıran Ortadoğu'nun kalbinde bir ülkedir. Irak son yıllarında uluslar arası ilişkilerin sıkça konuşulan öğelerinden biri olmuştur. Bu çalışma özellikle bizi çok yakından ilgilendiren soydaşlarımızın, günümüzde hangi haklara sahip olduklarını, yeniden inşa sürecindeki paylarını, Irak'taki söz haklarını, siyasi yapılanmalarını, Türkiye'ye bakış açılarını ve Türkiye'nin Türkmenlere yaklaşımı konu edinmektedir. Irak'ın tarihi, stratejik önemi, Amerika'nın ve bölgede söz sahibi ülkelerin Irak politikaları, savaşın ardından Irak'ın geldiği durum ve bu ülke de yaşayan etnik grupların ve soydaşlarımız Türkmenlerin durumları incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Irak, Kerkük, Türkmen, Irak Türkleri, Türk-Irak ilişkileri, Irak Anayasası.

NEW POLITICAL STRUCTURE AND THE STATE OF TURKMEN IN IRAQ AFTER SADDAM HUSSEIN

Presented by: Oğuzhan TUFAN

Abstract

Iraq is one of the most crucial countries in the Middle East for not only its oil reserve. Her rich ethnicity gives the chance to examine the colourful people especially the Turks. For being one of the major issues since 1990s in the international relations, this study begins with the analysis of Iraq's history and strategic importance; the USA's and major regional countries' political attitudes and policies towards Iraq; the second Iraqi War and the current situation as an outcome of that war. The political positions of various ethnic groups, most importantly the Turks among them, after the war is discussed. As the most important theme, the political rights of our people, the Turks, are discussed in the process of newly emerging political system of Iraq. Also, this study concerns with the attitudes of Turks of Iraq towards Turkey and Turkey's attitude towards them relatively.

Key words: Turkey, Iraq, Kirkuk, Turkmen, Iraq Turkish, Turkish-Iraq Relations, Iraq Constitution.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR	v
1. GİRİŞ.....	1
2. IRAK'IN TARİHİ VE STRATEJİK ÖNEMİ	4
2.1. Irak'ta Medeniyetin Başlangıcı ve Sonrası.....	4
2.2. Irak'ın Yakın Tarihi	5
2.2.1. Krallık Döneminde Irak	5
2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Irak.....	7
2.2.2.1. 1958-1968 Dönemi.....	7
2.2.2.2. 1968-1991 Dönemi.....	7
2.2.2.3. 1991-2003 Dönemi.....	9
2.3. Irak'ın Stratejik Önemi.....	10
3. AMERİKA'NIN IRAK'A MÜDAHALESİ VE YENİ SİYASAL SÜREÇ ...	13
3.1. Amerika ve Bölgesel Aktörlerin Irak Politikaları	13
3.1.1. Amerika'nın Irak Politikası.....	13
3.1.2. Türkiye'nin Irak Politikası.....	18
3.1.3. İsrail'in Irak Politikası	22
3.1.4. İran'ın Irak Politikası	23
3.2. Siyasal Yapılanma Süreci	25
3.2.1. Siyasal Yapılanmada İlk Adımlar	25
3.2.2. Geçici Koalisyon Otoritesi.....	27
3.2.3. Geçici Yönetim Konseyi.....	29
3.2.4. 15 Kasım Anlaşması	31
3.2.5. Geçici Anayasa.....	32
3.2.6. Geçici Hükümet ve Geçici Ulusal Konsey	34
3.2.7. Irak Seçimleri	35

3.2.8. Irak Anayasası	38
4. IRAK'TA ETNİK GRUPLAR VE TÜRKMENLER	41
4.1. Irak'ta Etnik Gruplar	41
4.1.1. Irak'ta Sünni Araplar	41
4.1.2. Irak'ta Şiiler	44
4.1.3. Irak'ta Kürtler.....	48
4.2. Türkmenler.....	52
4.2.1. Irak'taki Türkmenlerin Tarihi	52
4.2.1.1. Türkmenlerin Kökeni	52
4.2.1.2. Irak'ın Türk Hâkimiyetine Girmesi	53
4.2.1.3. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türkmenler	54
4.2.1.4. İngiliz Mandası Döneminde Türkmenler	55
4.2.1.5. Irak Krallığı Döneminde Türkmenler	56
4.2.1.6. Irak Cumhuriyeti Döneminde Türkmenler	57
4.2.2. Türkmenlerin Sosyal ve Demografik Durumları.....	63
4.2.2.1. Nüfus ve Yerleşim Durumları	63
4.2.2.2. Sosyo-Ekonomik Durumları.....	65
4.2.3. Iraklı Türkmenlerin Siyasi Örgütlenmeleri.....	66
4.2.3.1. Türkmen Kardeşlik Ocağı	67
4.2.3.2. Milli Demokratik Türkmen Örgütü.....	68
4.2.3.3. Irak Milli Türkmen Partisi.....	68
4.2.3.4. Irak Türkmen Cephesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri.....	68
4.2.4. Irak'ın Yeniden Yapılanma Sürecinde Türkmenler	69
4.2.5. Türkmenler ve Türkiye	71
5. SONUÇ.....	75
KAYNAKLAR.....	78
ÖZGEÇMİŞ.....	82

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DSP	: Demokratik Sol Parti
GKO	: Geçici Koalisyon Otoritesi
GKY	: Geçici Koalisyon Yönetimi
GYK	: Geçici Yönetim Konseyi
IMTP	: Irak Milli Türkmen Partisi
ITC	: Irak Türkmen Cephesi
KBH	: Kürdistan Bölgesel Hükümeti
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
KGY	: Koalisyon Geçici Yönetimi
Km	: Kilometre
KYB	: Kürdistan Yurtseverler Birliği
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Birliği
PKK	: Kürdistan İşçi Partisi
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TV	: Televizyon
UNAMI	: Birleşmiş Milletler Irak Yardım Misyonu

1. GİRİŞ

Dünya enerji kaynaklarının önemli bir miktarına sahip olan, üç dinin kutsal saydığı toprakları çevreleyen çeşitli dinlerden halkların bir arada yaşadığı Ortadoğu, her dönemde dünya siyasetinde söz sahibi olan ülkelerin elde etmek ve hâkimiyetlerini kurmak istedikleri bir bölge olmuştur. Ortadoğu'nun sahip olduğu bu özellikler başta yakın coğrafyası olmak üzere tüm dünyayı siyasi, ekonomik, kültürel anlamda ve güvenlik açısından derinden etkilemiştir.

Özellikle Ortadoğu'da zengin petrol yataklarının keşfi uluslar arası arenada etkili devletlerin bu topraklara olan ilgisini arttırmıştır. Bu ilgi ve hakim olma isteği Ortadoğu'da Osmanlı hakimiyetini sona erdirmiştir. Osmanlı hâkimiyetinin sona ermesi ile Ortadoğu karmaşa ve çatışmaya sürüklenmiştir. Osmanlı'nın ardından İngiltere ve Fransa İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar bölgedeki varlıklarını sürdürmüşlerdir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bölge, ABD ve SSCB arasındaki hakimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Soğuk Savaş yıllarının geride kalmasının ardından Ortadoğu'daki ABD etkinliği artmıştır (Yılmaz, 2009, s. 13). Bu güç mücadelelerinden en çok zarar gören yine bölge halkı olmuştur.

Dünya petrol rezervlerinin yaklaşık %65'ini barındıran Ortadoğu, ABD için çok önemlidir. Zira ABD, petrolün dünya piyasalarına makul fiyatlardan kesintisiz akışını hayati çıkarları arasında görmektedir. İşte tam bu bölgenin en değerli stratejik noktası ise Irak'tır. Sahip olduğu doğal zenginlikler ve diğer petrol havzalarına yakınlığı dün olduğu gibi bugün de Irak'taki karmaşanın asli sebebidir (Özkan, 2003, s. 4). Nitekim Saddam Hüseyin'in yanlış politikaları ve ABD'nin petrole hakim olma arzusu Amerikan'ın Irak'ı işgalini doğurmuştur.

2003 Amerikan işgali sonrasında ortaya çıkan yeni durum hem Irak'ın geleceği, hem de bölge ülkeleri açısından büyük önem arz etmektedir. Amerika Irak halkına özgürlük ve demokrasi vaatlerinin yanı sıra, Irak'ta kitle imha silahları üretildiği iddialarıyla Irak'ı işgal etmiş ve yeni bir yönetim oluşturmuştur. Eski rejim yıkılmış, ülke yönetiminde yıllardır hakim güç olan Sünniler ikinci plana itilmiş, çoğunluğu elinde bulunduran Şiiler ve ayrılıkçı Kürtler ön plana çıkarılmıştır.

Yeniden yapılanma ile ortaya çıkan federal yapı Irak'ın geleceğini tehdit ettiği gibi, Irak'ın parçalanmasıyla ortaya çıkacak Kürt ve Şii devletleri, bölge ülkelerinin toprak bütünlüğünü de tehdit edecektir.

Bugün kargaşa içinde olan Irak, Türkiye için çok önemlidir. İki ülke arasındaki tarihten gelen bağlar, Irak'ın sahip olduğu doğal zenginlikler, Irak'ta yaşayan Kürtler ve Irak'ta yaşayan Türkler Türkiye için Irak'ı, önemle üzerinde durulması gereken bir unsur haline getirmektedir. Özellikle Irak'ta yaşayan iki milyonu aşkın Türkmen nüfusu Türkiye'nin önceliklerindedir. Nitekim bölgedeki Türkmenlerin Anadolu'da yaşayan Türklerden hiçbir farkı yoktur. Bu sebeptir ki tarih boyunca zorda kalmış milletlerin yardımına koşmuş, ezilenlerin hamisi olmuş bir ülkenin kendi kanından olan soydaşlarının varlığı ve geleceği ile yakından ilgilenmemesi söz konusu dahi değildir. Ayrıca bölgedeki Türkmen nüfusun varlığı Türkiye için stratejik açıdan da önemlidir. Bu sebeptir ki Irak'taki yeni siyasal yapılanma ve Türkmenler konusu araştırma problemi olarak seçilmiştir.

Bu çalışmanın amacı; 2003 Amerikan müdahalesi sonrasında Amerika tarafından Irak'ta oluşturulan yeni yapının incelenerek, bu yeni yapının önümüzdeki yıllarda doğurabileceği sonuçlar hakkında fikir edinebilmek ve Anadolu Türklerinin bir parçası olan Irak Türklerinin sorunlarının ve sorunlarına ilişkin çözüm önerilerinin belirlenmesidir.

Bu araştırmadan çıkarılacak sonuç; Türkiye'nin, Irak'ta yeni siyasal yapının doğurabileceği sonuçlara yönelik hazırlıklı olmasına ve Irak'ta yaşayan Türkmenlerin varlıklarının devamını tehlikeye düşürecek durumlara yönelik önceden tedbir almasına katkı sağlayacaktır.

“Saddam Hüseyin Sonrası Irak'ta Yeni Siyasal Yapı ve Türkmenler” isimli bu çalışma giriş bölümü ile başlamakta ve ikinci bölümünde Irak'ta medeniyetin başlangıcından itibaren günümüze kadar olan tarihi sürecin anlatımının ardından Irak'ın stratejik önemine değinilmektedir. Bu bölümde Irak'ın yakın tarihi üzerinde detaylıca durulmuş, Irak'ı bugünlere getiren süreç hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Nitekim Irak'ın stratejik öneminin de açıklandığı bu bölümde Irak ülke

bilgilerinin yanı sıra, ülkenin sahip olduğu zenginlikler ve Irak'ın stratejik derinliği konularına değinilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Amerika'nın Irak ile arasındaki ilişkiler ve Irak'a yönelik gelişen ve devam eden Amerikan politikalarına değinilmiştir. Ayrıca bölgede söz sahibi olan ve Ortadoğu'da bölgesel güç olma yolunda ilerleyen devletlerin, Irak ile ilişkileri ve dünden bugüne Irak'a yönelik politikaları incelenmeye çalışılmıştır. Bu konulara değinildikten sonra 2003 yılında Amerika ve İngiltere'nin öncülüğünde gerçekleşen askeri müdahale sonrasında ortaya çıkan yeni durum ve kurumlar anlatılmaya çalışılmıştır. Bu müdahale ile devrilen Saddam rejimi sonrasında başlayan yeniden yapılanma süreci aşama aşama incelenmiştir.

Dördüncü bölümde Irak'ta yaşayan etnik unsurlar üzerinde durulmuştur. Bu ülke sınırları içinde yaşayan Sünni Arapların, Şiiilerin ve Kürtlerin tarihi gelişimlerine, nüfuslarına, ekonomik durumlarına, eğitim düzeylerine ve 2003 Amerikan müdahalesinden bugüne elde ettikleri kazanımlara değinilmiştir. Bu bilgilere ek olarak Türkiye için büyük önem arz eden Türkmenler konusuna değinilmiştir. Diğer etnik gruplara nazaran Türkmenler konusu derinlemesine incelenmiş, yaşanan siyasal dönüşüm Türkmenler açısından değerlendirilmiş ve Türkmenlerin Türkiye'den beklentileri ve Türkiye'nin Türkmenlere karşı tutumu konuları açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışma sonuç bölümü ile sonlandırılırken sonuç bölümünde çalışma neticesinde tespit edilen sorunlar belirtilmiş ve Türkiye'nin güvenliği ve geleceği ile bağlantılı olan Türkmenlerin geleceği konusunda çözüm önerileri sunulmuştur.

Çalışma boyunca elde edilen bilgiler titizlikle değerlendirilmiş ve konuya bilimsel olarak yaklaşıp komple teorilerinden uzak durulmuştur.

2. IRAK'IN TARİHİ VE STRATEJİK ÖNEMİ

2.1. Irak'ta Medeniyetin Başlangıcı ve Sonrası

Mezopotamya ya da El Cezire olarak tabir edilen bölge bugün Irak, Suriye ve Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesini içine alan toprakları ifade etmektedir. Kabaca Fırat ile Dicle nehirleri arasında kalan kesim Mezopotamya şeklinde isimlendirilmektedir. Ayrıca nehirlerin diğer yakalarını da bu kavram çerçevesinde değerlendirmek gerekir (Över, 2008, s.10).

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Mezopotamya'nın büyük bir bölümü, bugünkü Irak Devleti'nin sınırları içerisinde kalmaktadır (Şimşek, 2007, s. 119). Mezopotamya'da bilinen tarih M.Ö. 4000'de başlar (Över, 2008, s.10). İnsanlık tarihinde büyük bir önem arz eden Sümer Uygarlığı, M.Ö. 3500-2500 yılları arasında Irak ve Suriye'nin bir bölümünde hüküm sürmüştür. Bu bölgenin M.Ö. 4000'den günümüze kadar olan 6000 yıllık tarihinde; Sümerlerden sonra, Akadlar, Babiller, Hititler, Asuriler, İranlılar, Makedonyalılar, Bizanslılar bölgede hakimiyet kurmuşlardır (Şimşek, 2007, s. 119, 120). 7. yüzyılda Bizans idaresindeyken Müslüman akınlarına sahne olan bölge, 637 yılında tamamen İslam idaresine bağlanmıştır (Kerküklü, 2006, s. 17). Dönemin halifesi Hz. Ali tarafından hilafetin merkezi, Medine'den Küfe'ye taşınmıştır. Önce Emevilerin, sonra Abbasilerin kontrolüne giren bölgede 1055-1200 tarihleri arasında Büyük Selçuklu Devleti hüküm sürmüştür. Selçukluların zayıflaması sonucunda bölge Moğollar tarafından istila edilmiş ve kısa süren Moğol istilasından sonra 1258'de tekrar İranlıların hâkimiyetine girmiştir (Şimşek, 2007, s.120).

Kanuni Sultan Süleyman'ın 1534'te Bağdat'ı ele geçirmesiyle Irak, Osmanlı yönetimine geçmiştir. 1918 yılına kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalan bölge, ticaret yollarının üzerinde bulunması, Hindistan Yolu'nun güvenliğinin sağlanması ve zengin petrol kaynaklarına sahip olması sebebiyle, İngiltere'nin yoğun ilgisine mazhar olmuştur. 1. Dünya Savaşı'nın başlarında Basra'dan bölgeyi işgale başlayan İngiliz birlikleri, Kuttü'l-Amare'de uğradıkları ağır yenilgiye (Nisan 1916) rağmen, sonrasında Bağdat'a girmeyi başarmışlar, Mart 1917'de Bağdat'ı, Kasım 1918'de Musul'u ele geçirerek, bölgeye yerleşmişlerdir. Daha sonrasında değişik etnik ve

dinsel toplulukların yaşadığı Irak'ı tek bir siyasal birim olarak şekillendirmişlerdir (Gerçeksever, 2005, s.184,185).

I. Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı idaresinde kalan bölgede İngiltere'nin koruması altında 1921 de Irak Devleti kurulmuş, 400 yılı kesintisiz olmak üzere, 900 yıldan daha fazla süren Irak'taki Türk hâkimiyeti, 1. Dünya Savaşı'nın ardından son bulmuştur (Kerküklü, 2006, s. 17).

San Remo konferansı ile İngiliz idaresine teslim edilen Irak'ta, Suriye'de başarısız olan Emir Faysal, 1921 Ağustosunda yapılan bir referandumla İngilizler tarafından Krallık makamına getirilmiştir (Karaca, 2007, s. 72). Irak'taki İngiliz Manda Yönetimi, Irak halkının gösterdiği yoğun muhalefet üzerine İngiltere ve Irak Krallığı arasında yapılan, İngiltere'nin bölgedeki çıkarlarını korumaya devam ettiği bir anlaşma ile son bulmuş ve Irak 1932 yılında Milletler Cemiyetine bağımsız bir devlet olarak üye olmuştur.

2.2. Irak'ın Yakın Tarihi

2.2.1. Krallık Döneminde Irak

İngiltere ile imzalanan anlaşma sonucu manda yönetiminden çıkarak bağımsızlığını kazanan Irak 1932 yılında Milletler Cemiyetine üye oldu. Irak'ın bağımsızlığını kazanmasının üzerinden çok geçmeden, İngilizlerin Kral olarak yönetime getirdikleri Faysal 1933 yılında öldü. Kral Faysal'ın ölümü ile yerine oğlu Gazi geçti. Kral Gazi döneminde iç politikada bazı hareketlenmeler yaşandı. Irak'ın hemen yanı başındaki Türkiye'de gerçekleşen Atatürk reformları, Iraklı milliyetçileri de etkiledi. Bu gelişmeler üzerine sosyalizmi, demokrasiyi savunan Ahali Partisi kuruldu. Bu hareketi destekleyen subaylardan biri olan Bekir Sıtkı, 1936 Ekim'inde bir hükümet darbesi yaparak Irak'ta yönetimi ele geçirdi (Kayar, 2003, s. 76). Yeni hükümet Türkiye taraftarıydı. Türkiye'deki gelişmelerden etkilenen bu hükümet Türkiye ile yakın ilişkiler kurarak yaklaşan İtalyan ve Alman tehdidine karşılık 1937'de Sadabat Paktı'nı imzaladı. General Bekir 1937'nin Ağustos ayında Musul'da düzenlenen bir suikast sonucunda öldürüldü. Bundan sonra yönetim İngiliz yanlısı olan Nuri Said'in eline geçti (Karaca, 2007, s. 74).

1939 yılında Kral Gazi otomobili ile sarayın bahçesinde yaşadığı kaza sonucu 27 yaşında hayata gözlerini yumdu. Kral Gazi'nin oğlu II. Faysal'ın küçük olması sebebiyle Kral naipliğini amcası Prens Abdullah aldı. Bu dönem dünya çapında da önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdi. Avrupa için tehdit oluşturan Hitler Almanya'sına ve yayılmacı bir politika izleyen İtalya'ya karşı İngiltere'nin önderliğindeki savaş tüm dünyayı olduğu gibi Irak'ı da etkiliyordu. Almanya ve İtalya'nın İngiltere'yi Irak'tan çıkararak uzaklaştırma planlarına karşılık İngiliz politikaları ülke içerisinde karışıklıklara sebep oluyordu. Nitekim darbe sonucu yönetimi kaybeden Nuri Said'i, İngilizler Irak'a müdahale ederek tekrar yönetime getirdiler (Gerçeksever, 2005, s.189).

II. Dünya Savaşı'nın ardından İngilizlerin bölgedeki etkinliği azaldı. İngilizlerin ardından bölge ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki etkinlik mücadelesine sahne oldu. Özellikle 1948'de İsrail'in ve sonrasında NATO ve Varşova Paktı'nın kuruluşları, Ortadoğu'da ve Irak'ta yeni bir dönemin başlangıcıydı (Şimşek, 2007, s. 123).

Mısır'da yönetimi ele geçiren Albay Nasır'ın başlattığı yeni bir Pan-Arabizm dalgasının yayıldığı dönemde 1953 yılında Kral II. Faysal 18 yaşına gelip yetkileri amcası Prens Abdullah'tan devraldı ve I. Faysal'ın başlattığı kimlik oluşturma seferberliğini yeniden başlattı (Karaca, 2007, s. 75).

Sonraki yıllarda Mısır ve Suriye doğu bloğuna doğru kaydı. Mısır ve Suriye'nin doğu bloğunda yer almasına karşılık ABD desteğindeki Irak Başbakanı Nuri Said General Abdülkerim Kasım'ı Suriye'yi işgal etmek üzere görevlendirdi. Ancak Suriye'yi işgal etmekle görevlendirilmiş General Kasım, askeri bir darbe yaparak yönetimi ele geçirdi (Şimşek, 2007, s. 123). 1958 yılında gerçekleşen bu darbe sonucunda Nuri Said, Kral II. Faysal ve mahiyetindekiler öldürüldü. Bu darbe sonucu krallık rejimi sona erdi ve Irak Cumhuriyeti kuruldu.

2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Irak

2.2.2.1. 1958-1968 Dönemi

General Kasım'ın yönetime el koyduğu darbe geniş bir destek buldu. 28 Temmuz 1958 günü Irak'ta yeni bir başlangıcın ilk günüydü (Karaca, 2007, s. 75). Krallık rejimi artık sona ermiş cumhuriyet rejimine geçilmişti. Ancak Irak için sıkıntılı günler geride kalmış değildi.

Baas'ın, 14 Temmuz 1958'de General Kasım tarafından gerçekleştirilen askeri darbeyi desteklemesi, Irak Baas lideri Fuad el-Rikabi'nin yeni kurulan hükümette yer almasını sağladı. O gün kazanan tarafta yer alan Baas Partisi, bunun ödülünü hükümette yer alarak almıştı. Baas'ın hükümette yer alması, ordu içinde kadrolar edinmesine olanak sağladı. Ordu içine sızmayı başaran Baas ilerleyen yıllarda ülkenin kaderini derinden etkileyecekti (Yılmaz, 2009, s. 158).

1958 darbesi Irak'ta peş peşe gelecek darbeler döneminin başlangıcıydı. General Kasım, yaptığı darbe ile Cumhuriyet'i ilan edip yönetimi ele geçirmiş ve Cumhurbaşkanı olmuştu. Ancak bundan 5 yıl sonra Şubat 1963'te Arap Sosyalist Baas Partisi'nin darbesi geldi. General Kasım devrilerek yerine Muhammed Arif devlet başkanı oldu. Hemen bunu takiben Kasım 1963'te Arif Baas hükümetini devirerek yönetimden uzaklaştırdı. Devlet Başkanı Muhammed Arif'in 1966'da bir helikopter kazasıyla hayatını kaybetmesinin ardından yönetim ağabeyi General Abdülrahman Muhammed Arif'e geçti. Ancak bu da çok uzun sürmedi. Muahmmmed Arif de 1968'de Baas Partisi tarafından devrildi (Aydın; Özcan ve Kaptanoğlu, 2007).

2.2.2.2. 1968-1991 Dönemi

1968 Baas Partisi döneminin başlangıcı oldu. 17 Temmuz 1968 günü General Arif iktidardan indirildi. Arif'in yerine General Ahmed Hasan El Bakr devlet başkanlığı makamına oturdu. Yardımcılığına ise 31 yaşındaki Baas'ın ve Irak'ın gelecekteki lideri Saddam Hüseyin getirildi. (Irak'ın Yakın Tarihi, 2004.) Bundan sonraki süreci incelemeden önce Baas Partisi'ne değinmekte fayda vardır.

Baas Partisi'nin kuruluşu 1943 yılında Suriye'de gerçekleşmiştir. 1949 yılından itibaren Filistinli mülteciler ve Suriye ile Lübnan'da öğrenim gören Iraklı öğrenciler tarafından Irak'ta yayılmaya başlamıştır (Yılmaz, 2009, s. 158). Baas Partisi'nin temel ilkeleri Marksizm, Milliyetçilik ve Panarabizm karışımıdır (Günay, 2005, s. 524). Arap birliği oluşturma çabasındadır. Peter Galbraith (2006/2007)'e göre "Baas Partisi, Hitler'in Nazi Partisi ve Stalin'in Komünist Partisi'nin temel öğelerine sahipti. Lideri, Saddam Hüseyin'in etrafında, bir kişi kültü yaratılmıştı, Stalin örnek alınmış ve büyük olasılıkla ona gıpta ile bakılmıştı".

Irak, Baas Partisi döneminde tek partili bir Cumhuriyet şekline bürünmüştür. Baas Partisi'nin temel ilkelerine dayanarak hazırlanan anayasa ile ülke yönetilmiştir (Günay, 2005, s. 524). Baas Partisi her baskıcı rejimde olduğu gibi yönetimi ele geçirdikten sonra kendisine muhalif gruplar üzerinde baskı kurmuş, onları sindirme politikası izlemiştir (Ertuğrul, 2006, s. 144).

1968 darbesi ile yönetime el koyan Ahmed Hasan El Bakr'ın otoritesi zamanla azalmış, elindeki güç zayıflamıştır. 1979 yılına yaklaştığında Saddam Hüseyin Partiyi ele geçirmiş ve El Bakr'ın liderliği simgesel bir hal almıştır. 1979'da ise El Bakr iktidarı Saddam Hüseyin'e devretmek zorunda kalmıştır (Sileli, 2005, s. 139).

Saddam Hüseyin'in iktidarı ele geçirmesi Irak halkı için savaş dolu yılların başlangıcı olmuştur. Saddam Hüseyin 1975 yılında İran'la imzaladığı Cezayir Anlaşması'nı tanımadığını bildirerek, Şattül-Arap bölgesini ele geçirmek ve Basra Körfezi'ne çıkışını güvence altına alabilmek adına İran'a saldırmıştır. 1980 yılında başlayan Irak-İran savaşı dokuz yıl sürmüştür (Ertuğrul, 2006, s. 100). Saddam'ın ani ve yoğun bir saldırı ile İran'ı yenilgiye uğratabileceği düşüncesi gerçekleşmemiştir. Dokuz yıl süren savaş iki tarafa da yarar sağlamadığı gibi iki ülkenin de yıpranmasına sebep olmuştur. Irak-İran savaşı, Irak'ta giderilmesi zor kayıpları beraberinde getirdi. Irak ekonomisi zor durumdaydı. Savaşta üstünlük sağlama çabaları, önemli miktarda silah alımına ve dolayısıyla dış borçlara sebep olmuştu. Altyapı ve sosyal alanlarda da büyük yaralar alan Irak yeniden toparlanma adına, tarihsel olarak üzerinde hak iddia ettiği Kuveyt'i, petrol kotalarını aşmak ve tartışmalı bölgelerden petrol çıkarmakla suçlayarak 2 Ağustos 1990'da işgal etti. 8

Ağustos 1990'da da 19. ili olarak Kuveyt'i Irak'a ilhak etti (Aydın; Özcan ve Kaptanoğlu, 2007). Bu son hamle Saddam Hüseyin adına sonun başlangıcı olmuştur.

2.2.2.3. 1991-2003 Dönemi

Irak'ın Kuveyt'i işgali dünya çapında geniş yankı buldu. BM 660 sayılı karar ile Irak'ın Kuveyt'i işgalini kınayarak eski sınırlarına çekilmesini talep etti. Irak'ın çekilmeye yanaşmaması BM'yi 661 sayılı kararı almaya yöneltti. Bu kararla BM Irak ve işgal altındaki Kuveyt'te üretilen tüm malların ve ürünlerin diğer dünya ülkelerince alınmamasını hükme bağlayarak Irak'a ekonomik ambargo başlattı. Ancak BM nezdinde tüm çabalara rağmen Irak, Kuveyt üzerindeki işgalini sürdürdü. Bunun üzerine Irak'a, BM Güvenlik Konseyi'nin 678 numaralı kararında 15 Ocak 1991'e kadar süre tanındı. Süre sonunda Saddam'ın uzlaşmaz tavrı devam edince, BM'ce tanınan sürenin hemen ardından 16 Ocak 1991 günü Irak'a ABD ve İngiltere öncülüğündeki güçler tarafından hava bombardımanına başlandı (Yılmaz, 2009, s. 301). Bombardımanın başlamasıyla Irak, 27 Şubat 1991 tarihine kadar dayanabildi ve Kuveyt'ten çekilerek 28 Şubat 1991 günü ateşkesi imzaladı. Ateşkes ardından sınırlandırılmış da olsa Saddam Hüseyin iktidarını kurdu.

Bu dönemden sonra Irak'ın kuzeyi ve güneyi isyanlara sahne oldu. Kuzeyde Kürtler, güneyde Şiiler ABD'nin de kışkırtmasıyla Saddam Hüseyin'e karşı isyan ettiler. Ancak Saddam'ın sert müdahaleleri ayaklanmaların başarısız olmasına neden oldu.

11 Eylül 2001 sonrası ABD'nin maruz kaldığı terör saldırıları dış politikasında değişikliklere yol açtı. ABD'nin yeni dönemde ortaya koyduğu terörle mücadele ve önleyici savaş doktrini, kontrol altında tuttuğu Irak'ı yeniden hedef haline getirdi.

2002 yılına gelindiğinde Irak'ın BM'nin silah denetçilerinin ülkeye gelişini reddetmesi ABD'nin elini güçlendirdi. BM denetçilerinin yetkilerinin artarak Irak'a geri dönmelerine rağmen ABD, Irak üzerindeki baskısını ve Irak'a müdahale için kamuoyu oluşturma çabalarını arttırdı. 17 Mart 2003 günü Bush yönetimi Saddam Hüseyin'e ve oğullarına iktidarı bırakarak ülkeyi terk etmeleri için 48 saat süre tanıdı. BM'nin ve dünya kamuoyunun itirazlarına rağmen ABD 20 Mart 2003'de

Irak'a müdahale etti. 9 Nisan'da başkent Bağdat'a giren ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Saddam Hüseyin iktidarını devirdi. 15 Nisan'da Irak tümüyle koalisyon güçlerinin denetimine geçti (Aydın; Özcan ve Kaptanoğlu, 2007).

2.3. Irak'ın Stratejik Önemi

Irak'ın stratejik önemini değerlendirirken konuya Ortadoğu boyutu ile bakmakta fayda vardır. Ortadoğu bölgesinin en bariz özelliği Afrika, Avrupa ve Asya kıtalarının tam ortasında Dünya Ana Kıtası'nın kesişim alanında yer almasıdır. Ortadoğu kara havzası açısından Avrupa'nın doğu, Afrika'nın kuzey, Asya'nın batı sınırlarını barındırmaktadır. Deniz havzaları açısından ele alındığında da, Akdeniz'in güney ve doğu kıyıları, Karadeniz ve Hazar'ın güney kıyıları bu bölgenin deniz hat sınırlarını oluşturmaktadır. Kızıldeniz ve Basra gibi önemli iç deniz ve körfezler ise tümüyle bu bölgede yer almaktadır. Ortadoğu bulunduğu coğrafi konum ve sahip olduğu petrol kaynaklarıyla çok değerli bir stratejik bölgedir. Kısacası Ortadoğu üç kıtanın kesişim noktası olmasıyla, sahip olduğu stratejik deniz yollarıyla, çok önemli bir enerji kaynağı olan petrolün dünya rezervlerinin yaklaşık %65'ini barındırmasıyla ve 3 semavi dinin çıkış noktası olmasıyla, Dünya hâkimiyeti kurmak ya da bunu korumak isteyen devletlerin elinde bulundurmamak isteyecekleri, sahip olamadıkları takdirde rakiplerinin eline geçmesini engellemek için çaba sarf edecekleri stratejik öneme sahip bir bölgedir. Irak ise son derece önemli stratejik bir bölge olan Ortadoğu'nun merkezi kabul edebileceğimiz bir yeri işgal etmektedir (Kayar, 2003, s. 85,86).

Ortadoğu'nun kalbindeki Irak, bulunduğu coğrafi konum sebebiyle tarih boyunca güçlü imparatorlukların ilgisini çekmiş ve bu imparatorlukların yönetimi altına girmekten kendini kurtaramamıştır. I. Dünya Savaşı sonuna kadar olan 2000 yıllık tarih sürecinde Abbasiler dönemi haricinde, ya merkezi başka yerlerde olan güçlü imparatorluklar tarafından işgal edilmiş ya da İran ile doğu Akdeniz kökenli devletler arasında sınır teşkil etmiştir (Özcan, 2003, s. 7).

Geçmişte bereketli topraklara sahip olması ve doğu ile batı arasındaki ticaret yollarının geçiş noktası olması sebebiyle çeşitli imparatorluklar tarafından işgal edilen bölge, 19. yüzyılda zengin petrol kaynaklarının keşfiyle stratejik önemini daha da arttırmıştır. Özellikle suyun ve petrolün bir arada bölgede bulunması Irak'ı, dünya

hâkimiyeti kurmak isteyen devletlerin ele geçirmek veya kontrol etmek istedikleri bir ülke haline getirmiştir (Sileli, 2005, s. 139).

37° 23' K - 29° 06' K paralelleri ile 38° 47' D - 48° 35' D boylamları arasında bulunan Irak Türkiye, İran, Kuveyt, Suudi Arabistan, Ürdün ve Suriye ile sınır komşusudur. Kuzeyde dağlık alanlar içeren ülke arazisinin 4910 km² sini göller oluşturur (Gerçeksever, 2005, s.179). 438 317 kilometrekarelik yüzölçümü ile bölgede önemli bir coğrafi konum olan Irak, coğrafyanın sağladığı pek çok avantaja sahiptir. Özellikle Ortadoğu petrol yataklarının İran'da Kuzistan Havzası, Kuzey Irak Havzası, Suudi Arabistan ve Basra Körfezi olmak üzere başlıca üç büyük havzada toplandığını düşündüğümüzde coğrafyanın Irak'a sağladığı avantajı görmüş oluruz. İşte sadece coğrafyasındaki önemli kaynaklar ve bölgedeki önemli petrol kaynaklarına yakın olması bile Irak'ı dünya siyasetinin gündeminde önemli bir noktaya getirmektedir (Ertuğrul, 2006, s. 97-99).

Irak'ın denize çıkışı ise sadece Basra Körfezinden olup bu çıkış da 20 km uzunluğundadır. 20 km uzunluğundaki bu çıkış büyük oranda kullanıma elverişsizdir. Irak'ın İran ve Kuveyt ile olan sınır anlaşmazlıklarının temelinde bu sorun vardır. Irak'ın 20 km olan Basra Körfezine çıkışı engellendiğinde bir kara ülkesine dönüşmekte ve herhangi bir savaş durumunda bu sorun Irak'ın ikmal yollarının kapanmasına yol açmaktadır. Ayrıca petrolün satışında da denize çıkış olanağı kısıtlı olan Irak, petrol boru hatlarıyla Türkiye ve Suriye gibi komşularına ihtiyaç duymaktadır (Kayar, 2003, s. 92). Denize olan sınırlı erişiminden dolayı bir kara ülkesi diyebileceğimiz Irak stratejik derinliğe de sahip değildir. Kuzey Irak'taki dağlık sarp arazi dışında 3 taraftan savunmasız sınırlarla çevrilidir (Gerçeksever, 2005, s.180,181). Nitekim Irak-İran Savaşı'nda İran ordusunun karşı hamlesiyle Irak'ın önemli şehirlerinden Basra ciddi tehdit altında kalmıştır.

Irak petrollerine değinmek gerekirse günümüz itibariyle dünya petrol üreticilerinden en zengin kaynağa sahip olan Suudi Arabistan %23 ile birinci sıradayken, Irak ise %10 ile ikinci sıraya sahiptir (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 321). Irak'ın kanıtlanmış petrol rezervi 115 milyar varildir. Petrolün yanı sıra Irak zengin doğalgaz rezervlerine de sahiptir. Irak'ın gaz rezervleri de yaklaşık olarak dünya gaz rezervinin % 1.8'ini barındırmaktadır (Özey, 2008, s. 151).

Irak'ın sahip olduğu bol miktarda petrol rezervinin yanı sıra Irak petrollerinin işletme maliyetinin düşüklüğü dikkat çekicidir. Bu düşük maliyet petrol şirketlerini cezbeden önemli bir ayrıntıdır. Zengin ve yüksek miktardaki Irak petrol yatakları ilk olarak 1927 yılında Kerkük'te bulunmuş olup Irak'ın diğer önemli petrol sahaları ise Mecnun, Batı Kurna, Doğu Bağdat, Rumayla, Nahır Umar, Halfaya, Zübeyr, Bai Hasan, Bezirgan, Kabbaz, EbuKirab, Nasiriye, Kormala sahalarıdır (Gerçeksever, 2005, s. 204).

Irak'ın ham petrol üretimi 2002 yılı itibariyle günlük 2.2 varilken savaşla birlikte sekteye uğrayan petrol üretimi 2006 yılı itibariyle savaş öncesi seviyeye yükselmiştir. Yaklaşık 400 bin varil petrol ise ülke içi tüketime kullanılmaktadır (Özey, 2008, s. 153).

Önümüzdeki 10-15 yıllık süre sarfında dünya ekonomisinin büyümesine paralel olarak petrol ihtiyacı ve fiyatları artacaktır. Buna bağlı olarak da düşük maliyetli olan Irak petrolünün ve dolayısıyla Irak'ın önemi de gün geçtikçe artacaktır (Kayar, 2003, s. 111).

Yukarıda bahsedilen zengin petrol kaynaklarına ek olarak Irak'ın bir başka zenginliği nüfusudur. 2006 verilerine göre Irak nüfusu 26.783.383 olup nüfus artış oranı %2.66'dır (Arafat, 2009, s. 204). Ayrıca Kuzey Irak'ta bulunan Dokan ve Darbendihan gibi büyük barajlarla birlikte Behal ve Gali gibi önemli yer altı su kaynaklarına da sahiptir. Özellikle Kuzey Irak'ta bulunan Kerkük, Musul ve Erbil ovaları bölgeye göre bol su ve verimli topraklara sahiptir (Kayar, 2003, s. 92). Arap devletleri stratejik petrol kaynaklarına sahip olmakla birlikte insan kaynakları ve diğer doğal kaynaklar açısından bir bütünlük sergilemezler. Ancak Irak zengin petrol kaynaklarıyla birlikte, şehirli geçmişı olan nüfusuyla, önemli miktarlarda su kaynaklarına ve tarım arazilerine sahip oluşuyla, diğer Arap ülkelerine nazaran daha avantajlı görünmektedir (Özcan, 2003, s. 9).

Yukarıda saydığımız bu zenginlikler ve coğrafi konum sayesinde Irak Ortadoğu'da jeokültürel, jeoekonomik ve jeopolitik yönden önemli bir devlet konumundadır. Netice itibariyle tarihte olduğu gibi bugün de büyük güçlerin ilk hedeflerinden biri olmaya devam edecektir (Ertuğrul, 2006, s. 97).

3.AMERİKA’NIN IRAK’A MÜDAHALESİ VE YENİ SİYASAL SÜREÇ

3.1. Amerika’nın ve Bölgesel Aktörlerin Irak Politikaları

3.1.1. Amerika’nın Irak Politikası

I. Dünya Savaşı’ndan sonra ABD kendi kıtasına geri çekilmiş, savaş sonrası dünya genelinde etkin bir politika izlemekten kaçınmıştı. Fakat İkinci Dünya Savaşı’nın ardından ABD politikası değişmiş, güçlenen Sovyetler Birliği karşısında, zayıflayan Avrupalı devletlerin yerini almıştır. Bu çerçevede Orta Doğu’da ABD, İngiltere’nin dengeleyici ve yönlendirici rolünü üstlenmeye başlamıştır (Aydın; Özcan ve Kaptanoğlu, 2007). İngiltere’nin yerini alan ABD’nin bölgeye ilişkin zamanla gelişen politikasını, bölgede kendisine düşman rejimlerin oluşmasını engellemek, başta İsrail olmak üzere bölgedeki müttefiklerini kollamak, stratejik önemi olan bölgedeki enerji kaynaklarının güvenliğini ve kontrolünü sağlamak, kitle imha silahlarının düşman olarak tanımladığı güçlerin eline geçmesini engellemek ve bölgenin SSCB etkisi altına girmesini engellemek şeklinde özetleyebiliriz (Yılmaz, 2004, s. 329).

ABD ile Irak’ın etkileşimi, İkinci Dünya Savaşı’nın ardından, ABD’nin Orta Doğu’da İngiltere’nin hâkim rolünü üstlenmesiyle başladı. Münasebetlerin ilk yıllarında tüm Orta Doğu’da olduğu gibi Irak’ta da, İsrail’in kuruluşu ve bunu destekleyen ABD, tepkiyle karşılandı. ABD’nin İsrail’in kuruluşuna verdiği destek iki ülke ilişkilerinin ABD’nin istediği seviyede gelişmesine engel oldu. İlerleyen yıllarda peş peşe gelen askeri darbeler Irak yönetiminin defalarca el değiştirmesine neden oldu. Yönetimi ele geçiren bu grupların ideolojik yaklaşımları 1970’li yıllarda Irak ile SSCB’nin yakınlaşmasına sebep oldu. Bu yakınlaşma ABD ve İngiltere’yi endişeye sevk etti. ABD Irak’ı, İran ile dengelerken İran’da meydana gelen İslam Devrimi Körfez’deki dengeleri bozdu. İslam Devrimi ile dengelerin değişmesi ABD’nin Irak’a yakınlaşmasına neden oldu. Özellikle Irak-İran Savaşı’nda ABD Irak’ı destekleyerek aşırı silahlanmasına katkı sağladı (Aydın; Özcan ve Kaptanoğlu, 2007).

Sekiz yıl süren Irak-İran Savaşı bir ateşkesle, savaşın başladığı sınırlarda sona erdi. Savaşın maliyeti Irak’ı büyük bir borç yükünün altına itmişti. Irak’ın içine

düştüğü ekonomik krize çare arayan ve Mısır'dan boşalan Arap dünyası liderliğine soyunan Saddam Hüseyin, ekonomik, tarihi ve siyasi nedenler göstererek Kuveyt'i işgale yönelmiş ve 2 Ağustos 1990'da önce Kuveyt'i işgal etmiş, daha sonra da 8 Ağustos 1990'da 19. ili olarak ilhak etmişti. Bu gelişmeler üzerine 1990'larda ABD'nin Irak'a yönelik politikası değişmiş, ABD'nin Kuveyt'i işgali sonrası Irak'a yönelik desteği son bulmuştur. Kuveyt'in işgali ile Irak-ABD ilişkileri yeni bir boyut kazanmıştır. BM tarafından Irak'a Kuveyt'in işgalini sona erdirmesi için verilen süre sona erdiğinde, ABD ve İngiltere önderliğindeki koalisyon güçleri 20 Kasım'da BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı Kuveyt'le işbirliği yapan devletlere gerekli bütün araçları kullanmalarına izin veren 678 sayılı karar uyarınca Irak'a müdahaleye başladı. Bundan sonra Saddam Hüseyin geri adım atmış ve 28 Şubat'ta imzalanan ateşkes ile savaş sona ermişti. ABD Bağdat'a girmeyerek Saddam Hüseyin'i iktidarda bırakmış ancak uçuşa yasak bölgelerle merkezi yönetimin etki alanını daraltmıştır (Dursun, 2006, s. 174).

İslam Devrimi sonrasında İran'a karşı Irak'ı dengeleyici unsur olarak gören ABD, Irak muhalefeti olan ilişkilerini kesmişti. Ancak Kuveyt'in işgalinden sonraki dönemde ABD, Irak içindeki Saddam muhalifleriyle yakın ilişkiler geliştirdi. Körfez Savaşı'nın ardından ABD Başkanı Bush'un 15 Şubat'ta yaptığı konuşmada Irak ordusu ve halkı diktatör Saddam Hüseyin'e karşı ayaklanmaya davet edildi. Ancak ABD, Kürtler ve Şiiler tarafından başlatılan ayaklanmanın Saddam Hüseyin'i devirmenin yanı sıra Irak'ı da böleceği ve Körfez'deki dengenin İran lehine değişeceği endişesi ile kendi cesaretlendirmesiyle başlayan ayaklanmaları desteklemedi. Böylece Saddam yönetimine karşı başlayan Kürt ve Şii ayaklanmaları, ABD'den özellikle Şii ayaklanmasına beklenen desteğin gelmemesi üzerine başarısız oldu. 1993'ten sonra ABD'nin Irak politikası, Başkan Clinton'ın açıkladığı İran ve Irak'a yönelik "çifte çevreleme" politikası çerçevesinde şekillendi. Uygulanan yaptırımların otoriter rejimler çökünceye kadar devam edeceği açıklandı. Başkan Clinton döneminde de Irak muhalefeti ile olan çalışmalara devam edildi (Özkan, 2003, s. 110, 111, 120).

Saddam yönetimine karşı kışkırtmaları başarısız olan ABD Irak'a ikinci müdahale seçeneğini gündemine almıştı. Başkan Clinton 1998'de Irak'taki rejim değişikliğini bir devlet politikası olarak benimseyen 'Irak Kurtuluş Yasası'

imzaladıysa da Somali ve Bosna'daki gelişmeler ABD'nin ikinci müdahalesini geciktirdi. Ancak 31 Ekim 1998'de Saddam yönetimi, BM'nin kontrolünde olan, Irak'ın kitle imha silahlarını imhasından sorumlu komisyon ile işbirliği yapmayı durdurdu ve 16–19 Aralık'ta BM çalışanlarını Bağdat'tan çıkarttı. Bu gelişmelerin sonucunda, ABD ve İngiltere, Irak'ın nükleer kimyasal ve biyolojik silahlarını imha etmek üzere “Çöl Tilkisi Operasyonu” adı altında kapsamlı bir hava bombardımanı düzenledi (Aydın; Özcan ve Kaptanoğlu, 2007).

11 Eylül 2001 saldırısı sonrası ABD, terörle mücadele söylemi ile neredeyse tüm dünyanın desteğini arkasına alarak Afganistan'a müdahale etti. Ancak Afganistan müdahalesi sonrası Irak'a yönelen ABD yönetimi, daha önce Afganistan için oluşturduğu dünya kamuoyu desteğini Irak için oluşturamadı. Buna rağmen 2002'de ABD ve İngiltere, teröre destek vermekle ve kitle imha silahları üretmekle suçladıkları Irak'ı işgal etmeye hakları olduğunu ilan ettiler (Chomsky, 2007/2008).

Amerikan yönetiminin öncelikli amacı, Irak'ta rejim değişikliği gerçekleştirip, bu sorunlu bölgede istikrarsızlığı bitirerek, istikrarsızlığın neden olduğu terörü önlemektir. Amerikan Başkanı Bush ve o dönem Amerikan politikalarında etkili olan yeni muhafazakârlara göre, Clinton yönetiminin Ortadoğu'da barışı sağlama çabaları başarılı olamamıştı. İsrail-Filistin barışı sağlanamamış, çatışma içinde donup kalmıştı. Yeni muhafazakârlar Orta Doğu barışının Irak'tan geçtiğini düşünüyorlar, ancak demokratik olmayan rejimlerle sağlıklı bir barışın yapılamayacağını ifade ediyorlardı. Sorunu çözmek için öncelikli olarak Irak demokrasiye kavuşturulmalıydı (Köni, 2007, s. 109,110).

ABD yönetiminin düşünceleri bu şekildeyken genel olarak Irak işgalinin sebeplerinin neler olabileceği konusuna değinecek olursak bu sorununun cevabı oldukça çeşitlidir. Şöyle ki: Irak'ın zengin ve üretim maliyeti düşük petrol sahalarına sahip olduğunu, bunun yanı sıra Orta Doğu petrollerinin toplandığı havzalara da yakın olduğunu söylemiştik. Öncelikle, Irak işgal edilerek hem Irak petrolüne hâkim olunmuş hem de petrol bölgelerinde doğabilecek sorunlara daha kolay ve hızlı müdahale etmek için bir üs elde edilmiş olunacaktı. Ayrıca, Afganistan'dan sonra Irak'ın işgali, İran'ın iki taraftan çevrelenmesi açısından da çok önemliydi. Böylece nükleer silah üretme amacıyla olan İran'a müdahale edilmesi durumunda Irak'taki askeri

varlık, ABD'ye büyük kolaylık sağlayacaktı. Irak'ın denetim altına alınması, dünyanın en büyük petrol tüketicisi ABD'nin, ihtiyacının çoğunluğunu karşıladığı Suudi petrolüne ve OPEC'e olan bağımlılığını azaltacaktı. Aynı zamanda da ABD, petrol bölgelerine sahip olarak, Rusya'ya, Çin'e ve Körfez petrolüne büyük ölçüde bağımlı olan Avrupa ve Asya'daki kendisine rakip olabilecek güçlere karşı büyük bir koz elde edecekti. ABD'nin Irak'a yerleşmesi, Arap deniziyle çevrelenmiş, etrafında kendisine karşı dostluk besleyen bir komşuya sahip olmayan İsrail'in bölgedeki yalnızlığına son verecekti. Yeniden yapılanma süreci ile bölgede İsrail'e ve ABD'ye yakın bir bölge devleti oluşturulacaktı. Bir başka hedef de caydırıcı olmaktı. ABD Irak'a müdahalesiyle gerektiğinde çıkarlarını ve güvenliğini korumak adına yeterli destek bulamasa da, tek başına harekete geçmekten çekinmeyeceğini göstermiş olacaktı (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 345).

20 Mart 2003 tarihine gelindiğinde ise, Saddam rejiminin uluslararası teröre verdiği desteği önlemek, Irak'ın kitle imha silahları üretmesini engellemek ve Irak halkını özgürleştirmek söylemleri altında Amerika'nın Irak'a yönelik müdahalesi başladı.

Kısa süren savaşın ardından, Amerikan Başkanı George W. Bush 1 Mayıs 2003'te savaşın bittiğini açıkladı. Böylece ABD menfaatlerine ve müttefikleri İsrail'e karşı dış destek almadan tehdit oluşturabilecek güçlerden biri olan Irak'ı işgal etmiş, bir diğer tehdit olan İran üzerinde de baskı oluşturmuş oldu. Ayrıca stratejik öneme haiz bölgeye dışarıdan gelebilecek Rusya, Çin gibi bir başka gücün girişini engellemiş ve gelişmiş ekonomisi ile güçlenmekte olan bölge petrolüne bağımlı ülkelere karşı da üstünlük kazanmış oldu (Özdağ, 2007, s. 96). Eğer ABD dünyanın bilinen petrol rezervleri açısından ikinci sırada yer alan Irak'ta hâkimiyetini sürdürebilirse son 30 yıldır şekillenmekte olan ABD, AB ve Çin şeklindeki üç kutuplu dünya düzeni gidişatında rakipleri önünde stratejik üstünlüğünü arttırmış olacaktır (Chomsky, 2007/2008).

Dünyadaki güç dengeleri yönünden ABD'nin Irak politikaları bu şekildeyken biraz da ABD'nin Irak içinde yapmak istediklerine değinelim. ABD'nin öncelikli hedefi Irak ekonomisini dış yatırımlara açarak kapitalist düzen içerisinde yerini almış bir Irak ekonomisi oluşturmaktır. Geçici Koalisyon Otoritesi'nin hazırladığı 39

numaralı talimatnameye göre kamu iktisadi teşebbüsleri özelleştirilmekte ve yabancı şirketlere yerli şirket muamelesi yapılmaktadır (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 401). Yeniden şekillendirilen iktidarın ise ABD çıkarları doğrultusunda hareket edecek biçimde olmasına çalışılmaktadır. ABD, kendisi ile ortak politika izleyen seçkinler yetiştirmeyi istemektedir. Ülke politikasında söz sahibi olup da ABD politikalarına karşı çıkanları iktidardan uzaklaştırma eğilimindedir (Ertuğrul, 2006, s.118, 119). ABD'nin savaş sonrası Irak'ın yeniden yapılandırılması için atadığı sivil yönetici Paul Bremer'in Irak seçimlerinin gecikmesine ilişkin sözlerinde, Amerikan karşıtlarının iktidara gelmesinden çekindiğini, şimdilik seçimler için acele edilmemesi gerektiğini ifade etmesi ABD'nin bu düşüncesini açıkça ortaya koymaktadır (Chomsky, 2007/2008). ABD, iktidara getirdiği seçkinlerin, ilerleyen yıllarda da varlıklarını sürdürebilmesi ve halkın büyük çoğunluğunun desteğini alabilmesi için çaba sarf etmektedir (Ertuğrul, 2006, s. 118,119). Ayrıca ABD bu modeli bütün bölge ülkelerine yayma niyetindedir (Bilbilik, 2008, s. 30).

Amerika'nın ileride bahsedeceğimiz yeni siyasal yapılanma çalışmaları çerçevesinde, Irak'ta oluşan yeni durum Irak'ı parçalanmanın eşğine getirmiştir. Yeni anayasa Irak'ı Şii, Sünni ve Kürt olarak ayrıştırabilecek şekilde hazırlanmıştır. ABD'nin bu üç grup hakkındaki ve Irak'ın geleceğine ilişkin politikalarına değinecek olursak, Amerika'nın özellikle Irak'ın kuzeyinde bir Kürt Devleti oluşturarak bölgedeki petrolü ve enerji yollarını bu devlet aracılığı ile kontrol altında tutmak istediği ve bölgede İsrail'e yandaş bir devlet oluşturmak için çaba sarf ettiği düşüncesi mevcuttur (Bilbilik, 2008, s. 64). Ancak Amerika'nın şimdilik bu planı devreye sokma ihtimali düşük görünmektedir. Kürtlerin Irak'tan ayrılmasıyla Şii nüfusunun %80'e çıkacağı ve bunun da bölgede yeni bir İran anlamına geleceği düşünüldüğünde Amerika'nın böyle bir oluşuma şu aşamada sıcak bakmayacağı açıktır. İkinci bir İran ihtimaline ek olarak Irak'a komşu ülkelerin bağımsız Kürt Devleti'ne sıcak bakmamaları, ABD'nin bu ülkeleri kaybetmeyi göze almasını gerektirir. Sünnilerle ilgili olarak ise ABD Sünnilerin siyasal yapıda daha fazla yer almalarını istemektedir. Irak'taki direnişin temelini oluşturan Sünni grupları yeniden yapılanmaya katkıda bulunmaya çağırılmaktadır. Direnişi azaltabilmek ve meşruiyeti sağlamak adına Sünni grupları yeni oluşumun içerisine çekmek istemektedir (Irak'ta Anayasa Tartışmaları, 2005). Şiiiler ile ilgili olarak da yukarıda da belirttiğimiz gibi

Amerika bölgedeki güç dengesini İran lehine değiştirecek ikinci bir Şii Devleti düşüncesine sıcak bakmamaktadır.

Bu şartlar altında ABD'nin kuzeyde bağımsız bir Kürt devleti ya da güneyde bağımsız bir Şii devleti oluşturması pek olası gözükmemektedir. ABD esnek bir federal yapı ile Kürtleri ve Şiileri merkeze bağlamak düşüncesi içerisindedir (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 48,49).

3.1.2. Türkiye'nin Irak Politikası

Kanuni Sultan Süleyman ile Osmanlı Devleti hâkimiyetine giren Irak, 1920 tarihinde San Remo Konferansı ile İngiliz mandasına bırakılmıştır. Bu tarihten sonra İngiliz himayesi ile kurulan Irak ile Türkiye arasındaki ilişkiler Musul Meselesi ekseninde cereyan etmiştir. Türkiye'nin Misak-i Milli sınırları içinde gördüğü ve topraklarına katmak istediği Osmanlının Musul Eyaleti iki ülke arasında sorun teşkil etmiştir. Mesele Milletler Cemiyeti'nin kararı ile Türkiye aleyhine sonuçlanmıştır (Arafat, 2009, s. 209).

Türkiye, Atatürk'ün döneminde Irak'la yakından ilgilenmiş, Musul ve Kerkük'e yönelik toprak kazanma politikaları gütmüştür (Sileli, 2005, s. 33). Buna ek olarak Atatürk döneminde Türkiye ile Irak ilişkileri Sadabat Paktı ile güçlendirilmiştir (Karaca, 2007, s.74). Bu dönemde kurulan sıcak ilişkiler İsmet İnönü döneminde de devam etmiştir. 1945 yılına gelindiğinde Irak devlet yetkilileri Türkiye'ye ziyaretler gerçekleştirmiş ve bu ziyaretleri takiben 1946 yılında, Türkiye ile Irak arasında "Dostluk ve İyi Komşuluk Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmaya bağlı "Eğitim, Öğretim ve Kültür İşbirliği Protokolü" sayesinde Irak Türkleri, Türkiye'de eğitim olanaklarına kavuşmuştur. 1950'lerde Türkiye-Irak ilişkileri daha da ilerlemiş ve karşılıklı siyasi ziyaretler artmıştır. İki ülke arasında ilişkiler dostane bir şekilde devam ederken 1950 yılında çıkan Kore Savaşı'na binaen gelişen Amerikan politikaları iki ülkeyi daha da yakınlaştırmıştır. Bu dönemde SSCB'ye karşı bir güvenlik kuşağı oluşturmayı amaçlayan ABD, SSCB'nin hemen yanı başında olan Orta Doğu bölgesindeki boşluğu 24 Şubat 1955'te imzalanan ve daha sonra 1959'da Bağdat Paktı'na dönüşen anlaşmayla doldurmuştur (Ertuğrul, 2006, s. 221).

1980 yılına gelindiğinde Irak ile İran arasında başlayan savaşta, Türkiye iki devlete de eşit mesafede duruşunu korumuş ve “aktif tarafsızlık politikası” izlemeye çalışmıştır. Savaş döneminde ilişkiler dostluk ve arabuluculuk temasları şeklinde ilerlemiştir (Ertuğrul, 2006, s. 223).

Irak'ın Kuveyt'i işgali ile patlak veren krizde, Türkiye 1960'lardan bu yana izlediği tarafsızlık politikasını terk etmiştir. Özellikle dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal ile daha aktif bir politika izleme düşüncesinde olan Türkiye Irak'ın Kuveyt'te gerçekleştirdiği işgale karşı çıkmıştır. Gün geçtikçe artan askeri harcamaları sebebiyle büyük bir tehdit haline gelen Irak'ın sınırlandırılması gerektiği ve Misak-i Milli sınırları içerisinde yer alan Osmanlı Devleti'nin Musul Eyaleti'nin tekrar ele geçirilmesi düşüncesi Türkiye'yi ABD'nin yanında Irak'la savaşın eşiğine getirmiştir. Bu dönemde iki ülke ilişkileri gerilmiş ve Türkiye Saddam Hüseyin'in tehditlerine maruz kalmıştır (Özkan, 2003, s. 476).

Körfez Krizi ile Türkiye gündemini yoğun bir şekilde meşgul eden Irak, 1991 yılındaki Amerikan müdahalesi sonrasında bölgede oluşan boşluktan yararlanan terör örgütü PKK nedeniyle de gündemi meşgul etmeye devam etmiştir (Sileli, 2005, s. 33). Türkiye, kendi bütünlüğünü tehdit eden, Irak'ın kuzeyinde kurulması muhtemel bir Kürt Devleti ve Irak topraklarında yuvalanma imkanı bulan bölücü tehditlerine karşı Bağdat yönetiminin tekrar bölgede otoritesini sağlaması amacını gütmüş ve bu yönde çaba sarf etmiştir (Özdağ, 2007, s. 45).

Irak'ın kuzeyinde kurulması muhtemel bağımsız bir Kürt Devleti Türkiye için her zaman endişe kaynağı olmuştur. Bölgede kurulacak devletin kendi sınırları içerisinde yaşayan Kürtler için örnek teşkil edebileceği endişesinde olan Türkiye, Irak'ın kuzeyinde meydana gelebilecek böyle bir oluşumu ulusal güvenliğine tehdit olarak görmüştür. Mayıs 2001'de yalnız stratejik önemi olan kamu kuruluşlarına gönderilen iç genelgede yer alan "Irak Politikamıza İlişkin Öncelikli Önlemler" adlı dışişleri raporunda "Kuzey Irak'ta Kürt Devleti'nin ilanı, tarafımızdan müdahale nedeni sayılmalıdır" denilmiştir (Ertuğrul, 2006, s. 228). İlerleyen yıllarda ABD'nin Irak'a müdahale söylemlerinin artması Türkiye'yi daha da kaygılandırmış, Amerikan saldırısının ülkenin kuzeyinde bir Kürt Devleti kurulmasına yardımcı olacağından endişe duyulmuştur (Primakov, 2003/2004).

Türkiye açısından bakıldığında, Irak'ta 1991 Körfez Savaşı sonrasında ortaya çıkan belirsizliğin ve otorite boşluğunun er ya da geç sonuçlandırılması, Irak'ın tekrar uluslararası sistemin içine çekilerek egemen, bağımsız, bütün ve istikrarlı bir ülke haline getirilmesi gerekiyordu. Ancak bunun için barışçıl yollara öncelik tanınmalıydı. Türkiye'nin çıkarları açısından komşusu Irak'taki bunalımın, Orta Doğu'da daha büyük bir keşmekeşe dönüşmemesi ve sınırlarının korunması büyük önem taşımaktaydı. Türkiye'nin temennisi Saddam Hüseyin'in siyasi gelişmeleri iyi analiz etmesi ve buna göre adımlar atmasıydı. Ancak Saddam Hüseyin, değişen parametreleri gerektiği gibi göremedi ve ABD'nin işini kolaylaştırdı. Böylece barışçıl yollar kapanmış ve Türkiye savaştaki konumunu belirlemeye çalışmak durumunda kalmıştı (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 66).

ABD'nin, Irak operasyonu öncesinde, Türkiye Cumhuriyeti'nden seksen bin Amerikan askerinin Türkiye topraklarında konuşlandırılması, iki yüz elli Amerikan savaş uçağının Türkiye'deki havalimanlarında konuşlandırılması, altı hava alanından yararlandırılması, limanların kullanımı gibi bir takım ağır talepleri oldu. Türkiye'nin bu taleplere karşılık istekleri ise; Irak Türkleri boyutunda şekillenmiştir. Savaş sonrasında Türkmenlerin Irak'ın asli halklarından birisi olarak kabul edilmesi, Kerkük ve Musul kentlerinin Kürtlerin kontrolüne girmemesi, bağımsız bir Kürt Devleti'nin önünün açılmaması şeklinde olmuştur (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 262, 263, 267). Ancak TBMM tarafından yukarıda belirtilen konulara ilişkin teskerenin onaylanmaması üzerine kuzey cephesi açılmamış, Amerika güney cephesinden harekâta başlamıştır.

Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasına yönelik politikası, savaş sonrasında da değişmemiştir. Türkiye'nin Irak'a yönelik politikası Dışişleri Bakanlığının aşağıdaki bildirisinde şu şekilde dünyaya ilan edilmiştir: "Türkiye, her zaman, Irak'ın kalıcı barışa ulaşması için toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunmasını ve doğal kaynaklarının Irak halkının tümünün zenginliği ve malı olarak kalmasını savunmuştur. Bu kaynaklar hiçbir şekilde nüfus gruplarına göre paylaşılmamalıdır. Türkiye Irak'ta, halkın tümünü temsil eden ve onlara karşı sorumlu, komşularıyla barış içinde yaşayan bir rejim görmek istemektedir. Irak'ın siyasi sisteminin ne olacağına Irak halkının tümünün katılımı ve rızasıyla karar verilmelidir. Türkiye, ancak bu temel ilkelere tam anlamıyla saygı gösterildiği

takdirde Irak'ın istikrarlı, müreffeh, kendi içinde ve komşularıyla barış içinde bir ülke olabileceğini düşünmektedir. Türkiye, dost ve müttefikleriyle birlikte bu amaca yönelik çabalara katılmaya karardır ve Irak halkının tüm kesimlerini kucaklamaya devam edecektir.” (Sileli, 2005, s. 159,160).

2004'te Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın ABD'yi ziyareti sırasında Amerikan Başkanı George W. Bush, Irak'ta özerk bir Kürt Devleti kurulmasına yönelik Türkiye'nin kaygılarını tam anlamıyla giderememiş, görüşme sonrası yaptığı açıklamada Türkiye'nin istediği sözleri söylememiştir. Ayrıca görüşmede, Irak Türklerinin geleceği konusunda da net bir tavır sergilenmemiştir. 8 Mart 2004'te Irak'taki geçici anayasada Türkçenin adının geçmemesine, Irak Türklerinin diğerleri şeklinde tabir edilerek, %5'lik dilimin içerisinde azınlık statüsünde değerlendirilmesine ve Haziran 2004'te kurulan yeni hükümette Kürtlere nüfus oranlarına göre olması gerekenden daha fazla temsil imkânı verilirken, Türklere sadece bir bakanlık verilmesine Türkiye'den net bir tepki gelmemiştir. 2005 seçimlerinde seçimlerin olması gerektiği gibi olamayacağına dair kuşular duyan Türkiye, BM'nin seçim sürecinde aktif rol almasını istemiştir. Ayrıca seçimlerde tüm Irak halkının katılımını sağlamaya çalışmıştır. Özellikle süreci boykot etmek isteyen Sünnileri seçimlere katılmaları için ikna çabaları göstermiştir (Ertuğrul, 2006, s. 230-233).

Türkiye'nin Irak politikası çerçevesinde üzerinde durduğu bir takım konular vardır. Bu konular, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması, bağımsız Kürt Devleti'nin kurulmasının engellenmesi, Kerkük'ün peşmergeler tarafından işgal edilmemesi, PKK konusu ve Irak Türklerinin can güvenliğinin sağlanmasıdır. Nitekim Irak'ta yeniden yapılandırma süreci işlerken 2005 yılında Irak'ın Ankara Büyükelçisi ile yapılan görüşmede Türkiye'nin Irak Devleti'nden istekleri dile getirilmiştir. Öncelikli olarak Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasını, daha sonra demokrasi ilkelerinin göz ardı edilmemesini, etnik temizliklere müsaade edilmemesini ve nüfus kaydırmaları yapılmasının önüne geçilmesini istemiştir (Ertuğrul, 2006, s. 234,235).Türkiye bu konuları, kırmızı çizgileri olarak belirtmiş ve ihlal edilmesi durumunda müdahale edeceği tehdidinde bulunmuştur. Ancak şu an itibarıyla Kerkük peşmergeler tarafından işgal edilmiş durumdadır. Bununla birlikte son birkaç yıldır, devletin zirvesinden yapılan dış politikaya ilişkin açıklamalarda,

Irak'ın kuzeyinde oluşacak bağımsız bir devletin veya güçlü bir otonom yönetimin, Türkiye için tehdit teşkil ettiğine ve buna engel olunması gerektiğine dair bir ifadeye rastlanmamıştır. Aksine Türkiye bölgesel yönetimin lideri Mesut Barzani'yi ABD'nin de baskısıyla muhatap almak zorunda kalmıştır. Ekonomik uygulamalarda da böyle bir politikanın gerektirdiği tedbirlerin alındığını söylemek mümkün değildir. Kuzey Irak'ın imarı Türk şirketler tarafından yapılmakta, sınırdaki ticaret sayesinde Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi gelir elde etmektedir. Bu gelişmeler bize göstermektedir ki Türkiye'nin Irak politikası konusunda netlik bulunmamakla birlikte, duruma göre anlık ve değişken politikalar uygulanmaktadır. Ancak bu durum Türkiye'nin aleyhinedir. Türkiye duruma göre şekillenen politikalarından vazgeçerek gücü ve kabiliyetine göre politikalar tespit etmeli ve proaktif bir şekilde uygulamaya geçmelidir (Kuloğlu, 2008).

3.1.3. İsrail'in Irak Politikası

İsrail, Müslüman bir Arap denizinde çevrelenmiş küçük bir ada görünümündedir (Vurmay, 2007, s.183). 1948'den bu yana Araplarla mücadele halinde olan İsrail, işgal ettiği Arap toprakları nedeniyle kendisini güvende hissetmemektedir. Kısa vadede önce kendisinin güvenliğini sağlamaya yönelik politikalar üretirken, uzun vadede de kutsal kitapları Tevrat'ta vaat edilmiş topraklar (Nil'den Fırat'a kadar olan) üzerinde Büyük İsrail Devletini kurmak istemektedir (Kuloğlu, 2008). İsrail Devleti varlığını korumak için bölgedeki düşmanlarına karşı yıkma ve istikrarsız hale getirme politikası izlemektedir (Sahin ve Taştekin, 2006, s. 119,120). İsrail'in "beka projesi" savaşları kışkırtma ve karmaşa üzerine kuruludur (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 400). Çünkü İsrail bölgedeki bütün devletlerin hedefteki düşmanıdır (Bilbilik, 2008, s. 64). İsrail için çevresindeki ülkelerin içyapılarında çatışmalar yaşaması, varlığını korumasını kolaylaştırmaktadır (Vurmay, 2007, s.183).

İsrail'in Irak politikası da iç çatışma ve parçalama üzerine kuruludur. Nitekim Irak Devleti İsrail için bölgedeki büyük bir tehdittir. İsrail, kendi güvenliğini Irak'ın bölünmesinde görmüştür (Ertuğrul, 2006, s. 90). Çünkü Saddam Hüseyin, 1991 Körfez Savaşında İsrail'i Scud füzeleri ile vurmuş, Filistinlilere açıktan yardımlarda bulunmuştur. Ayrıca Irak, İsrail ile uzun süre mücadeleyi sürdürebilecek tek Arap ülkesidir (Sahin ve Taştekin, 2006, s. 123,124). İsrail'in Irak için iç karışıklık unsuru

Irak Kürtleridir. Irak Kürtleri, İsrail açısından sadece stratejik bir unsur olmanın ötesinde, İsrail'in bazı tarihi bağlarla bağlı olduğu bir unsur olarak da öne çıkmaktadır. Kuzey Irak'ta yaşayan Kürtleşmiş Yahudiler ve Irak'tan İsrail'e göç etmiş Yahudiler bir bağ aracı olmuştur (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 400). Çevresindeki Arap devletleriyle sürekli savaş halinde olan İsrail, bölgede müttefik ülkeler ya da müttefik olabilecek unsurlar aramaktadır. Bugüne kadar en iyi yakınlaşmayı Türkiye ile sağlamış olmakla birlikte, tarihi bağlarla bağlı olduğu Kürtler bu anlamda çok önemlidir (Sileli, 2005, s. 34,35). Ancak şunu da belirtmek gerekir ki İsrail'in Irak'taki varlığı sadece kuzeyle sınırlı değildir. İsrail'in güneyde de bir takım faaliyetler yürüttüğü, istihbarat istasyonları kurduğu bilinmektedir (Şahin ve Taştekin, 2006, s.127,128).

1980 yılında hazırlanan "İsrail İçin Strateji" isimli raporda belirtildiği gibi "Irak etnik ve mezhebi temeller üzerine bölünecek, kuzeyde bir Kürt devleti; orta da bir Sünni ve güneyde Şii devleti kurulacaktır..." (Sileli, 2005, s. 36). İsrail günümüzde de bu konudaki politikalarına devam etmektedir.

İsrail, Amerika ve Irak arasındaki savaştan oldukça karlı çıkmış gözükmektedir. Irak işgalinden sonra Irak'ın kapıları İsrail'e sonuna kadar açılmıştır. Savaş İsrail'in en büyük düşmanlarından biri olan Irak'ı, tehdit oluşturmayacak seviye getirmiştir. İsrail, Irak Kürtleri ile daha yakın ilişkiler kurmaya imkân bulmuş ve 1960'lardan beri Irak'ın kuzeyindeki mevcut varlığını iyiden iyiye hissettirmeye başlamıştır. Aynı zamanda Filistinliler en büyük destekçilerini yitirmişlerdir. Yine Irak'ta varlığını güçlendirmesi, İsrail'in en büyük düşmanlarından, nükleer silah geliştirmek üzere olan İran'ı kontrol etme açısından imkân sağlamaktadır (Şahin ve Taştekin, 2006, s.127,128).

3.1.4. İran'ın Irak Politikası

I. Dünya Savaşı ardından Osmanlı Devleti'nden ayrılarak İngiltere himayesinde kurulan Irak'la İran arasında, Osmanlı döneminden süre gelen sınır anlaşmazlıkları bu dönemde de devam etti (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 386). İranlıların "Arvand nehri", Arapların Şatt-ül Arap olarak isimlendirdikleri bölge Osmanlı İmparatorluğu ile İran Şahlığı arasında sorun olduğu gibi, Irak ile İran

arasında da sorun oldu. 1937'de ilgili tarafların katılımıyla gerçekleştirilen antlaşma ile Şatt-ül Arap'ın denetimi önemli ölçüde Irak'ın eline geçti (Arı, 2004, s. 377).

İran sorunlar yaşadığı Irak'ın bölgede güç kazanmasını istememiştir (Sileli, 2005, s. 36,37). Irak'ta 1958 yılında cumhuriyet rejiminin kurulmasının ardından Irak ile İran arasındaki ilişkiler Basra Körfezi üzerine hâkimiyet kurmak üzerinde yoğunlaşmıştır (Dersan, 2006). 1958 yılından sonra Irak'ta başlayan darbeler döneminin karmaşıklığından yararlanan İran 1969 yılında, 1937'de imzaladığı ancak bir türlü içine sindiremediği anlaşmayı tek taraflı feshetmiştir (Arı, 2004, s. 377).

1971 yılında İran Hürmüz Boğazı'ndaki adaları işgal ederek ekonomik ve stratejik yönden önemli kazanımlar elde etti. Irak'ta buna karşılık zengin petrol yataklarının bulunduğu ve çoğunluğunu Arapların oluşturduğu İran'a ait Kuzistan bölgesindeki halkı İran'a karşı kıskırtmaya başladı (Yılmaz, 2004, s. 236, 237).

Diğer taraftan İran, Şatt-ül Arap bölgesindeki ve Hürmüz Boğazı'ndaki kazanımlarını Irak'a kabul ettirebilmek için, ABD'den aldığı silahlarla ordusunu güçlendirdiği gibi, Iraklı Kürtleri silah ve cephane yardımıyla Irak yönetimine karşı ayaklandırdı (Arı, 2004, s. 377). İran'ın Kürtlere sağladığı silah ve cephane ile Baas rejimi zor durumda kaldı ve iki ülke arasında gerginlik arttı. 1975 Cezayir Anlaşması'yla kriz geçici olarak aşıldı (Öztürk, Sarıkaya, 2006, s. 390). Ancak Saddam Hüseyin, İran'da, 1979 Şubat'ta gerçekleşen İslam Devrimi'nden sonra ortaya çıkan kargaşa ortamından yararlanarak, zorunlu şartlar altında imzaladığını belirttiği anlaşmayı kabul etmediğini açıkladı (Arı, 2004, s. 377). Anlaşmanın reddinin ardından Irak, sekiz yıl sürecek Eylül 1980'de İran topraklarına girerek başlattığı savaştan hiçbir şey kazanamadan çıktı.

İran, Irak-İran Savaşı'nın ardından Kuveyt'i işgal eden Irak'a tepki gösterdi. İran, Irak'ın eski sınırlarına çekilerek işgali sonlandırmasını istemiş ve ilerleyen yıllarda BM tarafından alınan kararlara gönüllü olarak iştirak etmiştir (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 395).

1997'de İran'da Muhammed Hatemi'nin Cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile birlikte, iki ülke münasebetleri farklı bir boyuta bürünmüştür. 1997 yılını takip eden yıllar, iki ülke arasındaki ilişkilerin ilerlemesine sahne olmuştur. İki ülkenin de

“düşmanımın, düşmanı dostumdur” mantığı güderek ABD tehdidi karşısında zorunlu bir yakınlaşma sergilediği görülmüştür (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 397). Nitekim 2002 yılına gelindiğinde İran ABD'nin Irak işgaline karşı çıkmış, barışçıl yolların ön plana çıkarılmasını istemiştir (Dersan, 2006). İran, özellikle Irak'tan sonra sıranın kendisine gelmesi ve Irak'ın ABD tarafından bölünerek bir Kürt Devleti kurulması ihtimallerine karşı ABD işgaline karşı çıkmıştır.

Savaş sonrası dönemde İran'ın Irak'a yönelik kaygılarının başında Irak'ın parçalanması gelir. Kurulacak bağımsız bir Kürt Devleti İran'ın sahip olduğu Kürt nüfusu sebebiyle İran için siyasi sorunlar anlamına gelecektir. Bunun yanı sıra İran'ın bir diğer kaygısı ABD ile komşu olmaktır. İran ABD'nin Irak'a yerleşmesini kendisi için tehdit olarak algılamaktadır (Öztürk ve Sarıkaya, 2006, s. 397-299).

İran'ın Irak politikası, toprak bütünlüğü bozulmamış ve Amerikan işgalinden kurtulmuş bir Irak üzerine şekillenmektedir. Diğer bir yandan da Irak Şiiileri üzerinde ciddi şekilde nüfuz arttırma çabasıdadır. Böylece Iraklı Şiiileri Amerika ile ilişkilerinin gelişimine göre kullanmayı istemektedir (Özdağ, 2007, s. 294).

Irak'ta yaşanan rejim değişikliğinin İran'ın menfaatlerine uygun geliştiği söylenebilir. Her şeyden önce Irak'ın mevcut yapısı ile İran'a tehdit oluşturabilecek bir konuma gelmesi çok uzun bir süreç gerektirir. Kuzeyde bağımsız bir Kürt Devletine ve ABD İran ilişkilerin gidişatına göre Şiiiler, İran için basılacak “kırmızı düğme” anlamına gelmiştir. Rejim değişikliği sayesinde bir zamanlar sınır sorunları yaşadığı Irak, Şiiilerin nüfus oranındaki fazlalığı nedeni ile dost ülke haline gelmiştir. İran'ın isteği Şiiilerin yönetimde önemli pay sahibi olduğu sınırları değişmemiş bir Irak'tır (Över, 2008, s. 51).

3.2. Siyasal Yapılanma Süreci

3.2.1 Siyasal Yapılanmada İlk Adımlar

Amerikalı emekli General Jay Garner'ın 17 Mart 2003'te henüz savaş başlamadan atanması, savaş sonrasında Irak'ın ekonomik ve siyasi anlamda "yeniden imarı" sürecinin başlatılacağı anlamına geliyordu. ABD ve İngiltere öncülüğündeki koalisyon güçleri Jay Garner liderliğinde Yeniden İmar ve İnsani Yardım Bürosu'nu

oluşturdu. Bu büro insani yardım, yeniden imar ve sivil idarenin oluşturulması süreçlerinde Iraklıların yanında yer alacaktı (Arı, 2007, s. 603).

Jay Garner atanmasıyla birlikte Saddam rejimi tarafından dışlanmış, sürgüne gönderilmiş Iraklı muhaliflerle seri toplantılara başladı. 12 Nisan'da Kerkük'te, Türkmenlerin, Kürtlerin, Türkiye'yi temsilen gözlemci olarak buraya gelen özel kuvvet temsilcilerinin ve Amerikalı yetkililerin de bulunduğu bir toplantı düzenlendi. 15 Nisan 2003'te ise Nasıriye kentinde yüz temsilcinin katıldığı, Irak yönetiminin şekilleneceği en geniş katılımlı toplantı düzenlendi (Arı, 2004, s. 513,514). Bu toplantıya katılanlar Irak'ta yönetimin yeniden tesisi ve halkın ihtiyaçlarının karşılanması için koalisyon güçleri ile ortak çalışma kararı aldılar. Ancak geçici yönetimin niteliği konusunda anlaşamadılar (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 389). Toplantının ardından, toplantıda alınan kararları açıklayan bir bildiri yayınlandı. Baas Partisi'nin tamamen dağıtılması ve demokratik, federal bir Irak konularına değinilen bildiri şu şekildeydi (Arı, 2004, s. 514).

- “Irak bağımsız olmalıdır.
- Irak hükümeti etnik yapıya dayanmamalıdır.
- Irak'ta demokratik federal bir yapı oluşturulmalıdır.
- Hukukun üstünlüğü esastır.
- Irak hükümeti farklılıkları ve özellikle kadınların rolünü dikkate almalıdır.
- Devlet ve toplum hayatında, dinin rolü konusunda bir toplantı yapılmalıdır.
- Liderlerin seçimi konusunda toplantı yapılmalı
- Siyasal şiddetin reddi, ulusal ve yerel örgütler oluşturulmalı.
- Güvenlik ve temel hizmetlerde acil sorunları çözmek için koalisyon ve Irak birlikte çalışmalı.
- Tüm siyasal gruplarla açık bir diyalog içinde bulunarak hepsi sürece dâhil edilmelidir” (Karaca, 2007, s. 154,155)

Bundan sonraki toplantı ise Bağdat'ta 28 Nisan'da, 300 temsilcinin katılımıyla gerçekleştirildi. Bu toplantı, Amerikan otoritesi ile beraber çalışacak Irak geçici yönetiminin oluşturulması amacıyla düzenlenmişti (Arı, 2004, s. 515). Çok değişik unsurların bir araya gelmesi karmaşaya sebep oldu. Birbirinden farklı toplulukları yönlendirmeye çalışan Garner için toplantı kargaşa içinde sona erdi (Galbraith, 2006/2007).

Garner kısa görev süresi içinde olup bitenleri kavrayabilmekten uzaktı, siyasal sorunları askerî güçle çözmeye çalıştı (Polk, 2005/2007). Mayıs ayına kadar yeterince varlık gösteremedi, savaştan hemen sonra düzeni ve hukuku sağlamakta başarısız oldu. Bu başarısızlıklar Amerikan Yönetimi'nin Paul Bremer'i işgal altındaki Irak'a, Garner'ın yerine sivil yönetici olarak atmasına neden oldu (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 387).

3.2.2. Geçici Koalisyon Otoritesi

1 Mayıs 2003'te, savaşın resmen bittiğinin açıklamasının ardından Başkan Bush, 7 Mayıs 2003'te "becerikli" bir adam olarak nitelediği ve "yönetimin tam onayıyla göreve gittiğini" belirttiği eski büyükelçi ve ABD Dışişleri Bakanlığı Terörle Mücadele Masası Başkanı Paul Bremer'i Irak'ın yeni sivil yöneticisi olarak atadı (Polk, 2005/2007). Bremer Irak'ta daha önce hiç bulunmamıştı. Arapça bilmiyordu. Çatışma sonrası bir toplumda daha önce hiç çalışmamış ve ulusal yapılanma konusunda hiç deneyimi yoktu. Bu tecrübesizlik zaman içerisinde çeşitli hatalar yapmasına sebep olacaktı (Galbraith, 2006/ 2007).

Paul Bremer'in 12 Mayıs'ta Bağdat'a gelişinin ardından, 16 Mayıs 2003'te Irak'ın her alanda yeniden yapılandırılmasına yönelik oldukça geniş yetkilere sahip olan Geçici Koalisyon Otoritesi'nin kurulduğu açıklandı. İşgal kuvvetlerinin en yüksek sivil temsilcisi unvanı sahibi Bremer, aynı gün yayınlamış olduğu ilk yönetmelikle, başında bulunduğu Geçici Koalisyon Otoritesi'nin yapısını ortaya koydu. Bu yönetmeliğe göre, Geçici Koalisyon Otoritesi yasama, yürütme ve yargı yetkilerini hükümet adına, Paul Bremer aracılığıyla geçici yönetim süresince kullanacaktı (Pirinççi, 2004). Bu otorite, yeni Irak hükümeti kuruluncaya kadar Irak'ın yönetiminden ve yeniden imarından sorumlu olacaktı (Yılmaz, 2007, s. 336).

Ayrıca bu emirle Baas Partisi'nde üstten dördüncü seviyede hizmet vermiş kişilerin, devlet için çalışmaları da yasaklandı (Galbraith, 2006/2007).

22 Mayıs 2003'te Iraklıların işgale direnişi sürmekteyken, BM Güvenlik Konseyi yeterince açık olmamakla beraber, işgal güçlerini Irak'ın siyasi ve ekonomik anlamda yeniden imarı sürecinde en yetkili otorite olarak belirlediğini açıklamaktaydı. Kararın devamında Otorite'nin bu süreçte Irak Geçici Yönetimi'yle birlikte çalışacağı, hatta belli konularda BM Özel Temsilcisi'nin de çalışmalara dâhil edileceği bildirilmekteydi (Arı, 2007, s. 605).

1 Numaralı Emri'nden sonra 23 Mayıs'ta, Koalisyon Geçici Yönetimi'nin 2 Numaralı Emri geldi. Buna göre, Irak ordusunun tamamı, Irak Gizli Polisi, Irak İstihbarat Teşkilatları, Cumhuriyet Muhafızları, Baas Partisi Askeri Kanadı ve Savunma Bakanlığı feshedildi. Bremer'in olaya yaklaşımı, Garner'in stratejisinin tam tersiydi. Garner, iktidarı Iraklılara devretmeyi planlarken Bremer Iraklı liderlerle yaptığı ilk toplantıda görevini "çekici indirmek" olarak açıkça belirterek üslubun sert ve keskin olacağını, gücü elinde bulunduracağını belirtmekteydi (Galbraith, 2006/2007). Garner'in düşüncelerinin aksine Bremer, yönetime Iraklıları katmada yavaş davrandı (Polk, 2005/2007).

Bremer'in bu kararları Irak'taki karmaşanın, direnişin ve şiddetin artmasına yol açmıştır. Ordunun feshedilmesiyle Irak'a dağılan bu insanlar daha önceki İran-Irak Savaşı'nda sekiz sene savaşmış, iyi yetişmiş askerlerdi. Bir diğer yanlış ise Bremer'in Amerikan işgaline karşı olan Sadr grubunun gazetesini kapaması olmuştur (Köni, 2007, s. 115) .

ABD Irak'ta yeni yönetimi oluşturmaya çalışırken, aynı zamanda Irak'ta iyi işleyen bir piyasa ekonomisi de kurmak istiyordu. Koalisyon Geçici Yönetimi de bunun için gerekli adımları attı. Haziran 2003'te KGY Başkanı Bremer Irak'ın yeniden serbest piyasa kurallarına göre nasıl inşa edileceğini açıkladı. 39 no'lu talimatnameyle Irak şirketlerinde yüzde yüz yabancı varlığına izin verilerek, 40 yıllık lisanslarla sınırsız ve vergisiz bütün fonların ve kazançların transferine olanak tanındı (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 387).

Yayınladığı emirler ve geçici anayasanın hazırlanmasına sağladığı katkılarıyla, Geçici Koalisyon Otoritesi Irak'ın ekonomik ve siyasi yapısının şekillenmesinde hayati kararlara imza attı. Geçici Koalisyon Otoritesi'nin yönetimi 28 Haziran 2004'te yeni kurulan Geçici Hükümet'e devretmesiyle, görevi sona erdi (Arafat, 2009, s. 271).

3.2.3. Geçici Yönetim Konseyi

Geçici Yönetim Konseyi'nin oluşturulması ile İngiliz koruması altında kurulduğu günden beri, gerek krallık gerekse cumhuriyet döneminde daima tek adam tarafından yönetilen Irak için yeni bir dönem başlıyordu. Bu yeni dönemin simgelerinden biri devrilen Saddam heykeliyken, bir diğeri oluşturulan Geçici Yönetim Konseyi'ydi (Özdağ, 2007, s. 286).

Geçici Yönetim Konseyi'nin sorumluluklarını genel olarak, geçici kabinenin ve diplomatların atanması, 2004 bütçesi için teklifin hazırlanması ve yeni bir anayasa hazırlanması için çalışmalarda bulunulması şeklinde sıralayabiliriz. Geçici Koalisyon Otoritesi'yle Geçici Yönetim Konseyi arasındaki ilişki, Geçici Koalisyon Otoritesi'nin 13 Temmuz 2003 tarihli yönetmeliğinde belirtilmiştir. Geçici Yönetim Konseyi, kendi yetkileri de dâhil olmak üzere tüm konularda Geçici Koalisyon Otoritesi'ne “danışmak” ve Geçici Koalisyon Otoritesi ile “işbirliği” yapmak durumundadır (Pirinççi, 2004).

13 Temmuz 2003 Pazar günü kurulan Yönetim Konseyi 25 kişiden oluşmaktaydı. Konsey üyelikleri 13 Şii, 5 Kürt, 5 Sünnî, 1 Türkmen ve 1 Hıristiyan şeklinde dağılmaktaydı (Günay, 2005, s. 550). Konsey üyeliklerinde Şii, Sünni ve Kürt esasında bir ayrıma gidildiği ve işgalden sonra oluşacak yeni yönetimin de bu esaslara dayanacağı görülmekteydi. Kürtlere nüfuslarına göre daha fazla temsil imkânı verilmişti (Arafat, 2009, s. 270). Konsey üyeleri belirlenirken Kürt-Türkmen-Arap dengesinin fazla dikkate alınmadığı anlaşılmaktaydı (Arı, 2007, s. 608).

Irak Geçici Yönetim Konseyi ilk toplantısını 13 Temmuz 2003'te gerçekleştirdi (Ertuğrul, 2006, s. 116). Bundan sonra konseye kimin başkanlık edeceğine ilişkin toplantı 30 Temmuz'da yapıldı. 25 kişiden oluşan Geçici Yönetim Konseyi üyelerinden seçilen 9 üyeli Başkanlık Konseyi 5 Şii, 2 Sünni, 2 de Kürt

temsilciden oluşacaktı. Bu üyeler arasında başkanlık alfabetik sıraya göre yapılacaktı (Arı, 2004, s. 515).

Yoğun tartışmalar sonucu Geçici Irak Yönetim Konseyi'nde bakanlıkların dağılımı 13'ü Şii, 5'i Sünni, 5'i Kürt, 1'i Türkmen ve 1'i Asurî şeklinde oldu. Önemli bakanlıklardan petrol ve içişleri bakanlıklarını Şiiler, Maliye Bakanlığı'nı Sünniler, Dışişleri Bakanlığı'nı ise Kürtler elde etmiştir (Arafat, 2009, s. 270). Bunun yanı sıra, her ne kadar Bakanlıkların başına Iraklı Bakanlar belirlenmişse de, her Bakanlıkta "danışman" statüsünde bulunan Amerikan ve İngiliz yetkililerin rolleri göz ardı edilmemelidir. Çünkü bu danışmanların Bakanlıkların kendi alanlarıyla ilgili her türlü faaliyetlerinde ilk ve son onay makamı niteliğinde olmaları, bu yetkililer tarafından istenmeyen bir faaliyetin Iraklı Bakanlar tarafından gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Bu şekilde bir yapılanma doğal olarak Iraklıların etkin yönetimini ve sürece katılımını gölgelemektedir (Pirinççi, 2004).

Geçici Yönetim Konseyi'nin BM nezdinde tanınması ise, Güvenlik Konseyi'nin 14 Ağustos 2003 tarihinde kabul edilen 1500 sayılı kararı ile gerçekleşti. 16 Ekim 2003'te kabul edilen 1511 sayılı karar ile de Geçici Irak Yönetim Konseyi'nin yetkilerine daha açık vurgular yapılarak, 1483 sayılı kararda en yetkili organ olarak görülen Geçici Koalisyon Otoritesi ile eşit konuma getirilmeye çalışılmaktaydı (Arı, 2007, s. 610).

Geçici Yönetim Konseyi her ne kadar Irak'ta yeni bir dönemin başlangıcının simgesi olsa da işlevselliği açısından bakıldığında Geçici Koalisyon Otoritesi'nin gölgesi altında kalmıştır. Konsey, faaliyetlerinde Koalisyon Otoritesi'ne danışmaya ve işbirliği yapmaya mecbur bırakılmış, Bakanlıkların faaliyetleri onay makamına sahip Amerikalı ve İngiliz yetkililerce denetlenmiştir. İç ve dış muhalifler bir araya getirilerek, uyumlu çalışmalar yapacak bir organ yerine, üyeleri arasında birlik beraberlik bulunmayan geniş tabanlı bir konsey şekillendirilmiş ve ABD'nin işgal döneminde karşılaşıcağı zorlukları azaltmak ve faaliyetlerine meşruluk kazandırmak amacı güdülmüştür (Özdağ, 2007, s. 287).

Irak Yönetim Konseyi, Geçici Koalisyon Otoritesi ile Mart 2004'te, kalıcı anayasa hazırlanana dek yürürlükte kalacak geçici bir anayasa hazırlamış ve bu

Geçici Anayasa çerçevesinde Mayıs 2004'te Geçici Hükümet'in kurulmasıyla kendini feshetmiştir (Yılmaz, 2004, s. 336).

3.2.4. 15 Kasım Anlaşması

15 Kasım 2003'te Geçici Koalisyon Otoritesi ile Geçici Yönetim Konseyi arasında imzalanan egemenliğin devri anlaşması ile siyasal yapılanma süreci iyeden iyiye belirginleşmiştir. Bu anlaşma ile egemenliğin tam anlamıyla Irak'a devri, kalıcı bir anayasa hazırlanması ve ulusal düzeyde seçimlerin yapılmasına ilişkin bir takvim belirlenmiştir. Bu anlaşmaya göre, 28 Şubat 2004'e kadar Geçici Koalisyon Otoritesi ve Geçici Yönetim Konseyi Geçici Anayasa'yı hazırlayacak, bu yasa yeni ve kalıcı bir anayasa onaylanana kadar yürürlükte kalacaktır (Pirinççi, 2004). Anlaşmaya göre 31 Mayıs 2004'e kadar Geçici Ulusal Meclis toplanacak, Geçici Hükümet oluşturulacak ve GYK kendini lağvedecektir (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 392). 30 Haziran 2004'e gelindiğinde ise Geçici Koalisyon Otoritesi egemenliği tamamen Geçici Hükümet'e devrederek kendini lağvedecektir (Arı, 2007, s. 610,611).

Anlaşma ayrıca 15 Mart 2005'e kadar anayasayı hazırlayacak kurucu meclis için halk seçimlerinin yapılmasını öngörmüştür. Egemenliğin tamamen Iraklılara devrini öngören bu anlaşmaya göre, geçiş süreci yeni anayasanın referandumla sunulması ve 31 Aralık 2005'e kadar yeni hükümetin seçilmesiyle tamamlanacaktır (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 392).

15 Kasım Anlaşması egemenliğin Iraklılar'a devri açısından genel takvimi ortaya koymakla beraber, potansiyel riskler de içermekteydi. Bunların ilki, kalıcı anayasa yapımında rol alacak delegelerin seçimiyle ilgiliydi. Zira bu delegeler sadece iller bazındaki demografik denge esas alınarak seçileceğinden; Şii grupların aleyhine bir ortam doğuracak ve dolayısıyla Şiiiler ile diğer taraflar arasında gerginliklere neden olabilecekti. İkinci olarak, Geçici Koalisyon Otoritesi'nin 30 Haziran'da ortadan kalkacak olmasıyla, bu tarihten sonra işgalci devletlerin siyasal düzeyde durumlarının ne olacağı tam anlamıyla net değildi. Üçüncü olarak, halk desteğinden yoksun, seçimle iş başına gelmemiş bazı Geçici Yönetim Konseyi üyelerinin, siyasal yapılanma sürecinde demokratik ilkelere bağlı kalmak yerine kendi siyasal geleceklerini garanti altına almaya çalışmaları ihtimali, siyasal yapılanma sürecinin geleceği açısından sorun yaratabilecek nitelikteydi (Pirinççi, 2004).

3.2.5. Geçici Anayasa

Irak Yönetim Konseyi ve Koalisyon Geçici Yönetimi arasında görüşmeler sonucu ortaya çıkan Geçici Anayasa 8 Mart 2004'te GYK üyeleri ve GKY arasında imzalandı. Geçiş Yönetimi Yasası şeklinde de isimlendirilen yasa "bu yasa tam demokrasiyi sağlayan, sürekli ve meşru bir anayasaya göre oluşturulmuş, seçilmiş hükümet işbaşına gelinceye kadar geçiş sürecinde Irak'ın işlerini yönetmek için konulmuştur" şeklinde kendini tanımlamıştır. "Temel Prensipler", "Temel Haklar", "Irak Geçiş Hükümeti", "Geçici Yasama Gücü", "Geçici Yürütme Gücü", "Federal Yargı", "Özel Mahkemeler ve Ulusal Komisyonlar", "Bölgeler, İller ve Belediyeler", "Geçiş Dönemi" şeklinde 9 başlık, 62 madde ve bir ekten oluşur (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 394).

Bu yasa ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell tarafından "önemli bir atılım", İngiltere Başbakanı Tony Blair tarafından da "yeni Irak'ın temel taşı" olarak isimlendirildi (Polk, 2005/2007). Geçici Anayasa, 2005 başında seçilmesi planlanan ulusal meclis tarafından hazırlanacak yeni anayasa için de önemli bir referans oluşturacaktı. Nitekim tarafların bu yasa ile elde ettikleri kazanımlar daha sonraki pozisyonlarına ışık tutacaktı (Arı, 2007, s. 610,611). Bu nedenle yasanın hazırlanması aşamasında, Kürtler kendilerinin çoğunlukta olduğu kuzey bölgesinde federe bir yapı isterken, güneyde çoğunluğu oluşturan Şiiler de, Kürtlerle benzer gerekçeleri öne sürerek federal bir yapının zeminini oluşturacak bir anayasa istiyorlardı. Bu isteklere Sünniler muhalefette bulunuyor, Şiiler ve Kürtlerin genel olarak kabul ettiği taslağa Sünniler karşı çıkıyordu (Güngör, 2006, s. 30).

62 maddeden oluşan geçici Irak anayasasında değinilmesi gereken önemli hususlar şu şekildeydi:

Geçiş döneminde Irak'taki siyasal sistemin federal, demokratik, çoğulcu ve güçler ayırımına dayalı bir cumhuriyet olacağı ifade edilmekteydi. Geçici yasanın 4. maddesi, yetkilerin hem federal hükümetin organları arasında hem de federal hükümet ile özerk vilayetler ve özerk bölge hükümetleri arasında dengeli bir şekilde dağıtılmasını öngörmekteydi; ayrıca oluşturulacak federal sistemin etnik temelden ziyade coğrafik ve tarihi gerçeklere dayandırıldığı ifade edilmekteydi. Böylece kuzeydeki Kürt Yönetimi Geçici Anayasada yerini almış oluyordu (Mengü, 2008).

Geçici Anayasanın 7. maddesinde, İslam'ın Irak Devleti'nin resmi dini olduğu ve yasaların hazırlanmasında dikkate alınacağı, yasaların İslam'ın evrensel hükümlerine aykırı olamayacağı belirtilmekteydi. Böylece Şiiilerin en önde gelen isteklerinden biri yerine getirilmiş oldu. Ancak bu hükmün daha önceki maddelerde belirtilen demokrasi söylemi ile çelişmesi muhtemeldi (Arı, 2007, s. 612,613).

Anayasanın 9. maddesi Kürtler ile Arapların asli unsur olarak kabul edildiğinin değişik bir ifadesiydi. 9. maddeye göre Arapça ve Kürtçenin Irak'ın resmi dilleri olduğu kabul edildi. Diğer tüm etnik unsurlara ise kendi dillerinde veya varsa başka dillerde eğitim görme hakkı tanındı.

Anayasanın 35. maddesine göre Geçiş Dönemi Irak Hükümeti seçimi tek liste üzerinden üçte iki çoğunluk ilkesine göre yapılacaktı. Bu hükümet cumhurbaşkanı ve iki yardımcısından oluşan Irak Başkanlık Konseyi ile Başbakan ve Bakanlar Kurulu'ndan oluşacaktı (Arı, 2007, s. 612,613).

53. maddede Federal yapının, kuzeyde bir Kürdistan Bölge Hükümeti ile bunun dışındaki özerk vilayetlerden oluştuğu belirtilmekteydi. Irak'ı oluşturan on sekiz vilayetin sınırları geçiş dönemi boyunca değişmeyecekti. Bağdat ve Kerkük özel statüde değerlendirilerek bu iki ili içermek şartıyla herhangi üç vilayetin birleşerek bir özerk bölge hükümeti oluşturabilmelerine olanak tanınmaktaydı. Ayrıca 54. maddede KBH'nin geçiş dönemi boyunca Federal Hükümetin yetki alanına girmeyen konularda faaliyetlerini sürdüreceği belirtilmekteydi. KBH bu görevlerini yürütürken merkezi hükümetten kaynak yardımı alacak ve iç güvenliğini sağlamak için kendi polis gücüne sahip olabilecek, kendi bölgesinde vergi koyup toplayabilecekti (Arı, 2007, s. 612,613). Böylece Geçici Anayasa hazırlanırken büyük tartışmalara sebep olan Bölgesel Kürt Yönetimi'nin varlığını devam ettirmesi, Kürtlerin istediği şekilde sonuçlanmış oldu. Ayrıca bu madde ile peşmergelerin varlıklarının devamı da sağlanmış oldu (Pirinççi, 2004).

55. maddeye göre her bir vilayet kendi vilayet meclisini oluşturabilecek, valisini ve belediye başkanını belirleyebilecekti. Ne bölgesel hükümet yöneticileri ne de yukarıda sayılanlar, yasalara açıkça aykırı bir suç oluşmamışsa Federal Hükümet tarafından görevlerinden alınamayacaktı. 57.maddede vilayet ve özerk bölgelerin,

açıkça Federal Hükümete bırakılmayan konularda yetkili sayılacağı belirtilmişti. 58. madde Kerkük'ün durumuna değinerek, Kerkük ve benzeri anlaşmanın sağlanmadığı bölgelerle ilgili, geçiş dönemi boyunca yasa teklifinde bulunmayı men etmekteydi (Arı, 2007, s. 612,613).

3.2.6. Geçici Hükümet ve Geçici Ulusal Konsey

15 Kasım Egemenliğin Devri Anlaşması'na göre il kurultaylarınca Geçici Ulusal Meclis belirlenecek ve bu meclis geçici bir hükümet atayacaktı. Geçici olarak atanan bu hükümet 30 Haziran 2004'e kadar yönetimi devralacaktı. Ancak atanmış bir meclisin atayacağı hükümeti meşru bulmayan Sistani'nin itirazları üzerine bu sistem işlemedi (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 395,396). Irak'taki durumun seçimlere uygun olmadığını düşünen GKO ile Sistani arasındaki uyuşmazlık Sistani'nin BM kararı ile ikna edilmesiyle aşıldı. Bunun üzerine Irak'ın geçici hükümetine başkanlık edecek kişileri bulma arayışı sırasında, çeşitli gruplarla müzakerelerde bulunmak üzere BM özel elçisi Lekdar İbrahimi Irak'a geldi (Sökmen, 2006, s. 252). Geçici Irak Hükümeti Geçici Anayasa çerçevesinde Haziran (2004) ayına kadar GYK, KGY ve BM arasında müzakereler sonucunda kuruldu (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 395,396).

1 Haziran 2004 günü Irak'ta oluşturulan Geçici Hükümet, ülkeyi seçimlere götürmeyi ve 2005 yılı sonunda Irak'ı tam egemenliğe kavuşturmayı amaçlayan, 6'sı kadın, 36 üyeden oluşmaktaydı (Giritli, 2004). Cumhurbaşkanlığına Sünni Gazi Mesai Acil el-Yaver yardımcılıklara ise Şii İbrahim Jaafari ve Kürt Rowsch Shaways getirilmişti (Arı, 2007, s. 615). Şii lider Ayad Allawi ise hükümet başbakanlığına getirildi (Giritli, 2004).

8 Haziran 2004'te BM Güvenlik Konseyi 1546 sayılı kararı ile Irak'taki işgalin 30 Haziran itibariyle resmen sona erdirilmesini ve Geçici Irak Hükümeti'ne tam egemenlik verilmesini kararlaştırdı. 28 Haziran'da da Koalisyon Geçici Yönetimi'nin yetkiyi Irak Geçici Hükümeti'ne devretmesiyle koalisyon güçlerinin işgali resmen sona erdi (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 397,398).

Diğer taraftan, 1546 sayılı kararla, genel seçimler sonucu oluşacak olan yeni Ulusal Meclise kadar görev yapacak, geçici ulusal konseyin ya da diğer adıyla

danışma meclisinin belirlenmesi için 2004 Temmuzunda bir ulusal konferans toplanması ve bu sürece BM Özel Temsilcisinin ve UNAMI'nin de katkısı dile getirilmekteydi. Çalışmalar sonucu Geçici Ulusal Meclis üyelerinin seçimi 19 Ağustos 2004'te tamamlandı. Bu geçici meclis 100 üyeden oluşmaktaydı. Kanun yapma yetkisi bulunmayan Geçici Ulusal Konseyin en geç 31 Ocak'ta yapılacak genel seçimlere kadar geçici hükümetin çalışmalarını denetlemesi ve hükümete tavsiyelerde bulunması kararlaştırılmıştı (Arı, 2007, s. 615,616). Ulusal Konsey üçte iki çoğunluğu sağlamasıyla hükümet kararlarını veto edebilecek ve hükümet tarafından hazırlanan 2005 bütçesini onaylayacaktı. Ayrıca başkan, başbakan veya kabinenin diğer üyelerinden istifa eden veya ölen olursa yerlerine yenilerini atama görevi bu konseye verildi. Ulusal Konsey ayrıca en geç 31 Ocak'ta yapılması planlanan seçimler için hükümetin çalışmalarını izleyecekti (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 398,399).

3.2.7. Irak Seçimleri

Geçici Hükümetin belirlediği seçim komitesi Kasım 2004'te seçimlerin 30 Ocak 2005'te yapılacağını duyurdu. Ancak işgale karşı şiddet eylemlerindeki artış seçimlerin güvenli bir şekilde yapılmasına olanak vermeyecek gibiydi. Bununla beraber El-Kaide örgütün tehditleri ortamı daha da güvensiz bir hale taşıdı. İşgal kuvvetlerinin ülkedeki varlığının devam etmesi ve çekilmeleri için bir takvimin olmaması Sünni din adamları tarafından seçimlerin boykot edilmesi çağrılarına neden oldu. Nitekim Sünni yerleşim bölgelerinde, seçmen kaydı oldukça düşük oldu. Bunun üzerine Sünni politikacılar seçimlerin ertelenmesini talep ettiler. Zira ülke nüfusunun yaklaşık %20 sini oluşturan grubun büyük oranda seçimlere katılmaması seçim sonucunda oluşacak olan meclis ve hükümetin meşruiyetini sarsacaktı (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 399).

Sünniler güvenlik ve işgal sebebi ile seçimi boykot ederken, Şiiler sabırsızlıkla seçim gününü bekliyordu. Üç büyük Şii gruptan ikisi (Ayetullah Ali Sistani ve Abdülaziz El Hekim) Birleşik Irak İttifakı adı altında 228 kişilik bir listeye seçime ortak girme kararı aldılar. Şiilerin bir diğer önemli ismi Mukteda Sadr seçim konusunda diğerleri gibi hevesli görünmüyordu.

Sünniler ve Şiiler için durum bu şekildeyken, Türkmenler için seçim öncesi süreç sancılı geçti. Irak Türkmen Cephesi (ITC) Başkanı Dr. Faruk Abdurrahman'ın liderliğinde 63 kişilik bir aday listesinden farklı olarak, Türkmen Milliyetçi Hareketi hazırladığı listeden vazgeçerek, ITC Başkanı Abdurrahman'ın listesini kabul etti. Şii Türkmenlerin önde gelen ismi Abbas Bayati önderliğindeki altı kişilik Türkmen grubu da El Hekim ile yaptıkları görüşmelere rağmen Şii ittifakı yerine ITC'nin listesine katılmayı tercih etti (Uçar, 2005).

Kürtler ise Kürt grupları Kürt İttifakı altında toplamış ve seçime birlik içerisinde girmişti. Kürtler açısından seçim öncesi işler yolundaydı.

Güvenlik ile ilgili sıkıntılar seçim süresince de devam etti. Seçim merkezleri uzun süre gizli tutuldu. Seçmenler nerede oy kullanacaklarını ancak son yirmi dört saat içinde öğrenebildiler. Bazı seçim merkezleri ise güvenlik sebebiyle açılmadı veya yerleri değiştirildi. Bunca güvenlik kaygısı ve Sünnilerin seçimi boykotu sonucunda %59 civarında bir katılımı ile seçimler gerçekleşti. Seçim günü 260 saldırının olduğu kayıtlara geçti (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 399,400).

30 Ocak 2005 tarihinde birçok şehirde saldırılar ve çatışmalar eşliğinde halk sandık başına gitti. Katılımın yaklaşık %59 olduğu seçimlerde; en çok oyu % 48,1 ile Şii İttifakı alırken, Kürdistan İttifakı oyların % 25,4'ünü, Allavi'nin listesi ise % 13,6'sını aldı (Ertuğrul, 2006, s. 121). 275 sandalyeli meclisteki sandalye dağılımı Birleşik Irak İttifakı 140 sandalye, İyad Allavi'nin Irak listesi 40 sandalye, Kürt ittifakı 75 sandalye, ITC ise 3 sandalye şeklinde oldu. Aylar süren pazarlıklar sonucunda cumhurbaşkanlığına Celal Talabani, başbakanlığa ise İbrahim Caferi seçildi. Yeni Irak kabinesi başbakan dışında dört başbakan yardımcısı ve 32 bakandan oluştu. Kabinede Şii ittifaktan seçilen iki Türkmen de bakan oldu (Arı, 2007, s. 616).

Ocak 2005 seçimlerinde, Şiiler Irak'taki sistemin sayısal olarak en önemli aktörü olurken, Irak'ın uluslararası sistemle en barışık kesimi olarak Kürtler öne çıktı. Sünnilerin seçimi boykot etmesi sebebiyle Kürtler nüfuslarına oranla çok daha iyi bir yer elde ettiler. Türkmenler, seçimlerden hüsrana çıkarken, Irak'ın yönetimini

uzun yıllardır elinde bulunduran Sünni Araplar ise, seçim sürecinin önemli ölçüde dışında kaldılar (Güngör, 2006, s. 27,28).

2005 yılında Aralık ayında yapılan seçimlerde Ocak ayındaki tablonun benzerini görmek mümkündür. Sünnilerin seçime girmesi Kürtleri üçüncü sıraya indirse de Şii İttifakı ilk sıradaki yerini korumuştur. Irak'ta ilk defa geçici olarak nitelenmeyen bir meclisin seçildiği aralık seçimleri ile İbrahim Caferi'nin önderliğindeki Şii ittifakı 128 sandalye kazanırken, İyad Allavi'nin grubu 25 sandalye, Sünniler 59 sandalye, Kürtler ise 53 sandalye kazanmıştı. Celal Talabani Cumhurbaşkanı, Nuri el-Maliki de başbakan olarak seçildi (Arafat, 2009, s. 271).

Aralık 2005 seçimleri Sünnilerin boykottan vazgeçmeleri ile Irak'taki tüm grupların katıldığı bir seçim oldu. Ancak seçime hile karıştırıldığı iddiaları ayyuka çıktı. Özellikle Bağdat ve Kuzey Irak'ta yoğunlaşan hile iddiaları her bölgede mevcuttu (Laçiner, 2008).

Irak'ta 31 Ocak 2009'da yapılan yerel seçimlerde ise Şiiler birinci, Sünniler ikinci, Kürtler ise üçüncü parti olarak sandıklardan çıktı. Katılım oranının % 54'de kaldığı seçimlerde büyük oy beklentisi içinde olan Türkmenler ile Kürtler hayal kırıklığına uğradı. Bu seçimlerden sonra dikkat edilmesi gereken nokta 14 eyaletten 9'unda Başbakan Nuri El Maliki'nin "Hukuk Devleti Koalisyonu" listesinin kazanan parti olmasıydı. Zira Maliki gevşek bir federal yapıdan ziyade merkezi hükümetin güçlü olmasını gerektiğini savunmaktaydı. Açıklanan seçim sonuçları ile merkezi Bağdat hükümetinin eli güçlenmiş oldu. (Irak'ta Seçim Sonuçları Belli Oldu, 2009)

Irak'taki siyasi sürecin sorunlarından en önemlisi ve bugünkü istikrarsızlığı arttırarak geleceğe yönelik olumsuz senaryoları kamçılayan, etnik kökene dayalı hoşgörüsüz siyaset olgusudur. Irak'ta Saddam Hüseyin rejiminin yıkılmasından sonraki süreçte etnik kimlikler ön plana çıkmış ve bu kimlikler üzerinden yürüyen bir siyaset birincil konuma gelmiştir. Irak'ın Arap kimliği altında buluşması artık mümkün gözükmemektedir. Kürtler kendi yollarını çizmeye çalışırken Araplar Şii ve Sünni mezhep ayrılıklarını ön plana çıkardılar. Yeni anayasada öngörülen federal sistem de gruplar arasındaki ayrılığı derinleştirmiştir. Siyasette etnik kökenin ve hoşgörüsüzlüğün artışı sadece Irak'ın değil, bölgenin de kalıcı bir istikrara

kavuşmasını engelleyecek bir potansiyele sahiptir (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 44,45).

3.2.8. Irak Anayasası

Ocak 2005 seçimlerinin ardından yeni oluşan meclis ile kalıcı anayasanın oluşturulması çalışmalarına başlanmıştır. Seçimi boykot eden Sünnilerin meclis dışında kalmalarından dolayı anayasa hazırlama sürecinde meşruluğu sağlayabilmek adına Sünniler de sürece dâhil edilmeye çalışılmıştır (Irak'ta Anayasa Tartışmaları, 2005). Kalıcı anayasa hazırlanırken daha önce de belirttiğimiz gibi Geçici Anayasa temel alınmış, geçici anayasanın ruhuna bağlı kalınmıştır (Mengü, 2008).

Tarafsız olarak adlandırılabilen birçok aydın ve yazarın, kalıcı anayasanın hazırlanarak ilan edilmesinden sonra anayasa üzerine yazdıkları rapor ve makalelerinde, bu anayasada Irak Devleti'nin bütünlüğünün ve devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının uyum içinde çalışmasının dikkate alınmadığının üzerinde durmuşlardır. Ayrıca anayasanın aceleci bir tavırla hazırlandığını, maddelerinde karışıklık, çelişki ve tekrarların olduğunu bildirmişlerdir. Nitekim anayasanın ilkelerine, hazırlanmasına, referandum şekline ciddi itirazlar ortaya konmuştur. Anayasanın bu haliyle ancak o zamanki hükümetin ABD'nin isteklerine boyun eğmek ve belirli kesimlerin çıkarlarını gözeterek, onları razı etmek uğruna ilan etmiş olduğu bir eylem planı ya da bir siyasi program olarak nitelendirilebileceği öne sürülmektedir (Tevfik, 2007).

Ağustos 2005'te meclis tarafından kabul edilen Irak Anayasası 15 Ekim'de referanduma sunuldu. Sünni Eyaletlerden Selahaddin ve el-Anbar'da nüfusun yaklaşık yüzde 90'ı tarafından reddedilen anayasa Musul'da da ancak nüfusun yüzde 44'ünün desteğini alabilmişti. Sonuçta herhangi üç eyalet tarafından üçte iki çoğunlukla reddedilmiş olsaydı, anayasa ülke genelinde kabul edilse dahi yürürlüğe giremeyecekti. Ancak böyle bir durum yaşanmadı (Arı, 2007, s.616).

Anayasa'da bulunan çelişkileri ve ileride sorunlara yol açabilecek olan maddelerin bir kısmına değinmek gerekirse:

2. maddenin (a) fıkrasında; İslam ilkeleriyle ters düşebilecek hiçbir yasa yapılmayacağı belirtilirken (b) fıkrasında ise demokrasi ilkeleriyle çelişen veya ters düşen hiçbir yasa çıkarılmayacağı belirtilmektedir. Ancak İslam ilkeleri değişikliğe tâbi olmayan Kur'an ve Sünnet esaslarına dayanmakta, demokrasi ise çoğunluk kararlarına göre değişebilmektedir. Yani aynı konu üzerinde Demokrasi ve İslami ilkeler birbiri ile çelişebilir. Diğer taraftan İslam ilkeleri uygulanmak istenirse hangi mezhebin görüşlerinin esas alınacağı belirtilmemiştir. Nitekim Irak'ta halkın büyük bir kısmı Şii iken önemli bir kısmı da Sünni'dir. 4. maddede Irak Devleti'nin resmi dili Kürtçe ve Arapça olarak belirtilmektedir. Ancak bu söylem 14. madde de yer alan 'cins, ırk, millet, din, mezhep farklılığı olan insanlar kanun karşısında eşittir' hükmü ile çelişmektedir. Çünkü 3. madde de Irak halkının yapısı ile ilgili "Irak halkı çeşitli milletler, dinler ve mezheplerden oluşur" hükmü bulunmaktadır. 136. ve 138. maddede, Geçici Anayasa'nın 53. maddesinin (c) fıkrasında yer alan Kerkük ve Bağdat'ın başka bölgelerle birleşmesini önleyen düzenlemenin yer almaması, Kerkük'e geçici anayasa ile verilen statünün iptal edilebileceği anlamına gelmektedir. Diğer taraftan 115. ve 117. maddeler ile bölgelere tanınan yetkilerle federal bir sistemden ziyade neredeyse konfederasyon sistemine doğru yol alındığını göstermektedir. Görülüyor ki bu yasayı hazırlayanlar, Irak halkının karşı karşıya kalacağı bölünme ve çatışma riskini dikkate almamışlardır (Mengü, 2008). Irak'ın önümüzdeki süreçte açmazların içinde kalması ve grupların üzerinde anlaşamadıkları konuları silahla çözüme yoluna gitmeleri muhtemeldir.

Çelişkiler ve ileride sorun olabilecek maddeler barındıran bu anayasanın kabul sürecindeki acelecilik iki olumsuz sonuç doğurmuştur. Bunlardan birincisi, anayasa metni üzerinde bütün tarafların tam bir görüş birliği sağlanmadan bitirilmiş olmasıdır. Nitekim referandum sonuçları, Sünni Arapların anayasayı büyük oranda kabul etmediklerini açıkça ortaya koymaktadır. İkinci olumsuz sonuç ise, anayasa metninin eksik kalmasıdır. Bir kısım maddelerin ayrıntıları 15 Aralık 2005 seçimlerinden sonra oluşan meclise bırakılmıştır. Bu konular arasında, Federasyon Konseyi, Federal Yüksek Mahkeme, bölgelerin kurulması, vergi gelirlerinin, petrolün ve gazın nasıl paylaşılacağı gibi hayati önem taşıyan meseleler de bulunmaktadır (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 48,49).

Anayasada federal-bölgesel düzenlemenin dışında kalan ve bir bölgeye dâhil olmayan eyaletlere de geniş bir idari ve mali özerklik tanınmıştır.

Çetinsaya ve Özkan'a göre anayasada siyasi sistem şu şekilde ifade edilmiştir (2009) "Anayasa ile belirlenen sistem geniş bir adem-i merkeziyet ve gevşek bir federasyon modelidir. Buna göre, bir ya da birkaç eyalet bir araya gelerek bölgeler kurabilecek; bu bölgeler yüksek derecede bir serbestliğe sahip olacaklardır. Merkeze sadece savunma, dış politika, maliye ve gümrük politikası bırakılmışken genel sağlık, genel eğitim, altyapı yatırımları, çevre ve gümrüklerin idaresi ile ilgili yetkiler merkez ve bölgeler arasında paylaşılacaktır. Bölgeler merkezin özel yetkileri içerisinde sayılmayan bütün alanlara kendileri hükmedecek; kendi anayasaları, yargı ve bütçe yetkileri olacaktır. Bölgeler kendi iç güvenliğinden sorumlu olacak, polis ve bölgesel güvenlik güçlerini kendileri kuracaklardır. Ayrıca bölgeler, merkezin özel yetkileri içerisinde sayılmayan konularda federal yasalar kendi bölgesel yasalarıyla çelişiyorsa, bunları değiştirmek hakkına sahip olacaklardır. Yetkinin paylaşıldığı konularda yaşanacak bir anlaşmazlıkta ise öncelik bölgesel yasaya verilecektir." (s.49) Böyle bir serbestlik bölgesel yönetimlerin elini aşırı derecede güçlendirmektedir.

Geçici İdari Yasanın 53. maddesinde yer alan Bağdat ve Kerkük'ün herhangi bir bölgeye katılmayacağı ifadesinde bulunan Kerkük kısmının yeni anayasada yer almaması Kürtlere Kerkük'ü Kürt Federe Bölgesi'ne dahil edebilme olanağı sağlamaktadır. Anayasanın kabulünden sonra ortaya çıkan itirazlar ve tartışmalar karşısında, anayasada 31 Aralık 2007 tarihine kadar yapılması belirlenen Kerkük'ün statüsü için referandum altı aylığına ertelenmiştir. 30 Haziran 2008'de altı aylık süre dolmasına rağmen, Kerkük'ün nihai statüsü ve referandum konusundaki tartışmalar ve belirsizlik devam etmektedir (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 52).

Yeni Irak Anayasası genel itibari ile ülke içinde yaşayan etnik kimliklere önemli haklar tanımaktadır. Demokratik düşünceler eşliğinde değerlendirildiğinde, ortaya koyduğu değerlerle Irak Anayasası özgürlükçü ve modern bir çizgi çizmektedir. Ama Irak'ın alt yapısının buna ne kadar elverişli olduğu tartışılır. Nitekim otoritenin yeterince sağlanamadığı böyle bir ortamda bu yasanın Irak'ı çatışmanın ve bölünmenin eşliğinde tutacağı aşıkardır.

4. IRAK'TA ETNİK GRUPLAR VE TÜRKMENLER

4.1. Irak'ta Etnik Gruplar

4.1.1. Irak'ta Sünni Araplar

İslam Devletinin kurulup genişlemeye başladığı yıllarda 4. halife olarak yönetimi Hz. Ali devralmıştı. Ancak Hz. Ali döneminde her ne kadar Müslümanlar arasında ayırım yapılmadan tüm Müslümanlara eşit davranılmaya çalışılmışsa da, söz konusu yıllarda siyasi karışıklıklar çıkmaya başladı. Müslümanlar arasındaki ilk çarpışmalar olan Cemal Savaşı'nı Siffin Savaşı takip etti. Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in, Emevi hanedanından Muaviye'nin oğlu ikinci Emevi halifesi Yezid tarafından 680 yılında Kerbela'da şehit edilmesi, Müslümanlar arasındaki önemli ayrılıkların temelini attı. İlerleyen yıllarda Müslümanlar arasında Şiiiler (Ali taraftarları, Ali'yi sevenler) ve Sünniler (Kuran'a, peygamber sünnetine taraftar olanlar) şeklinde mezhep farklılığı ortaya çıktı. Müslüman âleminin çoğunluğunu oluşturan Kuran ve sünnet taraftarı olan Sünniler, dört halifeyi tanımakla beraber, Emevi ve Abbasi halifeleri ile onlardan sonra gelen Osmanlı halifelerini de kabul edip saygı duymuşlardır. Burada bahsedilen Şiiilerin Hz. Ali taraftarıyken Sünnilerin Kur'an ve sünnet taraftarı olması sebebiyle, Sünnilerin Hz. Ali'ye soğuk baktıkları düşünülmemelidir. Nitekim Sünniler de Hz. Ali'yi dördüncü halife olması, Hz. Peygamber'in soyunu temsil etmesi ve cennetle müjdelenen kişiler arasında olması gibi sebeplerden dolayı severler ve sayarlar (Arı, 2007, s. 44,46).

Irak, kutsal kentleri ve nüfusunun önemli bir kesiminin Şii olması sebebiyle Osmanlı Devleti padişahları ve Şii İran şahları arasında çekişmeye sahne olmuştur. Zaman zaman sıkıntılar yaşansa da Irak'taki 400 yıllık Osmanlı hâkimiyeti döneminde ülke Sünnilerin idaresi altında kalmıştır. Osmanlı'dan sonra kurulan Irak Devleti'nde ise 2003 yılına kadar nüfusun %20 sini oluşturan Sünni Araplar egemenliği ellerinde bulundurmuşlardır. Sünni Araplar genel itibarıyla Ramadi, Felluce, Bakuba, Bağdat ve Tikrit bölgesinde yaşarlar. Saddam iktidarıyla beraber Tikrit kenti Saddam Hüseyin'in Tikrit kökenli olması sebebiyle daha fazla öne çıkmış olmakla beraber özellikle Bağdat, Bakuba, Felluce, Ramadi, Amarra ve el-Anbar bölgesindeki köklü aşiretler yönetiminde her zaman etkili olmuşlardır. Nüfusun

% 20'sini oluşturan Sünni Araplar, siyasal alanda olduğu gibi ekonomik alanda da egemen olmuşlardır. Siyasi idareyi ellerinde bulundurmaları sebebiyle eğitim seviyeleri yüksek olmuş, bununla beraber ekonomik alanda tarım ve hayvancılıkla uğraşan gruplara nazaran daha iyi bir konuma sahip olmuşlardır (Arı, 2004, s. 112,113). Irak'ta iyi eğitim görmüş, zengin ve nüfuzlu unsurları bir sonraki nesillere aktarmayı başaran Sünniler, uzun yıllar ülke yönetimine hâkim olmuşlardır (Ertuğrul, 2006, s. 97, 98).

Irak'ın bağımsızlığını kazandığı 1932 yılından itibaren yönetimi tam olarak ele geçiren Sünni Araplar, ülkede önemli nüfus yoğunluğu olan Şiileri siyasi bir tehdit olarak algılamış ve tekellerine aldıkları devlet gücüyle Şiiler üzerinde baskı kurarak, Sünnilerin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumaya çalışmışlardır. Önceki yıllardaki ayaklanmalara ek olarak, 1991'deki Şii ayaklanmasını Saddam Hüseyin'in propaganda malzemesi olarak kullanması bu korkuyu körüklemiş ve Sünni Arapların Saddam Hüseyin etrafında kenetlenmesine yol açmıştır (Özkan, 2003, s. 444, 448).

2003 Amerikan müdahalesine kadar hâkim sınıf için öngörülen, kolektif kendine güven duygusuna sahip, görelî statükocu bir yapı sergileyen ve kendilerini “ülkenin asıl sahibi” olarak gören rejimin hâkim unsuru Sünni Araplar, 2003 sonrasında “mağduriyet psikolojisine” sahip olmuşlardır. Zira eski rejimin hâkim sınıfı ve güç odağı olan Sünni Araplar, ekonomik ve siyasi anlamda düşüşe geçmişler ve önceleri kendilerine göre daha düşük sosyal katmanları oluşturan Kürtler ve Şii Arapların ülke genelinde politik ve ekonomik yükselişine tanık olmuşlardır. (Çelik; Kasapoğlu; Kırdemir; Özgen ve Tokdemir, 2009)

Şiiler ve Kürtler ön planda görünseler de, siyasal sürecin normal işlemesi durumunda Irak'ın en iyi yetişmiş insan gücünü oluşturan Sünni Araplar, aralarındaki bölünmüşlüğü giderecek karizmatik bir lider çıkarıp siyasal alanda eskisi gibi olmasa da etkin konuma gelebilirler. 2003'ten sonra ellerindeki iktidarı kaybeden Sünni Araplar önemli ölçüde direnişe katılmıştır. Sünniler, ABD tarafından Irak'ın yeniden yapılandırılmasını genel itibari ile reddetmişlerdir. Sünniler, yeniden yapılanma sürecinde önemli aşamalardan biri olan 2005 Ocak seçimlerini boykot etmişlerdir. Anayasal düzenlemelerde federatif yapıya itiraz etmişler, federatif yapı ile ülkenin

kuzey, orta ve güney şeklinde bölüneceği savı üzerinde durmuşlardır. Ayrıca federatif yapıyla geçmişte Irak'ın geneli üzerinde sahip oldukları etkinliğin sadece orta Irak'la sınırlı kalacağından endişelenmişlerdir (Güngör, 2006, s. 28, 32, 33). 2005 Sonbaharı'nda yapılan referandumda Sünnilerin çoğunlukta bulunduğu kesimlerden ret cevabı gelmiş ancak çoğunluğu ya da herhangi üç eyalette üçte iki çoğunluğu yakalayamadıkları için Yeni Anayasa'nın kabulüne engel olamamışlardır (Laçiner, 2008). 2005'teki genel ve yerel seçimleri boykot etmesi, Sünni Arapları yerel yönetimlerde ve merkezi hükümette etkisiz kılmıştır. Bazı Sünni Arap oluşumları meclise girse de, bunların Sünni Arapların ne kadarını temsil ettiği tartışmalıdır (Erkmen, 2008).

Saddam Hüseyin döneminde rejiminin dayandığı toplumsal kesim olan Sünnî Araplar, diğer toplumsal kesimlere kıyasla siyasal örgütlülüğünden en yoksun kesim olarak gözükmektedir. Saddam Hüseyin ve Baas Partisi'nin ortadan kaldırılması sonucunda henüz bu boşluğu dolduracak herhangi bir oluşum ortaya çıkmamıştır. Hâlihazırda Sünnî Araplar söz konusu olduğu zaman akla gelen ilk isimler Adnan Paçacı ve Gazi el-Yaver gibi laik liderlerdir. Bunlara ek olarak, Sünnî Arap kabilelerinin liderleri; Irak İhvan'ı, Heyetu'l- Ulema ve Selefi-Vahhabî gibi gruplar Sünni Araplar arasında öne çıkan oluşumlardır. Heyetü'l- Ulema ve El-Kaide bağlantılı Selefi-Vahhabî grupların Irak meselesinden çok ABD ile ve Şiilikle mücadele gibi aslî bir hedefinin olduğu görülmektedir. Temsil ettiği topluluk açısından bakıldığında Irak'ta, Sünnî İslamî hareket olma niteliğini taşıyan belki de tek grubun Irak İhvan'ı olduğu söylenebilir. Irak İhvan'ı seçimler sırasında birkaç defa karar değiştirdikten sonra seçime katılmama kararı almıştır. Adnan Paçacı ve Gazi el-Yaver gibi laik şahsiyetler seçime katılırken, Heyetü'l- Ulema ve Selefi gruplar seçimi boykot ederek, seçime katılanları da tehdit etmişlerdir (Dursunoğlu, 2005).

Tarık el Haşimi'nin liderliğindeki Irak İslam Partisi, Adnan el Dulaymi'nin liderliğindeki Sünni aşiretlerin oluşumu Irak Halkı Genel Konseyi, Şeyh Halef el Ulayan'ın liderliğindeki Irak Ulusal Diyalog Konseyi, Salih el Mutlak'ın liderliğindeki Irak Ulusal Cephesi ve Hasan Zeydan'ın liderliğindeki Birleşik Özgür Irak için Ulusal Cephe Irak'ta önde gelen Sünni partileridir. 2005 seçimlerinde Irak İslam Partisi, Irak Halkı Genel Konseyi ve Irak Ulusal Diyalog Konseyi bir araya gelerek

Irak Uzlaşma Cephesi'ni oluşturmuşlardır. Federalizm karşıtı cephe 2005 Aralık seçimlerde 44 sandalye kazanmıştır. Irak Ulusal Cephesi ve Birleşik Özgür Irak için Ulusal Cephesi de anayasa karşıtı Ulusal Diyalog İçin Irak Cephesi'ni kurarak seçimlerde 11 sandalye elde etmişlerdir (Galbraith, 2006/2007).

4.1.2. Irak'ta Şiiler

Şiilik kavramı, daha önce de belirttiğimiz gibi Şiatü'l-Ali (Ali'nin taraftarları) yani Ali'yi sevenler anlamına gelmektedir. Şiiler, Hz. Muhammed'in kendisinden sonra Müslümanlara önder olarak Hz. Ali'yi tayin ettiğini iddia ederler. Şiilerde ilk halifenin Hz. Ali olması ve halifeliğin onun soyunu takip etmesi gerektiği inancı mevcuttur. Nitekim Şiilerde imamlık ruhani bir önderliktir ve sadece Hz. Ali'nin soyundan gelenlerin hakkıdır. Soy takibine ve İmamlık makamına atfedilen öneme göre Şiilik birkaç kola ayrılır. Bunlardan ilki Şii imamlara üstün yetenekler atfeden on iki imamcılardır. Bir diğeri ise Zeydilerdir ki bunlar imamların özel bir ruha sahip olduklarını düşünmezler. İsmaililer ise Şii imamlardan Cafer-i Sadık'ın oğlu İsmail'in imamlık iddiasını desteklemeleriyle diğerlerinden ayrılırlar (Arı, 2007, s. 46-49).

Şiilik için Irak çok önemlidir. Çünkü Şiilik burada doğmuştur. İlk Şii imam Hz. Ali'nin Küfe'de öldürülmesi, Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin'in 680 yılında Kerbela düzlüklerinde cereyan eden bir savaşta öldürülmesi gibi Şii tarihini oluşturan olayların birçoğu burada yaşanmıştır. On iki Şii imamın çoğu yaşamlarının tamamını ya da bir kısmını burada geçirmişlerdir. Necef, Kerbela, Kazımeyn ve Samarra gibi Şiilik için kutsal kentler bu bölgededir (Nakash, 1994/2005).

Şiiler, Irak tarihi boyunca Büveyiler (945-1055) ile bir süre Irak'ı yönetmiş olsalar da, genel itibari ile Sünnilerin yönetimi altında kalmışlardır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngiliz mandası altında kalan Irak'ta Şiiler, ayaklanmalarının başarısız olması sebebiyle Faysal'ın krallığını kabul etmek zorunda kalmışlardır (Özkan, 2003, s. 443).

Nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan Şiilerin parlamentoda ve hükümette temsili, yönetimi elinde bulunduran Sünniler tarafından sınırlı tutulmuştur. 1921 ile

1937 arasında kabine üyelerinin sadece %24'ü Şiilerden oluşmuştur. Şiiler sadece 1947 ile 1958 yılları arasında eskisine oranla yönetimde daha iyi temsil edilmişlerdir. Ancak Baas yönetimi altında Şiilerin hükümette temsili daha da azalmıştır. Bunlara ek olarak Şiilerin Bağdat yönetimi ile ilgili sorunları siyasi sebeplerin yanında ekonomik ve ideolojik boyutta da kendini göstermektedir. Baas Partisi'nin sahip olduğu ideolojik yaklaşım Şii imamların görüşleri ile çelişmekte ve Şiilerin etkin olduğu tarım alanı yerine daha çok gelir getiren petrol alanına yapılan yatırımlar Şiilerin Bağdat yönetimine karşı tepki duymasına neden olmuştur. Irak'taki Şii nüfus ile Baas yönetiminin sorunları, 1979 İran Devrimi'nden sonra daha karmaşık bir hal almıştır. İslam Devrimi, ülke nüfusunun en kalabalık kısmını oluşturan Şiileri etkilemesi ihtimali sebebiyle Irak yönetimi tarafından hoş karşılanmamıştır. Nitekim Devrim sonrasında İran yönetiminin Iraklı Şiilere yönelik propaganda çalışmaları sonrasında Baas yönetimi Şiilere karşı politikasını daha da sertleştirmiştir (Özcan, 2003, s. 21-23).

Irak'taki Şiiler, Saddam Hüseyin'in Körfez Savaşındaki yenilgisi sonrasında, Muhammed Bakır el-Hekim yönetiminde ayaklanmışlardır (Özcan, 2003, s. 23). Bağdat'ın yaklaşık 200 km güneyindeki Divaniyya kasabasında başlayan ayaklanma, mart ayında genişleyerek yayılmış, 7 Mart'ta Necef ve Kerbela'yı da içine almıştır. Ayaklanma süresince Şiiler yakaladıkları onlarca Baas yetkilisini infaz etmişlerdir. Aynı dönemlerde kuzeyde Kürtlerin de ayaklanması, Irak yönetimini zor durumda bırakmıştır. Ancak Bağdat yönetimi, önce güneydeki daha sonra da kuzeydeki ayaklanmaları bastırmıştır (Gerçeksever, 2005, s. 197). Saddam Hüseyin, 1991 ayaklanmalarını bastırdıktan sonra Şiilere yönelik baskılarını daha da arttırmıştır. Ayaklanma sonucunda çok sayıda Şii liderini idam ettirmiş, birçoğunu hapse attırılmış ya da ülkenin diğer kesimlerinde sürgüne göndermiştir. Saddam Hüseyin'in Şii ayaklanmasını kanlı bir şekilde bastırması, Şii halka yönelik baskılarını arttırması, ABD'nin harekete geçmesine yol açmış ve ABD, Ağustos 1992'de 32. paralelin güneyini de uçuşa yasak bölge ilan etmiştir. Ancak Saddam Hüseyin, kuzeyde yaptığı gibi ordusunu Güney Irak'tan çekmeyerek, bölgedeki kontrolünü ve Şiilere yönelik baskılarını devam ettirmiştir. 1998 yılına gelindiğinde Şii liderler öldürülmeye devam edilmiş, yaklaşık 20,000 Şii, toplama kamplarına gönderilmiş,

Ocak 1999'da yüzlercesi Saddam Yönetimi tarafından idam edilmiştir. Ayrıca 1999 yılında önde gelen Şii liderlerden biri olan Ayetullah Muhammed el-Sadr düzenlenen suikast sonucu öldürülmüştür (Özkan, 2003, s. 446,448).

Irak yönetimi ile bu sorunları yaşayan Şiiilerin kendisi ile savaş esnasında ve sonrasında işbirliği yapacağını düşünen ABD yanılmıştır. ABD'nin kendisine minnettar kalacağını düşündüğü Şiiiler, İran'a yaklaşmayı tercih etmişlerdir (Vurmay, 2007, s.186). Bu yüzden Şiiiler, ABD ile İran'ın üstünlük mücadelesi verdiği yeni bir politik alan olarak ortaya çıkmıştır (Güngör, 2006, s. 30). Nitekim Saddam rejiminden kurtulmak için, ABD işgaline karşı çıkmayan Şii gruplar olduğu gibi bir takım gruplar da Saddam ve ABD arasında fark görmemiştir (Arı, 2004, s. 523,524).

Savaş sonrasındaki dönem Şiiiler için yeni bir başlangıç olmuştur. Ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Şiiiler Saddam rejimin devrilmesiyle yönetimde birinci aktör konumuna gelmişlerdir. Şiiiler, 25 kişilik Geçici Irak Yönetim Konseyi'nde 13 üyeye temsil edilirken, geçici yönetimin bakanlıklarından da 13'ünü elde etmişlerdir. Şiiiler 9 kişilik Başkanlık Konseyi'nde de 5 üyeye varlıklarını göstermişlerdir (Arı, 2004, s. 523,524). Geçici ve geçiş hükümetlerinde yer almışlardır. Özellikle Anayasanın 2. maddesinde yer alan İslam ilkelerine aykırı kanun çıkarılamayacağı hükmünü ekleterek istediklerini kısmen de olsa almışlardır (Mengü, 2008).

Ülke nüfusunun yaklaşık %60'na tekabül eden Şii nüfusu, genel itibari ile ülkenin güneyinde yoğunlaşmakla beraber, Basra Körfezi'nden başlayarak Şattül Arap'tan kuzeye Basra'ya uzanmakta, Dicle-Fırat vadisinde genişlemekte ve Bağdat'ın güneyindeki Samara'da son bulmaktadır (Özkan, 2003, s. 442). Musayyib, Balat, Hile, Küfe, Samarra, Necef, Kazımeyn, Kerbela, Tuveyric şehirlerinde bulunan Şii âlemi için değerli şahısların türbeleri nedeniyle, bu şehirler Şiiiler için önem arz etmektedir (Nakash, 1994/2005).

Şiiiler çoğunluk itibariyle çiftçilikle uğraşmakta, çok az bir bölümü ise ticaret yapmaktadır (Ertuğrul, 2006, s.97, 98). Ekonomik seviyeleri bu nedenle Sünnilere göre düşüktür. 2003 Amerikan müdahalesi ile oluşan yeni Irak'ta yaklaşık %60 nüfusa sahip olmaları nedeni ile siyasi alanda baş aktör haline gelen Şiiilerin okuma

yazma oranlarındaki düşüklük, siyasi kültürdeki eksiklik, bürokrasi tecrübesinden yoksunluk ilerleyen yıllarda Şiiler için bir eksiklik olarak ortaya çıkacaktır (Güngör, 2006, s.28).

Şiilerin siyasi örgütlenmeleri farklı fikirde ve amaçta olan grupları içerir. Şii gruplar arasında önemli bir yere sahip Dava Partisi, Irak'taki Şiilerin köklü partilerindedir. ABD işgaline karşı silahlı mukavemet yerine sözlü eleştiriyi tercih etmekte olan Dava Partisi, yeniden yapılanma sürecinde yer almıştır. İbrahim Caferi bu grubun önde gelen ismidir (Çubukçu, 2006, s. 54,55). Kuruluşundan itibaren parti, İslam Cumhuriyeti kurma amacını taşımaktadır (Arı, 2004, s. 111).

Bir diğer grup ise el-Hekim grubudur. Irak Yüksek İslam Devrim Konseyi şeklinde isimlenmiş partisiyle el-Hekim grubu da yeni yönetim içinde yer almaktadır. Dini karakteri ağır basmakla birlikte, İran yanlısı bu grup pasif bir çizgi izlemektedir (Çubukçu, 2006, s. 54,55). 10-15 bin kişilik Bedir Tugayı adlı silâhlı bir gücü bulunan el-Hekim grubu, Irak'taki en organize Şii grup olarak bilinmektedir (Vurmay, 2007, s. 189).

Bir diğer etkili grup ise silahlı mukavemeti savunan Sadr grubudur. 5 bin civarında silahlı üyesi bulunan grup, bugüne kadar savunma pozisyonunda kalmayı tercih etmiştir. Sadr grubu desteğini, Şii yoksullarından, varoşlardan ve Saddam Hüseyin döneminde ezilenlerden almaktadır. Sadr grubu da İslami bir rejimi savunmaktadır (Çubukçu, 2006, s. 54,55). ABD işgaline karşı direnen Sadr grubu, direniş konusunda Sünnilerle de işbirliğine gitmiştir. Sadr grubu İran yanlısı olup, Amerika'nın oluşturduğu Irak'ı yeniden yapılandırma sürecine katılmayı reddetmiştir (Arı, 2004, s. 524). Mukteda el Sadr'ın Amerikan karşıtı bu duruşu taraftar sayısını arttırmaktadır. Irak Araştırma ve İnceleme Merkezi tarafından yapılan bir ankete göre katılımcıların %68'i, Mukteda el Sadr'a bu duruşu sebebiyle tam ya da kısmi destek vermektedir (Sökmen, 2006, s. 243).

Bir diğer büyük grup ise Sistani grubudur. Sistani grubu, Amerikan işgaline karşı olmakla beraber, silâhlı direniş için zamanın uygun olmadığını düşünmektedir. Irak'taki Şii din âlimlerinin en başında Ayetullah Mirza Ali el-Sistani gelmektedir. Sistani'nin bu sıfatı Şiiler arasında onu oldukça değerli kılmakta ve sözleri çok

dikkate alınmaktadır (Vurmay, 2007, s. 188). Ayrıca Sistani, Necef'teki hem Şii din okulu hem de Şiiler nezdinde ülkedeki en yüksek dinsel otorite ve kutsal mekânların koruyucusu konumunda olan Havza'nın, 10 kişilik yönetim kurulunun Başkanı konumundadır (Arı, 2004, s. 525,526).

Irak Ulusal Kongresi, Irak dışında gelişmiş merkezi Londra'da bulunan Saddam Hüseyin muhaliflerinin bir araya getirilmeye çalışıldığı bir gruptur. ABD'nin yönlendirmesiyle oluşturulan grubun başında Ahmet Çelebi bulunmaktadır. Ahmet Çelebi Saddam sonrası siyasi oluşumun içinde aktif bir şekilde yer almıştır (Arı, 2004, s. 527).

Birleşik Irak İttifakı, Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi ve İslami Dava Partisi'nin önderlik ettiği bir seçim ittifakıdır. 2005 seçimlerinin ilkinde 140 sandalye ile aralık seçimlerinde ise 128 sandalye ile birinci parti olmuştur. Fazilet Partisi ve Irak Ulusal Kongresi ittifakı oluşturan diğer partilerdir (Galbraith, 2006/2007).

Önümüzdeki yıllarda Şii aktörlerin kendi aralarındaki iktidar mücadelesinin yoğunlaşması muhtemel gözükmektedir. Gruplar arasında yaşanan güç mücadelesi silahlı çatışmalar eşliğinde gelişebilir. Mukteda el Sadr'ın ilerleyen süreçte siyasi açıdan diğer grupları zorlaması muhtemeldir (Çubukçu, 2006, s. 54,55). Bugün Irak'ta istikrarın kurulabilmesi için mutlaka Şiilere ihtiyaç vardır (Över, 2008, s. 50). Ancak Şiiler arasındaki anlaşmazlıkların derinleştiği, hatta mezhep çatışmasından ziyade mezhep içi çatışmaların Şiileri beklediği göz ardı edilmemelidir.

4.1.3. Irak'ta Kürtler

Irak'ı yaşayan etnik gruplardan biri de Kürtlerdir. Tarihte Kürt grupların izine Asya, Azerbaycan, Horasan, Kur-Aras boyları, Yenisey, Macaristan, hatta Çek Cumhuriyeti ve Slovakya coğrafyalarında da rastlanmıştır. Bugün, kendisini Kürt şeklinde tanıtan gruplar yoğun olarak Orta Doğu'da Türkiye, Irak ve İran'da, bir kısmı da Kafkasya, Ermenistan ve Suriye'de yaşamaktadırlar. Kürtlerin İrani ya da Arabî kökenli oldukları konusunda yaygın görüşler mevcuttur. Bu görüşlere ek olarak Kürt kelimesinin, etnolojik anlamda Türklerin buldukları bölgelerde bir Türk soyu olarak geliştiği yani Kürtlerin Orta Asya kökenli Turanî bir kavim oldukları görüşleri vardır. Kürtlerin kökenleri ile ilgili bu görüşlere ek olarak,

Kürtlerin, Karduk, Hint-Avrupa, Gürcü-Ermeni kökenli oldukları konusunda da görüşler mevcuttur. Kürtlerin kökeni ile ilgili ortak bir görüş olmadığı görülmektedir (Ertuğrul, 2006, s. 185).

Kökenleri hakkında net bir bilgi olmayan Kürtler büyük devletlerin ilgisini çekmişlerdir. Rusya ve İngiltere gibi devletler tarih boyunca Osmanlı üzerindeki emellerini gerçekleştirebilmek adına, Türklerden çeşitli konularda farklılık gösteren ve Osmanlı içerisinde önemli nüfusa sahip olan bu topluluğu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmak istemişlerdir. Rus Çarlığı 1800'lü yıllarda Kürtler ile doğrudan ilgilenmeye başlamıştır. Rusya'nın doğu illerinde görevlendirdiği konsololar, Kürtler hakkında bir yandan bilgi toplarken diğer taraftan da kışkırtıcı bir rol üstlenmişlerdir. Üniversitelerinde Kürt bölümleri kurarak konunun üzerine eğilmişlerdir. Nitekim İngiltere, 1800 yıllarından itibaren bölgeye gönderdiği misyonerler ve siyasi doğu bilimciler aracılığıyla "Kürtçülük" meselesini araştırmaya, başlamıştır. Yine Fransa ve ABD Kürtçülük akımlarını 19. yüzyıldan beri değişik vesilelerle desteklemişlerdir (Özdemir, 2009, s. 23, 26, 30).

Osmanlı'dan Birinci Dünya Savaşı sonrası koparılan Irak'ta Kürtler, genel olarak Büyük Zap ve Küçük Zap Havzası'na dağılmışlardır. Zaho, Süleymaniye, Erbil, Dohuk, Şehrezur ve Halepçe bölgelerinde çoğunluk Kürtlerden oluşmaktadır. Kerkük, Musul, Mendeli ve Bedre olmak üzere güneye doğru gidildikçe Kürtlerin nüfus yoğunluğunda düşüş gözlenmektedir (Ertuğrul, 2006, s. 185).

Irak'ta toplam nüfus içindeki oranlarının yaklaşık % 15-17 olduğu tahmin edilen Kürtler, ülkenin kuzey ve kuzeydoğusunda yaşamaktadırlar. Genelde Müslüman olan Kürtler aynı zamanda Sünni'dirler. Kürtlerde, Şiiler gibi sürekli olarak Irak'taki siyasi sürecin dışında tutulmuşlardır (Arı, 2004, s. 113, 527, 528). Ekonomik ve eğitim düzeyi olarak zayıf olan Kürtlerin, kırsal hayat yaşadıkları ve çoğunlukla hayvancılıkla geçindikleri söylenebilir (Gerçeksever, 2005, s. 197).

Osmanlı Devleti döneminde var olan Kürt isyanları Irak'ın Osmanlı Devleti'nden ayrılışından sonra da devam etmiştir. 1920'lerde Irak Kürt muhalefetinin liderliğini Süleymaniyeli Barzinji ailesi üstlenmekteydi. Hareketin lideri Şeyh Mahmut İngilizlere karşı çeşitli ayaklanmalar gerçekleştirmişti. 1930

yıllara gelindiğinde hareketin liderliği Musul kökenli Barzani ailesine geçti. Bu aile önderliğinde de 1932, 1943, 1961, 1969, 1975, 1984 yıllarında ayaklanmalar devam etti (Özcan, 2003, s. 25,26).

Saddam Hüseyin'in Kuveyt'e saldırmasıyla başlayan Körfez Savaşı sonrasında Kürtler, Saddam'ın savaşta yenilmesiyle oluşan otorite boşluğundan ve ABD'nin yardım edeceği olasılığından hareket ederek, Şii grupların güneydeki isyanına, kuzeyde Saddam yönetimine karşı isyan ederek eşlik etmişlerdir. Ancak Saddam Hüseyin, ABD'nin müdahil olmaması üzerine isyanı kanlı şekilde bastırmıştır (Arı, 2007, s. 590).

17 Mayıs 1992'de bir hükümet ve bir parlamento oluşturmak için Kuzey Irak'ta seçimler yapılmıştır. 1992 seçimleri sonucunda hiçbir partinin tek başına salt çoğunluğu sağlayamaması üzerine, parlamentoda eşit sayıda sandalye kazanan iki parti, parlamento başkanının KDP'den, başbakanın ise KYB'den olması şartı ile anlaşmaya varmıştır (Arı, 2007, s. 590). 7 Temmuz 1992'de Bakanlar Kurulu'nu oluşturan Kürtler, devlet kurum ve kuruluşları açısından bakıldığında, resmen olmasa da, fiilen parlamentosu, hükümeti, başkanı olan bir devlet kurmuşlardır. Ancak bu durum çok uzun sürmemiş, iki parti aralarındaki anlaşmazlıkları silah zoruyla çözme yoluna gitmiştir. 1994 Aralığında KDP ve KYP arasında başlayan çatışmalar Barzani ile Talabani'nin 1998'de Washington'da anlaşmaya vararak ateşkes imzalamasıyla son bulmuştur. Dünya kamuoyunda Irak'a Amerikan müdahalesi konuşulmaya başlandığında, iki grup da uluslararası arenada boy göstermeye başlamış ve parlamento 1994'ten bu yana ilk defa toplanmıştır (Ertuğrul, 2006, s. 188-191).

Peşmergelerini Saddam Hüseyin yönetimine karşı birleştirme kararı alan Talabani ve Barzani 20 Mart 2003'te başlayan Amerikan müdahalesine fiili destek vermişler ve Bağdat'ın düşmesiyle birlikte, etki alanlarını genişleterek, Irak yönetiminin kontrolünden çıkan yeni bölgelere yayılmaya başlamışlardır (Yılmaz, 2007).

20 Mart 2003 tarihinde başlayan Amerikan işgali sonucunda Saddam yönetimi devrilmiş, işgal sürecinde ABD'ye silahlı destek veren Kürtler oluşan

yeni yönetim yapısı içerisinde nüfuslarıyla orantısız biçimde önemsenen ve temsil edilen bir unsur olarak göze çarpmışlardır. Nüfusun yaklaşık %15'sine sahip olan Kürtler, Geçici Yönetim Konseyi'nde 5, Başkanlık Konseyi'nde ise 2 üye ile temsil edilmişlerdir. Kürtler 28 Haziran 2004'te kurulan Geçici Irak Hükümeti'nde, 36 bakanlıktan, 6 bakanlığın yanında cumhurbaşkanı yardımcılığı ile başbakan yardımcılıklarını da ele geçirmişlerdir. Nitekim 2005 Ocağında yapılan seçimleri Sünnilerin boykot etmesine en çok Kürtler sevinmişlerdir. Sünnilerin boykotu sonucunda seçimlerde parlamentoda 75 milletvekili ile temsil edilme imkânı bulan Kürtler, Kabine'de dışişleri bakanlığı gibi önemli bakanlıkların yanı sıra cumhurbaşkanlığını da elde etmişlerdir (Arı, 2007, s. 592, 593). Anayasa çalışmalarında federal sistem ve Kürtçenin ikinci resmi dil kabul edilmesi gibi konularda istediklerini almışlardır. Kerkük'ün statüsü gibi birkaç konu çözüme kavuşturulamasa da, Iraklı Kürt liderler Mesut Barzani ve Celal Talabani, bağımsızlık dışında Federal Irak içinde tüm haklarını elde ederek hedeflerini gerçekleştirdiklerini söylemektedirler (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 299,300).

Irak Kürtlerinin siyasi örgütlenmeleri iki büyük parti ekseninde olmuştur. Bunlardan ilki 1946'da İran'da sürgün hayatı yaşamakta iken Molla Mustafa Barzani tarafından kurulan, 1979'da ABD'de ölümüyle yerine geçen oğlu Mesud Barzani tarafından yönetilen Kürdistan Demokrat Partisi'dir. İkincisi ise Celal Talabani ve kendisini destekleyenlerin, KDP'den ayrılarak 1975 yılında kurdukları Kürdistan Yurtseverler Birliği'dir (Oral, 2007, s. 139, 161). KDP ve KYB, KYB'nin kurulduğu günden itibaren mücadele içinde olmalarına rağmen, 1998'de başlayan yakınlaşma 2003 yılına gelindiğinde doruğa çıkmıştır. İki parti halen ittifaklarını sürdürmektedirler (Erkmen, 2008).

4.2. TÜRKMENLER

4.2.1. Irak'taki Türkmenlerin Tarihi

4.2.1.1. Türkmenlerin Kökeni

Irak'ta yaşayan ve 'Türkmen' şeklinde isimlendirilen soydaşlarımızın kökenlerine değinmeden önce Türkmen kelimesinin ortaya çıkışına ve anlamına değinmekte fayda vardır.

İlk kez 11. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut'un "Divan-ı Lügat-it Türk" adlı eserinde rastlandığı bilinen "Türkmen" sözcüğünün "Büyük Türk", "Türklük ve Türkler", "Koyu Türk", "Halis Kan Türk" gibi anlamaları bulunmaktadır. Diğer yandan Türkmen kelimesinin "Türk" ve "iman" kelimelerinin birleşiminden oluştuğu ve Müslüman Oğuzlara Türkmen adının verildiği düşünülmektedir (Ertuğrul, 2006, s. 123,124).

Irak'ta bugün halen varlığını sürdüren Türkmenlerin kökeni ile ilgili çeşitli görüşler dile getirilmektedir. Bugünkü Türkmenlerin, İran bölgesinde kurulmuş Moğol Devleti hükümdarı Timur'un savaşlar sırasında ele geçirdiği 100,000 Türk tutsağının soyundan geldikleri, Sultani yolunu korumak için Osmanlı Padişahı Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman döneminde bölgeye yerleştirilen Türk boylarının soyundan geldikleri, 1502-1524 yılında Şah İsmail tarafından Irak'ın işgali esnasında askeri garnizon olarak toplanan Azeri Türklerinin soyundan geldikleri ve 1730-1747 yılında Nadir Şah tarafından inşa edilen Azeri garnizonlara yerleştirilenlerin soyundan geldikleri şeklinde düşünceler mevcuttur (Irak Türkmenleri Tarihi, b.t.).

Ancak yaygın görüş Türkmenlerin bölgeye göç eden Müslüman Oğuz Türkleri olduğu şeklindedir. Oğuz boylarının Orta Asya'dan yaptıkları göç bir hamlede meydana gelmemiş, birbirini takip eden göçler uzun yıllar sürmüştür (Kerküklü, 2006, s. 18). Birçok tarihçiye göre İslam dinini kabul ettikten sonra Türkmen ismini alan bu Türk boyları, İslam ülkelerine yayılmışlardır. Iraklı tarihçilerden Abdurazzak el-Hasani de Türkmen boylarının dönem dönem Irak'a yaptıkları göçlere işaret etmiştir (Kısacık, 2007, s. 51,52).

4.2.1.2. Irak'ın Türk Hâkimiyetine Girmesi

Irak'ta Türk hâkimiyeti ve varlığı sanılanın aksine Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgeyi fethinden çok önceleri başlamıştır (Oral, 2007, s. 19). Irak'taki Türkmen varlığı, Anadolu'nun Türkleşmesinden daha eskilere dayanmaktadır. Anadolu'dan önce Türk varlığı Mezopotamya (El Cezire), Elan, Hicaz ve Horasan bölgelerinde görülmüştür (Över, 2008, s. 13).

Türkmenlerin Irak'a girişleri, birbirini izleyen çeşitli dönemlerde peyderpey gerçekleşmiştir. Türkmenlerin Irak'ta ilk görünüşü M.S. 694 yılı civarında olmuştur (Kerküklü, 2006, s. 19). Bu dönem Emevi halifesi Muaviye tarafından görevlendirilen Ubeydullah bin Ziyad'ın Buhara bölgesine yaptığı sefer dönüşünde savaştaki maharetlerini gördüğü 2000 Türkmen askeri getirip Basra'ya yerleştirmesiyle başlar. Emeviler döneminde bu ilk temaslardan sonra Emevi komutanları Türkleri ve Türk askerlerini kendilerine doğru çektikleri gibi, Abbasiler de çekmişlerdir (Ahmed, 2004/2005) Abbasiler de savaş ve çarpışmalardaki kudret ve maharetlerinden dolayı Türkmenlerden yararlanmışlardır. Abbasi Halifesi el-Mansur döneminde Türkmenler istihdam edilmeye devam edilmiştir. Özellikle Halife el-Mutasım'ın Türkmenlere büyük güven beslediği için göçlerin ardı kesilmemiştir (Kısacık, 2007, s. 52,53). Zaman içerisinde Irak'ta sayıları artan Türkmenlerin önemi de artmıştır.

İkinci dönem Selçuklu devresinde devam eden göçlerle olmuştur. Sultan Tuğrul Bey'in 25 Ocak 1055 yılında Bağdat'a girişi ve Halife el-Kaim'in saltanatı kendisine bırakmasıyla Türkmenlerin Irak'a göçü yoğunlaşmış ve Türkmenler Irak topraklarına yerleşmeye başlamışlardır (Kısacık, 2007, s. 52,53). Türkmenlerin Irak'ta yerleşme çağı olarak isimlendirebileceğimiz bu dönemde bu ülke, Türkmenler tarafından vatan olarak benimsenmiştir (Kerküklü, 2006, s. 21).

Üçüncü ve son dönem ise Yavuz Sultan Selim'in Musul bölgesini Osmanlı topraklarına katması ve Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat'ı aldıktan sonra bütün Irak yönetiminin Türklere geçtiği dönemdir (Günay, 2005, s. 531). Besleme ve destekleme dönemi olan bu üçüncü dönemde Osmanlı hâkimiyetindeki Irak topraklarındaki Türk nüfus Anadolu'dan getirilen yeni topluluklarla desteklenmiştir.

Sonuç olarak Türkler, Emeviler dönemiyle göç etmeye başladıkları Irak'a Selçuklular döneminde hâkim olmuşlar ve zaman zaman kesintilerle bölgedeki hâkimiyetleri yaklaşık 900 yıl sürmüştür. Türklerin Irak'taki hâkimiyetleri Birinci Dünya Savaşı'nın ardından İngilizlerin bölgeyi işgali ile son bulmuştur.

4.2.1.3. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Türkmenler

Osmanlı Devleti, Safevi Devleti ile yaptığı Çaldıran Savaşı'nın ardından, Musul, Kerkük ve Erbil gibi şehirleri denetimi altına almıştır. Kanuni Sultan Süleyman tarafından Bağdat 1534'te ele geçirilmiş ve Irak'a Bağdat Beylerbeyliği adı verilmiştir. 1555 yılına gelindiğinde bütün Irak, Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Osmanlı arşivlerinde Irak Türkleri hakkındaki ilk yazılı belgeler 1538 yılına aittir (Ertuğrul, 2006, s. 127,128).

Osmanlı Devleti ile İran Şahlığı arasında, Irak güç mücadelelerine sahne olmuştur. 1624 yılında İran kuvvetleri, Bağdat'ı işgal etmiştir. 1638 yılında Bağdat Osmanlı ordusu tarafından tekrar ele geçirilmiş ve 1639 yılında yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşması ile Osmanlı hâkimiyetine girmiştir (Günay, 2005, s. 532).

Bağdat'ı yeniden ele geçiren Sultan Murat, "Bağdat Fatihî" unvanını almış ve Şiileri Bağdat'tan uzaklaştırmıştır. Ardından Bağdat ve çevresi ile bugünkü Kuzey Irak bölgesinin de Anadolu ile bağlantısının daha güvenli kılmak üzere, Anadolu'nun çeşitli Türkmen boylarından topluluklar getirtilerek, Hanekin, Kızlarbat, Mendili, Kerkük ve Erbil bölgelerine yerleştirilmiştir. Böylece Osmanlı döneminde özellikle Kerkük, Türk nüfusun çoğunlukta olduğu önemli bir şehir haline gelmiştir. Anadolu'dan Irak'a yapılan bu nüfus hareketleri sonucunda İran'dan gelebilecek saldırılara karşı Irak'ın direnişi artırılmış olup, bölgeye binlerce Sünni Türkmen nüfus iskân edilmiştir (Saatçi, 2003, s. 87,88).

Osmanlı döneminde Türkler daha çok tarımla uğraşmakla beraber, eğitim seviyelerinin yüksek olmasından da faydalanarak devlet memurluğu, askerlik ve ticaretle de uğraşmışlardır. 19. yy. da ise Türkler, bölgedeki verimli toprakların hemen hepsini ellerine geçirmişlerdir. Osmanlı dönemi, yönetimi ellerinde bulunduran Türkler için rahat ve refah içerisinde geçen yıllar demektir. Yüksek

sermaye gücü, büyük topraklara sahip olma Türklere üst seviyede yaşam standartları sunmuştur (Sileli, 2005, s.123).

4.2.1.4. İngiliz Mandası Döneminde Türkmenler

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin Irak'taki hâkimiyetine İngilizler son vermiştir. Irak'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkması, bölgede yaşayan Türkler için kötü günlerin başlangıcıdır. Savaş sonrası imzalanan Sevr Barış Antlaşması'nın maddeleri ışığında Milletler Cemiyeti tarafından manda şartlarını ve Irak'ta mandater devlet olması sıfatıyla İngiltere'nin yükümlülüklerini içeren özel bir tasarı hazırlanmıştır (Ahmed, 2004/2005) Tasarı, İngiltere'nin Irak'taki manda yönetiminin başlangıcıdır.

Serv Anlaşması sonrası işgale başlanan Anadolu topraklarında yaşayan Türkler topraklarının işgaline karşı milli mücadele dönemini başlatmışlardır. Osmanlı Mebusan Meclisi'nin almış olduğu Misak-i Milli sınırları içerisinde kalan Musul vilayetinde yaşayan bölge halkı da milli mücadeleye destek vermiştir. Milli mücadele paralelinde Musul, Kerkük ve Erbil Türkmenleri İngiliz işgaline karşı mücadeleye başlamışlardır. Kerkük ve Telafer'de İngilizlere karşı isyanlar çıkmıştır. İngilizlerin Irak'ta krallığa Kral Hüseyin'in oğlu Faysal'ı getirmek için düzenledikleri halk oylamasında Kerkük, Musul, Erbil ve Süleymaniye halkı, Faysal'ın aleyhinde oy kullanmış, Kerkük'te oylamaya tepki gösteren halk, oy sandıklarını dağıtarak, Türk topraklarında böyle bir oylamanın yapılamayacağını göstermeye çalışmıştır. Ancak bölgedeki Türklerin bu çabaları yeterli olmamış, Ankara Antlaşması'yla Musul vilayeti diye adlandırılan ve Misak-ı Milli sınırları içinde bulunan Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye şehirlerinden oluşan bölge İngiliz kontrolündeki Irak'a bırakılmıştır. Bundan sonra Irak vatandaşı olarak yaşamak durumunda kalan Türkmenler, yönetimin baskılarına ve asimilasyon hareketlerine karşı mücadele etmek durumunda kalmışlardır. İngiliz yönetimince yurt dışına ve yurdun başka yörelerine sürgün edilmişlerdir (Günay, 2005, s. 532, 534, 536).

1920 Geçici Irak Anayasa'nın 14. maddesinde Türkmenlere ana dilleri ile öğretim yapma hakkı verilmişse de buna müsaade edilmemiştir. 1930–1931 eğitim-öğretim yılında sadece Kerkük merkezinde Türkçe öğretime müsaade edilirken, bazı

okullarda da Türkçe, yabancı dil dersi gibi haftada bir saate indirilmiştir. Türk çocukları Arapça eğitime mecbur bırakılmışlardır. Kerkük ve Erbil gibi Türklerin çoğunlukta olduğu bölgelerdeki mahkemelerde ve okullarda 1931'de çıkartılan özel bir yasa sayesinde Türkçe konuşulmasına müsaade edilmiştir (Ertuğrul, 2006, s. 138).

1920-1932 yılları arasında Irak Türkleri, manda rejimi altında baskı ve eziyete maruz bırakılmıştır. Osmanlı Devleti devrindeki refah dönemi artık geride kalmıştır. Türkmenler bu dönemde uyum sorunu yaşamışlar, eski düzenden yeni düzene geçişte zorlanmışlardır.

4.2.1.5. Irak Krallığı Döneminde Türkmenler

İngiltere'nin mandaterliği Irak Krallığı ile yaptığı bir anlaşma ile son bulmuş ve bu anlaşma ile İngiltere Irak üzerinde askeri ve ekonomik çıkarlarını saklı tutarak Irak Krallığı'na bağımsızlığını vermiştir. Ancak Irak yönetimi değişse de Türkmenlerin maruz kaldığı baskılar değişmemiştir.

Irak Krallığı'nın Milletler Cemiyeti'ne üye olmasıyla, Irak hükümeti bir deklarasyon yayınlamıştır. Dönemin Başbakanı Nuri Said tarafından 30 Mayıs 1932 tarihinde Bağdat'ta yayınlanan deklarasyona göre hiçbir kanun, tüzük ve düzenlemenin, deklarasyon metninde yer alan maddelerle çelişmeyeceği, bunların değiştirilemeyeceği ve bunların üstünde yer alamayacağı bildirilmiştir. Deklarasyonla dil, din ve soy ayrımı yapılmadan ülkede yaşayan bütün halkların hayat ve özgürlükleri garanti altına alınmış, vatandaşların hukukî açıdan eşit, aynı medenî ve siyasi haklara sahip olacakları, hiçbir sınırlama olmaksızın kamu görevlerinde çalışacakları ve meslekî faaliyetlerde bulunacakları dile getirilmiştir (Saatçi, 2003, s. 199). Irak Türklerinin siyasi kültürel ve sosyal haklarını tanıyan bu belge ile Kifri ve Kerkük'te Arapça ile birlikte Türkçe ve Kürtçe de resmi dil olmuştur (Ertuğrul, 2006, s. 138,139).

Deklarasyonla Irak Türklerine tanınan haklar böyle iken 1937 yılında imzalanan Sadabad Paktı ve 1955 yılında imzalanan Bağdat Paktı ile iki ülke ilişkileri gelişme göstermiş fakat bu durum aynı şekilde Türkmenlere yansımamıştır. Hükümet adına yurt dışında eğitim gören öğrenciler arasında Türklerin oranı çok

düşük tutulmuş, Irak'ta her dilde gazete ve dergi yayımlandığı halde, Türkçe olarak edebiyat dergileri haricinde bir yayına izin verilmemiş, Bağdat Radyosu'nda Arapça ve Kürtçe yayın yapmaktayken Türklerin Türkçe yayın istekleri Irak Hükümeti tarafından dikkate alınmamıştır. Irak'ın genelinde bulunan tarihi Türk eserleri yok edilmiş, Türk bölgelerindeki Türk köy ve kasabalarının Türkçe olan isimleri değiştirilmiştir (Şimşir, 2004, s. 121-125).

Irak Krallığı döneminde, Türkmenlere kâğıt üzerinde birtakım haklar verilmiş gibi görünse de, Irak yönetimi Türkmenlerin bu hakları kullanmasına sıcak bakmamış, mümkün olduğunca deklarasyonla verilen hakların kullanımını engellemeye çalışmıştır. 1936–1958 yılları arasında Türkmenlerin, kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunan dernek kurmaları ve Türkçe yayın çıkarmaları yasaklanmıştır. Irak hükümeti, Irak Türklerini sindirmek ve asimile etmek için yoğun gayret göstermiştir (Günay, 2005, s. 536,537).

4.2.1.6. Irak Cumhuriyeti Döneminde Türkmenler

14 Temmuz 1958 sabahı uyananlar, Tuğgeneral Abdülkerim Kasım ve yardımcısı Albay Abdüsselam Arif'in komutasında bir ihtilal gerçekleştiğini, Irak'ta kraliyetin devrilerek yerine cumhuriyet rejiminin ilan edildiğini öğrendiler (Saatçi, 2003, s. 213).

İhtilal sonrası yapılan açıklamada Irak'ı meydana getiren üç asli unsurdan biri olarak Türklere de bahsedilmesi, Irak Türklerini sevince boğmuştur. İhtilali destekleyen Irak Türkleri, demokratik bir düzen kurulacağı, okullarda Türkçe eğitim verileceği, öğrenci dernekleri ve sendikalar kurulacağı ve parlamenter sisteme geçileceği gibi düşüncelere kapılmışlar, ihtilali sevinçle karşılamışlardır (Ertuğrul, 2006, s. 140,141).

Irak Türkleri darbeyi sevinçle karşılamalarına rağmen bu yeni duruma pek de hazırlıklı değillerdi. General Abdülkerim Kasım'ın gerçekleştirdiği darbeye Irak kraliyet rejiminin sona ermesine Türkmenler, hazırlıksız yakalanmışlardır. Türkmen liderleri, gelişmeleri yakalamak amacıyla darbeyi gerçekleştiren Abdülkerim Kasım'a kutlama mesajları göndererek, görüşmelere başlamışlardır. Türkmenler bu girişimle, siyasi yalnızlıktan memnun olmadıklarını ve Irak'taki olaylar konusunda sessiz

kalmak istemediklerini göstermişlerdir. Ancak Türkmenlerin yönetimle sıcak ilişkiler kurma çabalarına rağmen ihtilal sonrası hazırlanan yeni anayasada Irak Arap dünyasının bir parçası ayrıca Araplar ile Kürtlerin vatani olarak gösterilirken, Türkmenlerden söz edilmemiş olması Türkleri hayal kırıklığına uğratmıştır (Kerküklü, 2006, s. 86,87).

1959'un Mart ayından itibaren Irak'ta Türklere karşı baskılar artmaya başlamıştır. 1958'de yeni dönemin hemen ardından yayın hayatına başlayan Beşir gazetesi ile birlikte, Kerkük ve Afak gazeteleri de kapatılmış, bu gazetelerin yazarları ve idarecileri ile Kerkük şehrinin ileri gelenlerinden pek çoğu sürgüne gönderilmişlerdir (Sileli, 2005, s.126). 14 Temmuz 1959 günü Cumhuriyet'in birinci yıl kutlamaları yapılacakken Türkmenler saldırıya uğramış, Cumhuriyet'i kutlamak amacıyla toplanmış olan Türkmenlerin üzerine ateş açılmıştır. Türkmenler üzerinde bu tür baskılar devam ederken 28-30 Ağustos 1960 tarihleri arasında Türkmenler ilk Eğitim Kongresi'ni toplamış ve bu kongrede, Irak'taki Türkmenlerin eğitim ve kültür problemleri tespit edilmiştir. Yine 1960 tarihinde Bağdat'ta Türkmen Kardeşlik Kulübü kurulmuş, Kardeşlik Dergisi'nin ilk sayısı Türkçe-Arapça olarak Mayıs 1961'de yayınlanmıştır (Günay, 2005, s. 537,538).

Bu dönemdeki başka bir önemli gelişme de çıkarılan toprak reformu yasası olmuştur. Bu yasa Kerkük'ün Türklüğünün bozulması çalışmalarının bir ürünüdür. Ayrıca Kürtlerin taleplerini kısmen karşılayarak yönetime bağlamak isteyen Irak Hükümeti, bu yasaya şekil vermiştir. Bu yasa ile %10'luk bir orana tekabül eden son derece verimli topraklar, Türklerin ellerinden alınarak Kürtlere dağıtmaya başlandı. Molla Barzani'nin isteğiyle çıkarılan "Toprak Reformu Yasası" ile Türklerin özellikle 19. yüzyılda sahip olduğu topraklar Kürtlerin eline geçmeye başladı. Böylece Türklerin gelir kaynakları azaltılarak yaşam alanları daraltılmış oldu (Sileli, 2005, s.126).

1958'e kadar olan dönemde Irak yönetimi Türkmenlere yönelik olarak yumuşak bir asimilasyon uygulamıştı. 1958'den sonra Kerkük'te Türkmenlerin siyasi ve askeri önderlerine karşı gerçekleşen katliamla etnik temizliği de kapsayan bir asimilasyon süreci başlatılmış oldu (Özdağ, 2007, s. 365).

Şubat 1963'te yeni bir darbe ile hükümet el değıştirdi ve Arif kardeşler dönemi başlamış oldu. Bu dönemde Türkmenlerin kısmi olarak kültür ve sanat faaliyetlerinde bulunmasına izin verilmişse de fiiliyatta durum pek fazla değışmemiştir. Ancak 1963–1968 yılları arasındaki bu dönem Türkmenler için geçmişe nazaran daha istikrarlı bir dönem olmuştur (Kerküklü, 2006, s.87).

Türkmenler açısından önceki dönemlere göre nispeten daha sakin bir dönem olan Arif Kardeşler dönemi 17 Temmuz 1968 tarihinde, Baascıların Ahmet Hasan el-Bakır önderliğinde gerçekleştirdiği askerî darbe ile sona ermiştir. Hasan el-Bakır devlet başkanı olurken Saddam Hüseyin el-Bakır'ın yardımcılığına getirilmiştir (Sileli, 2005, s.131).

Baas Partisi, yönetime gelmesinden iki yıl sonra Kerkük'ün Türkmenlere ait olduğunu kabul ederek, 24 Ocak 1970 tarihinde yayınladığı İhtilal Komuta Konseyi kararı ile Türkmenlere kültürel haklar tanımıştır (Günay, 2005, s. 538). 24 Ocak 1970 tarihli 89 sayılı "Azınlıklara Kültürel Haklar" kararında Türkleri ilgilendiren maddeler şu şekildedir.

"Vatandaşların, ülkeye hizmetlerini arttırmanın, milli birliği koruma ve mücadele azmini derinleştirmenin, onların ancak meşru haklarına kavuşmaları ile sağlanacağına inanan 17 Temmuz devrimi, Türkmen azınlığının yaşadığı bölgelerde, kültürel hakların kullanmasını uygun görmüştür. Bundan dolayı Devrim Komuta Konseyi 24. 1. 1970 tarihli oturumunda:

1- İlkokullarda Türkmen dili okutulmasına,

2- Bu dille öğretim yapan bütün okullarda açıklama usullerinin Türkmen diliyle yapılmasına,

3- Türkmence öğretimi hususunda Talim ve Terbiye Bakanlığı'na bağlı bir müdürlüğün kurulmasına,

4- Türkmen edebiyatı, şair ve yazarlarının, kendilerine mahsus bir birlik kurmalarına imkân verilmesine, eserlerini bastırabilmeleri için yardım edilmesine, dil bakımından istidat ve yeteneklerini arttırma fırsatı verilmesine ve bu birliğin Irak Edebiyatçılar Birliği 'ne bağlanmasına,

5- Kültür ve Tanıtma Bakanlığı'na bağlı olarak, bir Türkmen Kültür

Müdürlüğü kurulmasına,

6- Türkmençe haftalık bir gazete ve aylık bir dergi çıkarılmasına,

7- Kerkük televizyonundaki Türkmençe yayınların artırılmasına, karar vermiştir. " (Sileli, 2005, s.132,133).

Irak Türklerinin yıllardır beklediği kararların başlangıçta yarattığı sevinç, Türkler arasında yavaş yavaş burukluğa dönüşmeye başlamıştır. Çünkü çok geçmeden tanınan hakların bir kısmının kâğıt üzerinde kalacağı, diğerlerinin de kısıtlanacağı anlaşılmıştır. Böylece Baas yönetiminin açık baskı politikasını terk ederek, daha gizli ve kapalı bir sindirme politikası uygulamasına geçtiği anlaşılmaktadır. İlk önce, Türklere tanınan eğitim hakkından yararlanmak, Arapça alfabe zorunluluğundan ötürü asgariye inmiştir. Daha sonra Türkçe eğitim yapacak ilkokulların, başlangıçta tespit edilen sayıları, çeşitli baskılar ve çalışmalarla gittikçe azaltılmıştır. Bu kararlar Türklere verilen haklar gün geçtikçe yozlaştırılmıştır (Saatçi, 2003, s. 248).

Neticede, kültürel haklar konusundaki karar bir yılını doldurmadan, Baas rejimi bu hakların geri alınması için adımlar atmaya başladı. 1971 yılından itibaren Türkmenlere karşı, daha önce uygulanan baskı ve asimilasyon politikalarına, el-Bakır yönetiminde de devam edildi. Türklerin çoğunlukta yaşadığı yerleşim birimlerine muhtarlık düzeyine varıncaya kadar Arap yöneticisi atamaları yapıldı. Nitekim Arap kökenlilerden atanan bu muhtarların yardımıyla Türklerin çoğunlukta olduğu merkezlere Arap nüfusu kaydırılmaya başlandı. Elli bine yakın Arap, hükümetçe yeni inşa edilen semtlere yerleştirildi. Bu kişilere iş ve toprak verilerek bölgede kalıcı olmaları sağlanmaya çalışıldı. Yine bu dönemde Türkmenlerin Türkçe yayınları engellenmeye çalışıldı. Ayrıca Türk okullarında çalışan Türk öğretmenler, Arap ve Kürt bölgelerine tayin edilirken, yerlerine Türkçe bilmeyen Arap ve Kürt öğretmenler atanarak Türkçe eğitimin önüne geçilmeye çalışıldı (Sileli, 2005, s.135).

1976'da, tarihi bir Türk kenti olan Kerkük'ün adı "millileştirme" anlamına gelen "el-Tamim" olarak değiştirildi. Din alanında ve kültürel alanda da çeşitli baskılar uygulandı (Günay, 2005, s. 538,539). Kerkük'ün isminin değiştirilmesinin ardından yeniden isimlendirme politikası bu kadarla da kalmadı. Irak yönetimi

Kerkük'teki bütün okul, cami, mahalle ve köy isimlerini değiştirmiş, Türkçe isim taşıyan işyerlerinin isimlerini yasaklamış, yeni doğan çocuklara Türkçe isim konulmaması için baskı yapmıştır. Bu Araplaştırma politikası en çok, Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı, zengin petrol kaynaklarına sahip olan Kerkük ve civarında uygulanmış, zamanla Türklerin geçim kaynakları kurutulmuştur (Sileli, 2005, s.138).

1977 yılından itibaren Irak Türkleri tarafından kurulmuş olan kültürel, sosyal ve mesleki kuruluşlara el konulmuş, bunların başına Arap asıllı yöneticiler getirilerek, bu kuruluşların faaliyetleri Baas rejimi tarafından engellenmeye çalışılmıştır (Ertuğrul, 2006, s. 146).

Saddam Hüseyin'in 1979'da Baas Partisi'nin, Devrim Komuta Konseyi'nin ve Irak'ın yeni başkanı olarak göreve başlayışından sonraki dönemde Irak Türkmenlerine karşı olan baskı ve asimilasyon çalışmaları daha da ağırlaştırılmıştır. Bu dönemde halktan gelen tepkiler silah zoruyla susturulmuştur (Arpacık, 2007, s. 176).

20 Ekim 1981'de Devrim Komuta Konseyi'nin aldığı bir kararla Türkmenler, nüfus olarak üstünlüklerinin bulunduğu yerlerden zorunlu göçe tabi tutularak Irak'ın güney kesimlerine, Arap nüfusun yoğunlukta olduğu bölgelere yerleştirilmişlerdir. Bu dönemde patlak veren Irak-İran Savaşı ile zaten kötü durumda olan Türkmenlerin durumu ise iyice bozulmuştur. Bu dönemde baskılar, özellikle Türkmen Şii kesiminde yoğunlaştırılmıştır. 1988-1991 yılları arasında da Türkmenlere uygulanan ağır baskı devam etmiştir (Günay, 2005, s. 539).

1990 yılında Saddam Hüseyin tarafından gerçekleştirilen Kuveyt'in işgali Irak'ı yeni bir döneme sürüklemiştir. Diplomatik çabalara rağmen Kuveyt işgaline devam eden Irak'a yönelik Nisan 1991 yılında BM'nin 688 sayılı kararı ile ABD önderliğinde "Huzur Operasyonu" başlatılmış, bu operasyon sonucu Saddam rejimi devrilmemiş, 36. paralelin kuzeyi güvenli bölge olarak kabul edilip, "uçuşa yasak bölge" ilan edilmiştir. Fakat düz bir çizgi olan 36. paralelin kuzeyinde kalan Kerkük ve Musul Irak yönetimine verilmiş, Süleymaniye ili ve Kifri ilçesi 36. paralelin güneyinde olmalarına rağmen güvenli bölgeye dâhil edilmişlerdir. Böylece ABD, Türkmenleri Irak yönetiminin insafına bırakırken, Kürtleri güvenli bölge kapsamına alarak koruma altına almıştır (Tunç, 2007)

1995 yılında Türkmenleri tek bir çatı altında toplama, güç birliği oluşturma amacıyla Irak Türkmen Cephesi kurulmuştur. Türkmenler örgütlenmiş, bölgedeki rolleri artmıştır. KDP ve KYB arasındaki anlaşmazlıklar çatışmalara dönüşmüşken ITC, iki grup arasında arabuluculuk çalışmalarında bulunmuştur. Ancak 1996 yılında Mesut Barzani, Saddam Hüseyin ile anlaşarak, Erbil'e saldırmıştır. KDP, Irak kuvvetleri ile işbirliği yaparak Erbil'i işgal etmesinden itibaren Türkmen Cephesi'ne karşı baskısını artırarak KYB'ye nazaran daha sert bir politika izlediğini göstermiştir. 10 Ağustos 1998 tarihine gelindiğinde ise Erbil kentinde yaşayan Türkmenlere karşı bu kez, KYB'ye bağlı güçler geniş çaplı bir saldırı başlatmıştır. KDP ve KYB Türkleri yıldırıp dirençlerini kırarak bölgeyi terk etmelerini sağlamaya çalışmıştır. Ancak Türkmenler yılmayarak mücadelelerine devam etmişler ve 20-22 Kasım 2000 yılında Irak'ın Erbil şehrinde İkinci Türkmen Kurultayı'nı toplayarak, "Türkmen toplumunun hedeflerini ve mücadelesinin çerçevesini çizen temel ilkeler deklarasyonu" yayınlamışlardır (Günay, 2005, s. 540-542).

Avrupa Parlamentosunun, "Körfez Savaşı'ndan 11 yıl sonra Irak'ın durumu" başlığı altında yayınladığı kararda da belirtildiği gibi Kerkük ve Musul gibi kentlerde yapılan Araplaştırma çalışmaları yüzünden bölge halkı göç etmeye zorlanmıştır. Nitekim Irak Türkleri, Kerkük'ten büyük ölçüde göç ettirilmiş ve yerlerine Irak'ın orta ve güney bölgelerinden getirilen Araplar yerleştirilmişti. Kerkük'ten uzaklaştırılan Türklerin sayısı 2002 yılında 1000 aileyi aşmıştır (Ertuğrul, 2006, s. 155 -157).

Genel olarak bakıldığında Irak Devleti'nin kuruluşuyla birlikte Türkmenler, yeni bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Söz konusu durum bir önceki döneme göre sosyal, ekonomik ve politik olarak dengeleri değiştirmiş Türkmenlerin bu durumu kabullenmeleri psikolojik ve tarihsel açıdan kolay olmamıştır. Ancak Türkmenlerin yeni yönetimi tamamen reddetmesi, kendi kısıtlı imkânlarıyla mümkün olmamıştır. Yeni durumu kabullenmek zorunda bırakılan Türkmenler, gücü elinde bulunduran yönetimler ya da gruplar tarafından bastırılmaya ve yıldırılmaya çalışılmıştır. Baskı ve asimilasyon çalışmalarına direnen Türkmenler, güçlünün güçsüzü ezdiği Irak'ta acılarla dolu doksan yılı geride bırakmışlardır (Kerküklü, 2006, s. 87,88).

4.2.2. Türkmenlerin Sosyal ve Demografik Durumları

4.2.2.1. Nüfus ve Yerleşim Durumları

Irak Türkmenleri, Araplar ve Kürtlerle birlikte Irak'ın kurucu unsurlarından birisidir (Özdağ, 2007, s. 365). Irak'ta uzun yıllardır objektif, etnik kökenleri belirten bir nüfus sayımı yapılmamıştır. Bu sebeple Irak'ta yaşayan unsurlar için net nüfus oranları ve sayıları vermek mümkün değildir. Keza Irak Türklerinin nüfusu hakkında da net bir şey söylemek mümkün değildir. Günümüzde Irak'ta yaşayan Türkmenlerin kesin sayısını tespit etmek için nüfus sayımına ihtiyaç vardır.

Irak'ta 1926 yılında üç yüz binin üzerinde Türk'ün yaşadığı bilinmektedir. 1 Şubat 1987 yayınlanan İngiliz "Inguirg" dergisinde Irak'taki Türklerin nüfusunun 1,5 milyonu aştığı ve baskı sebebiyle bazı Türklerin kendilerini Kürt veya Arap olarak yazdırdığı dile getirilmiştir (Günay, 2005, s. 528).

Türkleri küçük bir azınlık olarak göstererek temsilini üstlenmeye çalışan Kürt siyasî grupları, Irak'taki Türk nüfusunun 500.000 civarında olduğunu lanse etmektedir. Buna karşılık ise Türkmen Cephesi Irak'taki Türk nüfusunun 3,5 milyon civarında olduğunu ifade etmektedir. Bu durum siyasi haklar ve temsil oranlarıyla ilgili ciddi tartışmaların çıkmasına neden olmuştur (Şahin ve Taştekin, 2006, s. 317,318).

ABD'nin, daha önce aldığı karardan vazgeçerek nüfus sayımı yaptırmaması nedeniyle, Türkmenlerin sayılarına ilişkin belirsizlik bir süre daha devam edecek gibi gözükmektedir. Ancak 1957 yılında yapılan nüfus sayımındaki rakamları etnik unsurların nüfus artış oranına ve Irak'ın bugünkü nüfusuna uyarladığımızda Irak'ta bugün iki milyon civarında Türk'ün yaşadığını ifade etmek bilimsel gerçeklikten uzak olmasa gerek. Tabii ki akla gelecek ilk soru iki milyon nüfusa rağmen neden Irak'taki seçimlerde Türkmenlerin aldığı oy oranının sadece %1 olduğudur. Burada unutulmaması gereken nokta Irak'taki Türk nüfusunun yarısına yakın kısmının Şii olduğu ve Şii partilere Türklerden önemli derecede oy gidebileceği gerçeğidir. Ayrıca 2005 yılı içerisinde düzenlenen iki seçimde de hem Türkler hem de Sünniler tarafından seçimlere hile karıştığı söylemleri dile getirilmiştir. Seçim hileleri ve

Türklerin kimi bölgelerde oy kullanmalarının engellenmiş olması düşük oy oranının bir diğer nedenidir (Yavuz, 2007).

Irak Türklerinin yerleşim bölgeleri ise, Bağdat yolunun emniyetini öngören Osmanlı iskân politikasının bir sonucu olarak, Kuzey Irak'ın dağlık alanlarından başlayarak kuzey batıdan güney doğuya doğru devam eden bir hat üzerindedir (Dursun, 2006, s. 40). Nitekim Kerkük ve yöresi (Telafer'den Mendeli'ye kadar olan bölge), 1785 tarihinde Amerika'da yayınlanan bir haritada "Turkomania" yani "Türkmeneli" olarak belirtilmiştir (Günay, 2005, s. 528-530).

Irak'taki Türk nüfusunun yerleşim bölgeleri, Türkiye'nin Irak ile sınır teşkil ettiği Hakkâri Siirt illeri hattından başlar, Musul şehrinin kuzey doğusunda bulunan Irak'ın en büyük ilçesi konumunda olan Telafer'i içine alır. Telafer'den itibaren şerit halinde devam eden Türk yerleşim bölgesi Musul'u içine alarak doğuya ve güneye doğru devam eder. Doğuda önemli derecede Türk yerleşiminin olduğu Erbil şehri bulunmaktadır. Erbil'in güneyinde Altunköprü ilçesi, güneye doğru aynı uzaklıkta da Irak Türklerinin merkezi, 1960'lı yıllarda nüfus oranının %95'inin Türk olduğu bilinen Kerkük bulunmaktadır. Kerkük şehri civarında Türk yerleşim bölgesi genişler. Kerkük'ün güneyine doğru inildikçe Türk yerleşim bölgeleri Dakuk (Tavuk), Tuzhurmatu, Tazehurmatu, Kifri gibi büyük ve önemli Türk ilçeleri ve yüzlerce köyden oluşan Bayat köyleri bulunmaktadır. Ayrıca kuzeyden güneye doğru inildikçe bu tür köylere sıklıkla rastlamak mümkündür. Bu şerit, çoğunluğunu Türk yerleşim bölgelerinin oluşturduğu pek çok kasaba ve yüzlerce köyü de içine alarak Bağdat'ın 120 km doğusuna kadar ulaşır ve diğer Türk kasabaları olan Bedre ve Mendeli'yi de içine alarak uzanır. Türk nüfusunun bir kısmı da Bağdat başta olmak üzere Irak'ın diğer illerine dağılmış durumdadır (Kısacık, 2007, s. 66).

Fakat Irak'ın Osmanlı Devleti yönetiminden çıkmasından itibaren Irak Türklerinin yaşam alanları sürekli olarak daraltılmıştır. Özellikle daha önce de bahsettiğimiz "Toprak Reformu Yasası" ile 1959 yılında fiilen başlayan bu süreç, Kerkük'te tapu ve nüfus dairelerinin peşmergelerce yağmalanmasıyla halen günümüzde de devam ettirilmektedir (Dursun, 2006, s. 40).

4.2.2.2. Sosyo-Ekonomik Durumları

Irak Türkleri askerlik, çiftçilik ve esnafılık gibi meslek alanlarında faaliyet göstermektedirler. En karakteristik özellikleri ise devlet memuru olmalarıdır. Kerkük, Musul, Erbil, Altın Köprü, Hanekin ve Bağdat gibi merkezlerde Irak Türkleri küçük el sanatları atölyeleri, sinema, garaj, otel, kahvehane gibi yerlerin işletmeciliğini yapmaktadırlar. Bazıları çinicilik, nakkaşlık, hattatlık, terzilik, marangozluk gibi yaygın mesleki alanlarda çalışmaktadırlar. Irak Türkleri gerek Osmanlı döneminde gerekse daha sonra gelen yönetimler zamanında memuriyet görevlerinde bulunmuşlardır. Irak Türklerinde çalışan nüfusunun çoğunluğunu memurlar oluşturmaktadır. Ancak Saddam döneminin başlangıcı olan 1980 yılından sonra ve özellikle de 1991 yılını takiben Türkmenler memurluk görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Osmanlı döneminde elde ettikleri verimli toprakların önemli bir kısmını çıkarılan yasalarla kaybetmiş olan Irak Türkmenlerinin, bir zamanlar sahibi oldukları toprakları satın almaları yasaklanmış ancak kiralama yoluyla işletme haklarını elde etmelerine izin verilmiştir. Irak Türklerinin 2003 öncesi ekonomik seviyeleri, Irak genel ekonomik durumu dikkate alınarak değerlendirildiğinde, orta seviyelerde ve orta seviyenin biraz üstünde yer almaktaydı. Ancak Türk bölgelerine, Kürtlerin çıkardığı ayaklanmaları bastırmak için giren Irak ordusunun verdiği tahribattan ve sonrasındaki ABD müdahalesinin meydana getirdiği yıkımdan, Irak Türklerinin ekonomik durumları etkilenmiştir. Bunlara ek olarak dünden bugüne devam eden insan hakları ihlalleri ve asimilasyon çalışmaları ile Irak Türklerinin yaşam alanları daraltılmış ve bugün Irak Türklerinin önemli bir kısmının yoksulluk sınırı seviyesinde yaşamasına neden olmuştur (Kısacık, 2007, s. 72,73).

Türkmenler, onca yıl değişen hükümetlere ve değişmeyen Araplaştırma çalışmalarına rağmen büyük oranda öz benliklerini koruyabilmişlerdir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi Türk bölgeleri dışında Irak'ın diğer illerine dağılmış olarak Arap nüfusun içinde yaşamlarını sürdüren bir kısım Irak Türkü mevcuttur. Irak'ın diğer illerine dağılmış olan bu Türklerin kendi gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmış ve diğer kültürlerden etkilenmiş olduğu görülmektedir (Günay, 2005, s. 529).

1947 istatistiklerine göre Irak Türklerinin %54'ünün kentli oldukları ortaya konulmuştur. Kentlerdeki imkânların eğitim açısından daha elverişli olduğu

düşünüldüğünde, kentli nüfusun fazlalığı Irak Türklerinin eğitim seviyesinin üst düzeyde olduğu sonucuna varmamızda yardımcı olacaktır. Bugün de Türkler arasında okuma yazma oranı ve eğitim seviyesi yüksektir (Kısacık, 2007, s. 72).

Türkmenlerin sahip olduğu yüksek eğitim seviyesinin getirmiş olduğu medenilik ve olgunluk tabiatı gereği yaşam tarzlarına da yansımıştır. Homojen bir toplum yapısına sahip olan Türkmenler yönetime karşı asi olmadıkları gibi kendi aralarında da birbirlerine saygılı, hoşgörülü, yardım sever ve gururlu bir topluluktur. Irak Türklerinin toplum yapısında Arap ve Kürt topluluklarının sahip olduğu aşiret ve derebeylik gibi feodal sistemler yoktur, daha demokratik ve bireye önem veren bir anlayışa sahip olarak hayatlarını devam ettirmektedirler (Günay, 2005, s. 529).

4.2.3. Iraklı Türkmenlerin Siyasi Örgütlenmeleri

Büyük ve bölgesel güçler tarafından Irak yönetimi zor duruma düşürülmek istendiğinde, silahlı bir yaptırım kuvveti olarak kullanılan Kürt hareketi aldığı bu destekler sayesinde günümüzde oldukça güçlenmiştir. Buna karşılık dış politika olarak Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan ve Türkiye tarafından yeterince desteklenmeyen Irak Türklerinin mücadelesi daha çok kültürel bir boyutta ve asimilasyon çalışmalarına karşı milli kimliği muhafaza etme gayreti içerisinde kalmıştır. Bu sebeple kültürel ve sosyal faaliyetler yoluyla sessiz bir muhalefete başvuran Türkmenler askeri açıdan yetersiz kalmışlardır. Ayrılıkçı silahlı bir örgütlenmeye gitmeyen bu Türkmen politikası sonuç itibarıyla başarısız olmuştur. Kürtler, özellikle toprak reformu yasasının ve özerklik haklarını düzenleyen anlaşmanın imzalanması ile çok büyük kazanımlar sağlarken, Kürtler yaşam alanlarını, Türkmenlerin yaşam alanlarını daraltarak genişletmişlerdir (Dursun, 2006, s. 43).

1920 yılındaki İngiliz işgaline karşı yapılan direniş hareketi dışında Türkmenler yönetime karşı ayrılıkçı bir tutum içerisine girmemişlerdir. Krallık döneminde siyasi bir örgüt kurmalarına izin verilmeyen Türkmenler, ilk defa cumhuriyetin ilanından sonra 1960 yılında "Türkmen Kardeşlik Ocağı" ile siyasi yapılanmadan daha çok sosyal ve kültürel etkinliklerin sürdürülmesi için kurulmuş bir örgüte kavuşmuşlardır (Sileli, 2005, s.149,150).

1979 yılına gelindiğinde küçük boyutlu siyasi hareketler olarak ortaya çıkan Türkmen hareketleri, önce Irak İslami Hareketi içerisinde yer almışlardır. 1980 yılında ise Milliyetçi Demokrat Örgüt adlı ayrı bir örgüt kurmuşlardır. Bu oluşumlarla yeterince etkinlik sağlayamayan Irak Türkleri ancak 1990'larda etkin olarak politik partiler kurabilmişlerdir. 1991 yılında Irak Milli Türkmen Partisini, 1994 yılında eski adıyla Türkmen Birlik yeni adıyla Türkmeneli Partisini, 1994 yılında Türkmen Bağımsızlar Hareketini kurmuşlardır. Yine bu dönemde 1960 yılında kültürel bir örgüt olarak kurulan Türkmen Kardeşlik Ocağı politik bir güç haline gelmiştir. 1995 yılında bu üç partinin birleşmesiyle kurulan ve Türkiye'nin de Irak Türklerini temsil etme açısından meşruiyetini tanıdığı Irak Türkmen Cephesine karşılık; Kürtlerin desteğinde, "Demokratik Türkmen Cephesi Topluluğu" adı altında, Kürt bölgesi içerisinde otonom bir siyasi varlık olma söylemini dillendiren, bir başka Türkmen bloğu kurulmuştur. Bu iki bloğa ek olarak, üçüncü bir Türkmen bloğu olarak Iraklı Şii Türk Partileri ön plana çıkmaktadır. Iraklı Şii Türkler, Türkmen İslami Birlik Partisi, Türkmen İslami Hareketi, Türkmen Vefa Hareketi isimli partiler ile faaliyetlerini sürdürmektedirler. Türkmen İslami Hareketi, 2005 seçimlerinde ITC çatısı altında temsil edilen tek Şii Türk Partisidir (Dursun, 2006, s. 43,44). Yukarıda bahsettiğimiz Türkmen siyasi hareketlerinden bir kaçına değinelim.

4.2.3.1. Türkmen Kardeşlik Ocağı

Krallık rejiminin 1958 yılında bir darbe ile yıkılarak yerine kurulan cumhuriyet rejimi ile örgütlenme imkânı bulan Türkmenler 1960 yılında Türkmen Kardeşlik Ocağı'nı kurmuşlardır. Türkmen Kardeşlik Ocağı'nın kurulması, Irak Türkmenlerinin politik ve kültürel hayatında önemli bir noktadır. Irak Türkleri, Türkmen sesini yükseltmek ve tek bir çatı altında toplanmak için Türkmen Kardeşlik Ocağı'nı kurmuştur. Bağdat'ta çalışmalarına başlayan bu ocak, Türkmen vicdanının sesini ve kültürel hareketin yükselişini temsil etmiş, geniş kitlelere mesajlar vermeye çalışmıştır. Irak Türkmenlerinin milli ve kültürel hareketinin en önemli olayı sayılan Kardeşlik dergisi, 1961 Mayıs'ında yayın hayatına geçmiştir. Türkmen Kardeşlik Ocağı Erbil'de, Musul'da ve Telafer'de şubeler açarak faaliyetlerini genişletme çabası içerisinde olmuştur (Sileli, 2005, s.129).

4.2.3.2. Milli Demokratik Türkmen Örgütü

1979–1980 yıllarında artan baskılara tepki olarak 1980'in Kasım ayında kurulan Irak Milli Demokratik Türkmen Örgütü, 1981'de Kuzey Irak'ın Sinat Bölgesi'nde, 1982'de ise Navzang Bölgesi'nde askeri karargâh kurarak faaliyetlerine başlamıştır. Örgüt, Irak Türklerinin deklare edilmiş ilk siyasi organizasyonu unvanını taşımaktadır. Örgüt 1985 yılında siyasi dengelerin değişmesi nedeni ile faaliyetlerine ara vermiştir. (Sileli, 2005, s.151).

4.2.3.3. Irak Milli Türkmen Partisi

11 Kasım 1988 yılında "Irak Milli Türkmen Partisi" kurulmuş ancak, Saddam rejiminin baskıcı politikaları karşısında, varlığını ancak 1991'de ilan edebilmiştir. Irak Milli Türkmen Partisi, dünyaya Türkmen varlığını duyurabilmek adına önemli çalışmalarda bulunmuştur. Irak Milli Türkmen Partisi Kuzey Irak'ta, Türkçe radyo-TV, matbaa ve en önemlisi Türkçe eğitim veren okullar açılmasında ilk adımları atmıştır. Ayrıca güvenliklerinin sağlanması amacıyla, gelecekte şekillenebilecek bir silahlı kuvvetin çekirdeğini oluşturacak 350 kişilik bir koruma birliği kurmuştur. Irak Geçici Yönetim Konseyi'ndeki tek Türkmen temsilci Songül Çabuk Ocak 2004'te partiye üye olarak genel başkan seçilmiştir. Parti, Irak Türkmen Cephesi'nin üyesidir (Sileli, 2005, s.151,152).

4.2.3.4. Irak Türkmen Cephesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri

Irak yönetimi ve Kürtlerden yoğun baskı gören Türkmenler örgütlenme zorunluluğu hissetmişlerdir. Zamanla IMTP dışında yeni partilerinde kurulması Türkmenlerin sesini daha etkin duyurabilmesi ve ortak bir politika belirleyebilmesi açısından, bu partilerin bir çatı altında toplanmasını gerektirmiştir. Irak Türkmen Cephesi, 24 Nisan 1995 tarihinde Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmen Partisi ve Türkmen Birlik Hareketi'nin bir araya gelmesiyle Erbil'de kurulmuştur (Kayar, 2003, s. 323).

ITC, Türkiye'nin de meşruluğunu tanıdığı, Irak içinde ve dışındaki Türkmenlerin en büyük siyasi organizasyonu olma özelliğini taşımaktadır. Irak Türklerini birleştirme çabasında olan ITC, Türkmenlere karşı politika izleyen gruplar

için politik bir tehdit unsuru olmuştur. ITC Irak'ta Türkleri gelişmelerin dışında bırakmak isteyen grupların hedefi haline gelmiştir (Sileli, 2005, s.153).

Türkmen Cephesi Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde, Irak'ta yaşayan tüm halkların eşit haklara sahip olmalarını ve insan haklarını gözeten demokratik bir rejimin kurulmasını amaçlamaktadır. Türkmenlere yerel ve merkezi idarede temsil hakkı sağlanması ve Türkmen toplumunun şu an içinde bulunduğu güçlüklerin aşılması yönünde çaba sarf etmektedir (Özkan, 2003, s. 40).

Irak Türkmen Cephesi Erbil ve Kifri'de, gazete ve televizyon gibi kurumlar kurarak enformasyon faaliyetlerinde bulunmaktadır. Irak Türklerinin sesinin tüm dünyaya duyulması için yabancı ülkelerin yetkilileri ile görüşme ve temaslarda bulunarak siyasi faaliyetler yürütmektedir. Açtığı sağlık ocakları ile sağlık ve sosyal yardım faaliyetlerinde bulunmaktadır (Şimşek, 2007, s. 128). Irak'ta Türkçe eğitim veren okullar açılmasını ve Türkiye'deki lisans ve yüksek lisans programlarında Türkmen öğrencilerinin eğitim görmesini sağlayarak eğitim alanında faaliyetlerde bulunmaktadır (Günay, 2005, s. 531).

4.2.4. Irak'ın Yeniden Yapılanma Sürecinde Türkmenler

Saddam Hüseyin yönetiminin sona ermesi ile beraber, Irak'ta yeniden yapılanma süreci hayat bulmuştur. Ülke içerisindeki ve dışarıdaki siyasi ve etnik gruplar yeni dönemde ABD yönetimiyle birlikte bu süreci işletmişlerdir. Genellikle Sünniler yeniden yapılanmayı protesto ederken Şiiiler ve Kürtler bu süreçten ciddi kazanımlar elde etmişlerdir. Kürtler on yıllardır dile getirdikleri isteklerine büyük ölçüde kavuşurken, bugüne kadar yönetimden uzak tutulan Şii çoğunluk yönetimde hak sahibi olmuştur. Türkmenler ise yeni sürece ITC'nin organizesinde gerçekleşen 3. Türkmen Kurultayı ile hazırlanmış, Irak'ın yeniden yapılanma sürecinde takip edecekleri politikaları tespit etmiştir. Yeniden yapılanma çalışmalarının içinde yer alarak on yıllardır gördükleri baskı ve asimilasyon çalışmalarının geride kalmasını isteyen Türkmenler, yeniden yapılanma sürecinde hak ettikleri siyasal rolü edinemedişlerdir. Bu süreçte Türkmenler büyük ölçüde dışarıda kalmışlardır. Geçici Koalisyon Otoritesi ile ortak çalışmalarda bulunan Irak Geçici Yönetim Konseyi'nde yirmi beş üyeden sadece bir tanesi Türkmen yöneticidir. Yine bu dönemde bakanlık

dağılımında da aynı durum kendini göstermiş, Türk üye Songül Çabuk'a önemli bir görev verilmemiştir (Sileli, 2005, s.157,158).

Geçici Hükümet döneminde de Türkmenlere sadece Bilim ve Teknoloji Bakanlığı verilmiş, Türkmenlerden çok daha az nüfusa sahip olan Süryanilere ve Yezidilere de birer bakanlık verilmiştir. Türkmenlere nüfuslarına oranla az bakanlık verilirken, Kürtlere de nüfuslarına oranla fazla bakanlık tahsis edilmiştir (Arı, 2007, s. 615).

Türkmenler, Kürtlerin Kerkük'ü Bölgesel Kürt Yönetimi'nin başkenti yapma çabaları ve Kerkük'e yönelik Kürtlerin nüfus kaydırma hareketlerine karşılık seçimlere katılmama tehdidinde bulunmuş, ancak seçimlerden kısa süre önce katılacaklarını açıklamışlardır. Ancak 2005 Ocak ayında yapılan seçimlerde ITC ile temsil edilen Türkmenler doksan üç bin oy almış ve sadece üç milletvekili çıkarabilmiştir. Toplanan oy sayısı beklentilerin çok altında kalmış, sonuçlar hem Türkiye'de hem de Türkmenler arasında büyük hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu sonucun çeşitli sebepleri vardır, öncelikle Türkmen bölgelerinde direniş hareketinin etkili olması, güvenlik sorunları ve genel huzursuzluk Türkmen seçmenlerin önemli bir oranda oy kullanamamalarına neden olmuştur. Bir başka sebep Kürt peşmergelerin kontrolündeki bölgede bariz seçim hilelerinin yapılmış olmasıdır. Bir diğer önemli sebep ise Şii Türkmenlerin Şii ittifakından yana oy kullanmasıdır. Benzer durum aynı yılın aralık ayında yapılan seçimlerde de yaşanmıştır. Yapılan seçim hileleri, güvenlikten yoksun seçim ortamı ve Türkmen oylarındaki parçalanmışlık, Türkmenlerin her iki seçimde de siyasi büyüklüklerini göstermelerine imkân vermemiştir (Yılmaz, 2007).

Irak Geçici Anayasası ve Daimi Anayasa'nın hazırlanmasında Türkmenler aktif rol alamamış ve doğal olarak da bu anayasa metinleri Kürtlerin lehine Türkmenlerin aleyhine maddeler içermiştir. Şimdi bu maddelerden özellikle üzerinde durulması gerekenleri değerlendirelim.

Geçici Anayasa'nın 4. maddesinde Türkmenlerden bahsedilmemekte, kurucu unsur olarak Arap ve Kürt topluluklarına vurgu yapılmaktadır. Ayrıca Irak devletinin resmi dili olarak Arapça ve Kürtçe belirlenmekte Türkmenler azınlık statüsüne sokulmaktadır (Mengü, 2008).

Irak Geçici Anayasası'nın 53. maddesinin (c) fıkrası, Bağdat ve Kerkük illerinin herhangi bir bölgesel yönetime ilhak edilmesini önlemektedir. Bununla birlikte 58. madde, Irak'ın birçok bölgesinde özellikle Kerkük'te gerçekleştirilen demografik değişiklikleri yok etmek için alınması gereken önlemlerden (referandum, sayım ve normalleştirme gibi) bahsetmektedir. Bu durum Türkmenlerin lehine gözükmemektedir. Ancak Kürtler bu madde yürürlüğe konulana kadar Kerkük'ün demografik yapısını zaten değiştirdikleri için geç kalınmış bir uygulama olmaktan öteye gidememektedir. Ayrıca Kerkük şehrine Irak Geçici Anayasası ile tanınan özel durum Irak Daimi Anayasası'nda değiştirilmiştir. Anayasada Kerkük'ün durumunun belirlenmesi için yapılacak olan referandum ve sayım işlemleri belirtilen süre içerisinde gerçekleştirilememiştir. Bu durum tartışmalara neden olmakta ve bir sonuca varılamadığı için konu belirsizliğini sürdürmektedir (Bekir, 2009).

Irak Geçici Anayasası'nın 9. maddesi, Irak halkına, kamuya ait eğitim kurumlarında, ana dillerini öğretme ve öğrenme hakkı tanımıştı. Bu hüküm daha sonra, Daimi Anayasa'nın 4.maddesinin 1. bendine de yerleştirildi. Böylece Türkmenlere kendi dillerinde eğitim imkânı tanınmış oldu (Bekir, 2009).

Irak Geçici Anayasası'nın 53/d maddesi, Türkmenlerin idari, kültürel ve siyasi haklarını, bu hakların neler olduğunu tam olarak açıklamadan güvence altına almıştı. Irak Daimi Anayasası'nda da aynı durum 125. madde ile devam etmiştir (Bekir, 2009).

Türkmenler, Geçici Anayasa'yı ve bu yasa temel alınarak hazırlanan Daimi Anayasa'yı eleştirmişlerdir. Türkmenlere, yaşadıkları bölgelerde Türkçenin resmî dil sayılması gibi bazı haklar verilmesine rağmen, Türkmenler anayasada bütün beklentilere cevap verilmediğini ve haklarının diğer etnik gruplarla eşit olmadığını dile getirmişlerdir. Türkmenlerin yeteri kadar temsil edilmediği kurullarca hazırlanan bu yasaların, ülkenin parçalanması ve Türkmenlerin yok olması doğrultusunda maddeler içerdiğini savunmuşlardır (Yılmaz, 2007).

4.2.5. Türkmenler ve Türkiye

Osmanlı'nın Irak'tan çekilmesiyle Türkmenler için zor günler başlamıştı. Irak yönetimini farklı fikirde, ideolojide hükümetler ele geçirmiş olsalar da Irak

hükümetine hâkim olan unsurların Türkmen politikasında değişiklik olmamıştır. Türkmenler, anavatanından ayrıldıktan sonra yıllar boyunca baskı, yıldırma ve asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Kendilerine karşı uygulanan bu tarz politikalara rağmen Irak Türkleri şiddet yanlısı bir politika izlememiştir. Hürriyet ve demokrasiye güçlü inançlarla bağlanmış bir topluluk olan Irak Türkleri, Irak'ın hiçbir hükümetine karşı silahlı harekete kalkışmamışlar ve isyan etmemişlerdir. Irak topraklarının bütünlüğü için mücadele vermişlerdir. Sadece kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeyen Türkmenler, Irak'taki diğer unsurların haklarını daima gözetmişler ve Iraklı olarak bilinen herkes için barış ve uyumdan yana olmuşlardır (Arpacık, 2007, s. 182).

Nitekim 2003'te ABD önderliğinde gerçekleştirilen müdahale sonrasında da Türkmenlerin, Irak'ın geleceğine ilişkin politikaları değişmemiş, Irak'ın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğini savunmuşlardır. Aksi yöndeki herhangi bir plan veya düşüncenin Irak'ı ve Orta Doğu'yu felakete sürükleyeceğini ve dolayısıyla dünya istikrarını bozacağını savunmuşlardır (Yılmaz, 2007). Şii Araplar ve Kürtler, kendileri için federe devlet, Irak için ise federal model için uğraş verirken Türkmen siyasi örgütleri kendileri için hiçbir şey talep etmeden Irak'ın toprak bütünlüğünü savunmanın ötesine geçmemişlerdir (Özdağ, 2007, s. 507).

Türkmenler Irak'ta yeni kurulan sistemin karşılıklı işbirliği ve mutabakat üzerine kurulmasını istemektedir. Irak'taki rejimin, Irak'ta yaşayan tüm unsurların kararıyla oluşmasını ve de bu yönetimin bir zümrenin, etnik kökenin ya da bir kişinin tekelinde kalmaması gerektiğine inanmaktadırlar. Türkmenler, demokratik bir sistemin kabulünü ve iktidarların hür ve adil seçimlerle el değiştirmesi gerektiğini savunurlar. Irak Anayasası'nın, halkın vicdanını yansıtmayı ve bütün Iraklıların temel hak ve özgürlüklerini ayrıca siyasi, sosyal ve kültürel haklarını özgürce kullanmalarını garanti altına almasını ister (Hürmüzlü, 2008).

Irak Türkleri, Kurtuluş Savaşı zamanında Anadolu'da filizlenen harekete katılmış, Misak-ı Milli sınırları içinde olması sebebi ile milli mücadeleye destek vermiştir. Ancak Kurtuluş Savaşı neticesinde Irak İngiliz işgalinde kalmaya devam etmiştir. Türkmenler bu tarihten sonra yüzlerini anavatanına çevirerek beklemeye başlamışlardır. Ancak Musul meselesi Ankara Anlaşması ile sonuçlandırılırken

Türkmenlerden bahsedilmemesi, Türkmenler arasında hayal kırıklığına neden olmuştur. Daha sonraları Irak Türkleri, Hatay meselesinde varılan olumlu sonucun kendileri için de gerçekleşebileceğini düşünerek beklenti içinde olmuşlardır. Bu beklentilerden çekinen Irak hükümetlerinin uyguladığı baskı politikası katliamları beraberinde getirmiştir. Gördükleri baskı ve zulüm neticesinde Türkmenler, kurtarıcı ve haklarını savunacak bir hamî olarak Türkiye'yi görmüşler ancak beklentileri boşa çıkmıştır (Günay, 2005, s. 534,536).

Türkiye, 1920'lerden 1990'ların başına kadar Irak'la ilişkilerini 'Kürtler' ve 'güvenlik' konuları üzerinden yürütmüş ve ikili ilişkileri zedelememek için Türkmenler konusunu gündeme getirmekten kaçınmıştır. Gerek İkinci Dünya Savaşı öncesi gerek Soğuk Savaş dönemlerinde tehdit oluşturan güçlere karşı Irak'la gidilen işbirliklerinde Türkmenlerden bahsedilmemiş, iç işlere karışılmaması konusunda uzlaşmıştır. Yapılan anlaşmalar gereği Irak'ın iç işlerine karışmama adına Türkmenlere yapılan haksızlıklar ya görmezlikten gelinmiş ya da basit protestolarla geçirtilmiştir. Bu kayıtsızlığın en büyük örneği ise, 1959 Kerkük Katliamı'ndan sonra Türk radyosundan verilen haberdır. Haberde; "Kerkük'te vuku bulan olaylarda İngiliz kolonisinin bir zarar görmediği bildirilmektedir" şeklinde bir ifade kullanılmıştır. Bununla da kalınmamış, Türk halkının aşırı tepkisini engellemek için Kerkük Katliamı esnasında çekilen film ve fotoğrafların Türkiye'ye sokulması yasaklanmıştır (Ertuğrul, 2006, s. 222,223). Buna ek olarak Türkiye, Türkmenleri ilişkilerde bir faktör olarak gündeme getirirse, Irak'ın da Türkiye'nin hassas noktası olan Kürtleri gündeme getireceğini varsaymıştır. Türkiye, Türkmen konusunun karşılıklı menfaatlere dayanan ikili ilişkileri sekteye uğratacağını düşünmüştür. Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta bu politikanın sadece Türkiye'nin Irak Türkmenlerine yönelik değil, özellikle Soğuk Savaş ortamında, bütün komşularındaki Türk azınlıklara yönelik 'dış Türkler' politikası olduğunu da belirtmekte fayda vardır. Bu politika gereği, yaşadıkları bölgelerdeki Kürt silahlı hareketi ile Bağdat'ın asimilasyon politikaları arasında sıkışıp kalan Türkmenler, her iki tarafın baskısı altında yalnız kalmışlardır (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 68,69).

Uygulanan politika gereği kimi konularda sessiz kalırsa da tam manası ile Türkiye'nin Türkmenleri görmezden geldiği söylemi doğru olmayacaktır. Zaman zaman olumlu gelişmeler de yaşanmıştır. Nitekim 24 Ocak 1970 tarihli 89 sayılı

"Azınlıklara Kültürel Haklar" kararı ile Türkiye'deki gelişmeler memnuniyetle karşılanmış, karar neticesinde Irak hükümeti ile yapılan bir antlaşma ile Ankara'da Irak, Kerkük'te de Türk kültür merkezleri açılmıştır. Böylelikle Türk hükümeti tarafından ilk defa, Türkmen kültürel haklarına yönelik resmi düzeyde bir adım atılmıştır (Sileli, 2005, s.134).

1991 yılında Irak'ta ortaya çıkan yeni durum, Türkmenlerin Türk kamuoyu tarafından daha yakından tanınmasına yardımcı olmuştur. DSP Başkanı Bülent Ecevit, "Türkiye, Iraklı Kürtlerin durumuna ve geleceğine gösterdiği ilginin binde birini, Iraklı Türklerin durumuna ve geleceğine göstermedi...", diyerek, Türk kamuoyunda varlıkları pek bilinmeyen Irak Türklerine dikkati çekmek istemiştir. 1991–1996 yılları arası, daha çok eğitim ve kültürel alanlarda ve Kızılay'ın gıda yardımı konuları üzerinden Türkiye'nin Irak Türklerine yönelik yoğunlaşan faaliyetlerine sahne olmuştur (Ertuğrul, 2006, s. 226,227). Ayrıca Türkiye bu dönemde Kuzey Irak'taki gelişmelere müdahil olabilecek bir vasıta olarak 'Türkmen kartını' ele almıştır. Bu süreçte Türkmen meselesi Türkmen lobisinin de çabalarıyla Türkiye'nin milli davalarından biri haline gelmiştir (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 68,69).

Türkiye, 2003 Irak Savaşı'nın öncesinden başlayarak Türkmenler konusunda hassas davranarak, Türkmenlerin siyasal ve kültürel haklarını elde edebilmesi için çaba sarf etmiştir. Yeni anayasa ile beklentiler kısmen karşılanmıştır. Yeni anayasada yer alan bir takım haklar sayesinde Irak'ta Türkmen kimliği özgürce ifade edilebilecektir. Türkmenler anayasada tanımlanan sosyal, kültürel ve ekonomik haklarını kullanarak demokratik bir Irak'ta özgürce yaşayabilecek, Türkmen varlığını geliştirebilecek ve kültürlerini sonraki nesillere aktarabileceklerdir (Çetinsaya ve Özkan, 2009, s. 68,69).

5. SONUÇ

Yüzyıllar boyu güç mücadelesine sahne olan Irak toprakları, sahip olduğu jeopolitik önem nedeni ile bugün de savaşlara sahne olmaya devam etmektedir. Dünya enerjisinin can damarı petrol zenginliği ile Irak hedefteki ülkedir. 1. Dünya Savaşı'nın ardından İngiltere'nin politika gereği karmaşık bir yapıda şekillendirdiği Ortadoğu planlamasından Irak da nasibini almıştır. Derin farklılıkları olan insanlar baskı ve silah zoruyla aynı bayrak altında yaşamaya mecbur bırakılmışlardır. Tüm Ortadoğu'da olduğu gibi Irak'ta farklılıklarını yaşamak isteyen, üzerinde oturdukları zenginlikten faydalanmak isteyen insanlar dış güçlerin de eliyle savaştan savaşa, çatışmadan çatışmaya sürüklenmektedir.

Bu çalışmada Irak'ın dört bin yıllık tarihine, çalkantılarla dolu yakın tarihine, ekonomik, etnik, sosyal ve jeopolitik durumuna ve Irak için önem arz eden aktörlerle olan ilişkilerine değindik ve gördük ki: Irak'ın mevcut durumuna bakıldığında suni sınırlar içerisinde sıkıştırılmış, milli beraberlik ve bütünlükten yoksun bir ülke izlenimi vermektedir. Irak sahip olduğu değerli kaynakları kullanamamaktadır. Hiçbir Ortadoğu ülkesinin aynı anda sahip olmadığı petrol, su ve insan kaynağına sahip olmasına rağmen uluslararası arenada olması gereken yerde değildir.

Dünyayı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendiren ve şekillendiren ABD Irak'ı da kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmektedir. ABD müdahalesi sonrasında Irak rejimi değıştirilmış, Irak ekonomisi dış sermaye yatırımlarına açık hale getirilmış, yeni bir anayasa hazırlanmış, Irak ordusu ve polis gücü yeniden düzenlenmiştir. Demokratikleşme ve özgürleştirme adına yapılan bu değışiklikler, zaten karmaşık bir yapıda olan Irak'ı terörün ve çatışmanın eşiğine itmiştir. 2003'te gelen Amerikan müdahalesinin başarılı olup olmadığı ise bakış açısına göre değışmektedir. Nitekim Amerika Irak'ta istediği rejim değışikliğini sağlamış, Irak ekonomisini kendi şirketlerine uygun hale getirmış, potansiyel Irak tehlikesini ortadan kaldırmış ve petrol kaynakları üzerinde hâkimiyetini sağlamıştır. Ancak çok sayıda asker kaybetmiş, vaat ettiği güven ve huzur ortamını Irak halkı için sağlayamamış, petrol üretimini savaş öncesi rakamlara getirmekte gecikmiş ve Irak'ın yeniden imarında ekonomik sorunlar yaşamıştır.

Etnik gruplar açısından bakıldığında 2003 Amerikan müdahalesi öncesine göre statüko değişmiştir. Lider, idare eden konumunda olan Sünniler, 2003 sonrasında bu üstünlüklerini kaybetmişlerdir. Amerika'nın mevcut statükoyu değiştirmesine karşılık Sünniler isyana ve muhalefete yönelmişlerdir. Son yıllarda yeni yapıya uyum sağlamaya çalışmaktadırlar. Ancak bu Sünniler için zor bir geçiş süreci olacaktır. Çünkü hâkim konumdan yönetilen konuma geçmek ve buna alışmak sancılı bir süreç olsa gerek. Şiiler için yeni dönem ümit vaat etmektedir. Yıllardır nüfusları ile orantılı bir şekilde yönetimde yer alamayan hâkim sınıf olan Sünnilerin baskısı altında kalan Şiiler artık yönetimde söz hakkı elde etmişlerdir. Ancak onların da Amerikan varlığı konusunda endişeleri vardır. Yeni dönemden en karlı çıkanlar ise Kürtlerdir. Nitekim Kürtler Osmanlı Devleti zamanından bu güne devam eden isyanlarında elde edemedikleri bir konumu bugün elde etmiş bulunmaktadır. Kürtler bugün Irak'ın kuzeyinde kendi parlamentosu, bayrağı, askeri ve polisi olan özerk bir yönetime kavuşmuş durumdadırlar.

Irak Türkleri içinse mevcut durumda çok bir değişiklik olmamıştır. Dün karşılaştıkları şiddet ve baskıya bugün de maruz kalmakta ve varlıklarının umursanmayışı halen devam etmektedir. Birinci Dünya Savaşı ardından, İngilizler tarafından Irak topraklarının işgal edilmesiyle anavatandan ayrılan Irak Türkleri için bugüne kadar ki geçen süreç sıkıntılarla dolu olmuştur. Gerek krallık gerekse cumhuriyet rejiminde, yönetime hâkim gücün Irak Türklerini asimile etme politikaları değişmemiştir. Bunca baskı ve zulüm altında ezilen, kültürlerini yaşamaları engellenen Türkmenler tüm bunlara rağmen Irak yönetimine bağlı kalmış fakat Irak yönetimlerince hak ettikleri değer gösterilmemiştir. Irak hükümetlerinin baskılarının yanı sıra zaman zaman Kürtler ile karşı karşıya gelen Türkmenler yine ezilen taraf olmuştur.

Irak yönetimleri ve Kürtler arasında kalan Türkmenler yüzlerini her zaman anavatana doğru dönmüşler ve uzatılacak bir dost eli beklemişlerdir. Ancak gerek dünya siyasetindeki gerekse iç siyasetteki dengeler Türkiye Cumhuriyeti'nin Türkmenlere gerektiği kadar yaklaşmasına engel olmuştur.

ABD müdahalesi ile kurulan yeni yönetimde Şii Araplar ve Kürtler etkin unsurlar olurken, Türkmenlere küçük azınlık muamelesi yapılmıştır. Bu durum

ABD'ye karşı sadık bir müttefik olan Kürtlerin ödüllendirilmesi ve teskereyi reddederek ABD'nin Irak işgalini zorlaştıran Türkiye'nin cezalandırılması düşüncesinde olan Amerikan yönetiminin politikalarının sonucudur. Buna ek olarak ABD'nin görünürde Irak'ta tutunabileceği tek dal olan Kürtlerin taleplerini karşılamak istemesi de bu sonucun ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bugün Türkmenler, Araplar ve Kürtlerin tehdidi altındadır. Türkmenler bugüne kadar ayrılıkçı bir hareket geliştirmedikleri için bu tehdit karşısında kendilerini koruyacak silahlı bir güce sahip değillerdir. Irak Türklerinin güvenebilecekleri iki noktadan biri insan hakları ve demokrasi ilkeleriyle bir diğeri ise Türkiye'nin desteğidir. Irak'ta, insan hakları ve demokrasi ilkelerine ne kadar sadık kalınabileceği tam bir muammadır. Ancak son yıllarda özellikle geçmişe nazaran Türkiye'nin ve Türk kamuoyunun Türkmenlere olan ilgisi artmıştır. Özellikle 1991 krizi sonrasında başlayan bu ilgi gün geçtikçe yükselmiştir. Türk milleti, kendisinden yardım isteyen farklı milletleri ve din mensuplarını dahi geri çevirmemişken kendi soyundan olan kardeşlerini yüz üstü bırakması pek muhtemel gözükmemektedir.

Türkmenlerin Irak politikasında etkinliklerini atırabilmeleri için kendi içlerindeki iş birliğini ortaya koymaları gerekmektedir. Burada da en önemli görev Türkiye Cumhuriyeti'ne düşmektedir. Türkiye Şii Türkmenlerle yakınlaşmalı Sünni ve Şii Türkmenler arasındaki bağı kuvvetlendirmelidir. Ayrıca Türkiye etkin politikalarla Irak siyasetinde etkin Şii, Sünni ve Kürt gruplarla yakınlaşmalı Türkmenlere karşı bu unsurları dengelemelidir.

İlerleyen süreçte Türkmenlerin önemli nüfus oranlarına rağmen ikinci plana itilerek oluşturulan mağduriyetleri ortadan kaldırılmalıdır. Şu bilinen bir gerçektir ki Türkmen nüfusu bugün olması gereken sayıda değildir. Irak yönetimlerinin asimilasyon çalışmaları ve Kürt baskıları nedeni ile Türkmen nüfusu Irak genelinde normal şartlarda olması gereken sayıya ulaşamamıştır. Önümüzdeki yüzyılda Irak'taki Türkmen nüfusunun tamamen yok olması istenmiyorsa Türkiye Cumhuriyeti bugünden başlayarak Irak Türklerine, kültürlerini sonraki nesillere aktarabilecekleri ve güven içerisinde yaşayabilecekleri ortamı hazırlamak zorundadır.

KAYNAKLAR

- Ahmed, K. M. (2005). *Kerkük (Tarih, Politika ve Etnik Yapı)*(1. Baskı). (Çev. K. Yıldırım). İstanbul: Avesta Yayınları. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2004)
- Arafat, M. (2009). *Türkiye ve Komşuları*(1. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Arı, T. (2004). *Irak-İran ve ABD (Önleyici Savaş, Petrol ve Hegemonya)* (1. Baskı) . İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arı, T. (2007). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu (Siyaset, Savaş ve Diplomasi)* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arpacık, Y. Z. (2007). *Yolbaşı Irak Gerçeği ve Türkmenlerin Direniş Öyküsü* (15. Baskı). İstanbul: İteriş Yayınları.
- Aydın, M., Özcan, N. A. ve Kaptanoğlu, N. (Temmuz 2007). Riskler ve Fırsatlar Kavşağında Irak'ın Geleceği ve Türkiye.14.04.2009, [http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TEPAV Irak Raporu.pdf](http://www.tepav.org.tr/tur/admin/dosyabul/upload/TEPAV_Irak_Raporu.pdf).
- Bekir, İ. A. (17.03.2009). Irak Anayasası ve Türkmenler. 16.08.2009, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=222>, .
- Bilbik, E. (2008). *Geniş Ortadoğu Projesi (Geniş Orta Asya Projesi)* (1. Baskı). İstanbul: Asyaşafak Yayınları.
- Chomsky, N. (2008). *Müdahaleler*(1. Baskı). (Çev. T. Doğan ve N. Ersoy). İstanbul: BGST Yayınları. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2007)
- Çelik, K., Kasapoğlu, M.C., Kırdemir, B., Özgen, Y. ve Tokdemir, İ.E., (27.07.2009), Irak: Gelecek Senaryoları. 22.09.2009, <http://busam.bahcesehir.edu.tr/rapordosya/irak-gelecek-senaryolari.pdf> .
- Çetinsaya, G. ve Özkan, T. (2009). *İşgalin Altıncı Yılında Irak*(1. Baskı). Ankara: Seta Yayınları.
- Çubukçu, M. (2006). *Orta Doğunun Yeniden İşgali*(1. Baskı). İstanbul: Kalkedon Yayınları .
- Dersan, D. (19.12.2006). İran'ın Irak Politikasının Değerlendirilmesi: Fırsatlar&Tehditler. 16.08.2009, <http://izlence.blogspot.com/2006/12/iranin-irak-politikasi.html> .
- Dursun, İ. (2006). *İsrail/ABD ve İngiliz Üçgeninde Kürt Tezgah* (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Dursunoğlu, A. (13.02.2005). Irak'taki Siyasal Kesimler ve Beklentileri. 14.08.2009, http://www.yakindoguhaber.com/yazi_detay.php?Yazi_id=2&yazar=1 .

- Erkmen, S. (Mayıs 2008) İşgalin Beşinci Yılında Irak'ta Temel Gelişmeler. *Stratejik Analiz Dergisi*, (Cilt 97), 17-30.
- Ertuğrul, Ü. (2006). *Irak Türkleri ve Türkiye* (1. Baskı). İstanbul: Kerkük Vakfı Yayınları.
- Galbraith, P. (2007). *Irak'ın Sonu* (1. Baskı) (Çev.: M. M. İnceayan). İstanbul: Doğan Kitapçılık. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2006)
- Gerçeksever, A. (2005). *Kayıp Kimlik Basra Körfezi* (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- Giritli, İ. (13.07.2004). Irak Geçici Hükümeti. Türkiye Gazetesi. 10.09.2009, <http://www.tumgazeteler.com/?a=619865>
- Günay, B. (2005). *Avrupa'dan Asya'ya Sorunlu Türk Bölgeleri* (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- Güngör, N. (2006). *Savaşa Beş Kala* (1. Baskı). Ankara: Kim Yayınları.
- Hürmüzlü, E. (2008). Irak Anayasası ve Kerkük Çıkmazı. *Global Strateji Dergisi*. (Sayı:13), 45-51.
- Irak Türkmenleri Tarihi. (b.t.). 08.08.2009, <http://www.iraqiturkman.org.tr/irakturkmenlertarihi.htm>,
- “Irak'ta Anayasa Tartışmaları”. Vakit Gazetesi, (12.08.2005). <http://www.vahdet.com.tr/isdunya/dosya6/1558.html>. 02.03.2009.
- “Irak'ta Seçim Sonuçları Belli Oldu”, Milli Gazete, (06.02.2009). 23.08.2009 <http://www.milligazete.com.tr/haber/irakta-secim-sonuclari-belli-oldu-113727.htm>,
- “Irak'ın Yakın Tarihi”.(02.02.2004). 20. 08. 2009, http://www.bbc.co.uk/turkish/indepth/story/2004/02/040202_irak_kronoloji.shtml
- Karaca, O. (2007). *Lozan'dan Bugüne Musul Kerkük ve Kuzey Irak* (1. Baskı). İstanbul: Resital Yayıncılık.
- Kayar, M. (2003). *Türk Amerikan İlişkilerinde Irak Sorunu* (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Yayıncılık.
- Kerküklü, A. (2006). *Oyun İçinde Oyun Ortadoğu'da Şeytan Üçgeni Türkler ve Kürtler* (2. Baskı). İstanbul: Kum Saati Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Kısacık, R. (2007). *ABD'den Kürtlere Bir Demet Kerkük* (1. Baskı). İstanbul: Truva Yayınları.
- Köni, H. (2007). *Amerika'nın Uluslararası Politikası* (1. Baskı). İstanbul: Ekim Yayınları.

- Kuloğlu, A. (2008). Irak'taki Son Gelişmeler ve Terörle Mücadele Ekseninde Türkiye-ABD İlişkileri ve Kerkük. *Global Strateji Dergisi*. (Sayı:13), 31-44
- Laçiner, S. (2008). Ortadoğulaşan Bir Dünya. 21.06.2009, <http://www.tumgazeteler.com/?a=2683266>.
- Mengü, C. (29.04.2008). İşgal Sonrası Irak'ın Yapılanmasına Dair Tasarılar. 26.03.2009, http://www.koksav.org.tr/ebulten/nisan2008/080429_hk_cmengu.html.
- Nakash, Y. (2005). *Irak'ta Pandora'nın Kutusu Şiiler* (1. Baskı). (Çev. M. Saltoğlu). Ankara: Kesit Tanıtım. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 1994)
- Oral, S. (2007). *Kuzey Irak Kapanı* (1. Baskı). İstanbul: Karakutu Yayınları.
- Över, K. G. (2008). *Osmanlıdan Sonra Irak Ve Kürtler* (1. Baskı). Ankara: Över Yayınları.
- Özcan, M. (2003). *Sorunlu Miras Irak* (3. Baskı). İstanbul: Küre Yayınları.
- Özdağ, Ü. (2007). *Kerkük Irak ve Ortadoğu* (1. Baskı). İstanbul: Bilgeoğuz Yayınları.
- Özdemir, A. R. (2009). *Kürtler ve Türkler* (1. Baskı). Ankara: Kripto Kitapçılık.
- Özey, R. (2008). *Asya Coğrafyası* (1. Baskı). İstanbul: Aktif Yayınları.
- Özkan, T. (2003). *Bush ve Saddam'ın Gölgesinde Entrikalar Savaşı* (3. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Öztürk, O. M. ve Sarıkaya, Y. (2006). *Kaosa Doğru İran* (2. Baskı). Ankara: Fark Yayınları.
- Pirinççi, F.(2004). 2003 Savaşı Sonrası Süreçte Irak'ta Siyasal Yapılanma. 02.10.2009, http://www.ferhatpirincci.com/eserler/siyasal_yap.pdf.
- Polk, W. R. (2007). *Irak'ı Anlamak* (2. Baskı). (Çev. N. Elhüseyni). İstanbul: Ntv Yayınları. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2005)
- Primakov, Y. (2004). *11 Eylül ve Irak'a Müdahale Sonrası Dünya* (1. Baskı). İstanbul: Doğan Ofset. (Orijinal çalışmanın basım tarihi 2003)
- Saatci, S. (2003). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri* (1. Baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sileli, T. (2005) *Büyük Oyunda Türkiye Irak İlişkileri* (1. Baskı). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Sökmen, M. (2006). *Irak Dünya Mahkemesi Nihai İstanbul Oturumu* (1. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Şahin, M. ve Taştekin, M. (2006). *II. Körfez Savaşı* (1. Baskı). Ankara: Platin Yayınları

- Şimşek, E. (2007). *ABD İsrail İnan Üçgeni Ortadoğu'da Oynanan Kirli Oyunlar* (1. Baskı). İstanbul: Neden Kitap Yayıncılık.
- Şimşir, B. N. (2004). *Türk-İrak İlişkilerinde Türkmenler* (1. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Tevfik, S. N. (2007). Kerkük ve İhtilafli Bölgeler. *Global Strateji Dergisi*. (Sayı:9), 201-211.
- Tunç, H. (2007). Tarihten Bugüne Kerkük ve Geleceği. *Global Strateji Dergisi*. (Sayı:9), 4-24.
- Uçar, M. (03.01.2005). Seçim Yakın İstikrar Irak. *Aksiyon Dergisi*. (Sayı:526). 03.09.2009, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/news-14694-secim-yakin-istikrar-irak.html>.
- Vurmay, H. M. (2007). *Devrik Bir Cümlelerin Sözde Öznesi Ortadoğu* (1. Baskı). Ankara: Tusam Yayınları.
- Yavuz, C. YAVUZ, (2007). Irak'ta Türkmen Elleri - Türkiye'nin Irak'ta Son Serhat Kaleleri. *Global Strateji Dergisi*.(Sayı:9), 59-78.
- Yılmaz, H. (2007). Kerkük'ün Geleceği. *Stratejik Analiz Dergisi*. (Sayı:82), 51-58.
- Yılmaz, T. (2004). *Uluslararası Politikada Ortadoğu (1. Dünya Savaşından 2000'e)* (1. Baskı). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, T. (2009). *Uluslararası Politikada Ortadoğu (2. Baskı)*. Ankara: Barış Platin Yayınevi.

ÖZGEÇMİŞ

21 Ocak 1983 tarihi, Kırıkkale doğumluyum. İlk ve orta dereceli eğitimimi Kırıkkale’de tamamladıktan sonra 1998 yılında Ankara’da Polis Kolejinden, 2005 yılında Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesinden mezun oldum.

2005 yılından itibaren İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde görev yapmaktayım.

2007 yılında Beykent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında yüksek lisans eğitimime başladım.

Yabancı dilim İngilizce’dir.

Özel ilgi alanlarım, Türk Dış Politikası, Dış Türkler ve Türk- Amerikan ilişkileridir.

Aday: Oğuzhan TUFAN